

รายงานการศึกษาวิจัย

เรื่อง

การประเมินระบบสวัสดิการสังคม
สำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง

รายงานการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในเครือข่ายวิชาการ
ด้านความรุนแรงต่อผู้หญิง
และมูลนิธิสร้างความรู้เรื่องสุขภาพผู้หญิง
โดยความสนับสนุนของสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิติพัฒน์ นนทบุรีมธุลย์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมษายน 2546

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	III
Abstract	VI
บทที่ 1: บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	3
คำถามในการวิจัย	3
กรอบแนวความคิด	3
ขอบเขตการวิจัย	3
วิธีการวิจัย	4
ประชากร	4
นิยามศัพท์	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2: ทบทวนวรรณกรรม	6
พัฒนาการของระบบสวัสดิการสังคมด้านความรุนแรงต่อสตรี	6
มายาคติเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว	11
แนวคิดที่ใช้เป็นรากฐานในการวิจัย	19
สรุป	47
บทที่ 3: ภาพรวมระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง	48
การดำเนินงานด้านการป้องกันปัญหาความรุนแรงต่อสตรี	48
การดำเนินงานด้านการพิทักษ์สิทธิของสตรีที่ได้รับความรุนแรง	55
การดำเนินงานด้านการสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม	56
การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสภาพและการให้ความช่วยเหลือ	56
สรุป	58
บทที่ 4: การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง	59
ปรัชญารากฐานของระบบ	59

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กระบวนการทำงาน	65
ผู้ให้บริการ	78
ผู้ใช้บริการ	81
สรุป	86
บทที่ 5: ศักยภาพและข้อจำกัดของระบบ กลไกและกระบวนการ	87
ศักยภาพ	87
ข้อจำกัด	92
ความครอบคลุม ความเหมาะสมและความพอเพียง	95
ความสามารถในการตอบสนองปัญหาความต้องการ	96
สรุป	97
บทที่ 6: ข้อเสนอเชิงนโยบาย	98
สรุป	101
บรรณานุกรม	102

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมเดชย์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นการศึกษาวิจัยโดยความสนับสนุนของสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพรวมทั้งระบบและรูปแบบของการจัดบริการสวัสดิการสังคม ด้านความรุนแรงต่อสตรี ทั้งในภาครัฐและเอกชน ทั้งในด้านการป้องกัน การพิทักษ์สิทธิ การสร้าง และพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม การฟื้นฟูสภาพและการให้ความช่วยเหลือ เพื่อประเมินระบบบริการสวัสดิการสังคม ทั้งในด้านปรัชญา กระบวนการทำงาน ผู้ให้บริการ และผู้รับบริการ เพื่อค้นหา ศักยภาพและข้อจำกัดของระบบ กลไก และกระบวนการที่เกี่ยวข้อง และเพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิง นโยบายด้านการพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมสังคมที่ครบวงจร การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการ วิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตกระบวนการให้บริการอย่างมีส่วนร่วม การใช้กลุ่มสนทนาประเด็นเฉพาะ การศึกษาจากกรณีศึกษา ร่วมกับการวิจัยเชิงเอกสาร หน่วยงานที่ ศึกษา ได้แก่ กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก บ้านพักเด็กและครอบครัว สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ สตรี บ้านเกร็ดตระการ สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี เครือข่ายกรุงเทพมหานคร มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก กลุ่มครูกล้าถามมิตรมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก จังหวัดบุรีรัมย์ บ้านพักฉุกเฉิน สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี กรุงเทพมหานคร และมูลนิธิเพื่อน หญิง

ผลการศึกษาที่สำคัญพบว่า หน่วยงานในระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมีความตระหนักในเรื่องมายาคติต่างๆที่เป็นกำแพงขวางกั้นมิให้ผู้หญิงได้รับการช่วยเหลือให้ปลอดภัยจากความรุนแรง จึงมีการณรงค์เผยแพร่เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติความเชื่อของสาธารณชนในวงกว้างอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ประเด็นการมองว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็น “เรื่องส่วนตัว” ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวในครอบครัวของผู้อื่น เป็นประเด็นที่บุคลากรทุกหน่วยงาน เห็นว่าเป็นอุปสรรคสำคัญ ซึ่งมีได้มีอิทธิพลอยู่ในสาธารณชนเท่านั้น นักวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำรวจหลายท่านก็มีความเชื่อเช่นนี้ ทำให้การป้องกันมิให้ผู้หญิงได้รับความรุนแรงซ้ำไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร การประสานงานและการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้านเด็กและสตรี ทั้ง ภาครัฐบาลและเอกชนมีประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นพัฒนาการความก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ มีการประสานความร่วมมือในลักษณะการผนึกความรับผิดชอบร่วมกันได้มากกว่าแต่ก่อน ทั้งผนึกความ รับผิดชอบในกรอบของสหวิชาชีพ ในกรอบของการยึดประชาชนผู้รับบริการเป็นศูนย์กลาง ตลอดจน ในกรอบของการร่วมในขบวนการรณรงค์เคลื่อนไหวในวงกว้าง กระทั่งความร่วมมือในระดับ

กิจกรรมที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนในหลายหน่วยงาน อาทิ ในบ้านพักเด็กและครอบครัว กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ศูนย์อำนวยการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร และบ้านเกร็ดตระการ เป็นต้น

การบริหารจัดการเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในภาครัฐมีลักษณะการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากระบบบริหารบิวรอกเรซีดั้งเดิม (Bureaucracy) เป็นบิวรอกเรซีเชิงวิชาชีพ (Professional bureaucracy) ที่ยึดหยุ่นกับการประสานงานแบบสหวิชาชีพได้มากกว่าสำหรับหน่วยงานภาคเอกชนสามารถธำรงการบริหารจัดการในลักษณะของความเป็นองค์กรทางเลือก (Alternative organizations) ได้ดีและมีคุณภาพของการสร้างความร่วมมือได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบความพยายามในการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning organization) บุคลากรภาครัฐมีทัศนคติต่อการประสานงานกับภาคเอกชนอย่างสร้างสรรค์มากขึ้น ขณะเดียวกัน บุคลากรในภาคเอกชนยอมรับว่าภาครัฐมีการเปิดโอกาสให้กับความร่วมมือกว้างขวางมากยิ่งขึ้น การดำเนินงานกับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงที่พบ มีลักษณะเด่น คือการยึดหลักการ “ผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง” นักวิชาชีพไม่ตัดสินใจแทนผู้หญิงที่เป็นผู้ใช้บริการ มีการหนุนสร้างให้ผู้ให้บริการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ ผ่านการหนุนสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) จากนักวิชาชีพและผู้หญิงที่เคยผ่านประสบการณ์วิกฤตด้านความรุนแรงในครอบครัวมาก่อน หน่วยงานภาครัฐดำเนินการภายใต้นโยบายที่อาศัยอำนาจตามตัวบทกฎหมายโดยตรง อาทิ ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2515 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 เป็นต้น ส่วนการดำเนินงานของหน่วยงานภาคเอกชนไม่ได้อิงนโยบายในความหมายที่เป็นกฎหมายและความเป็นทางการมากนัก ทว่าอิงกับอุดมคติหรือค่านิยมขององค์กรที่กำหนดมาตั้งแต่จุดกำเนิดขององค์กรหรือการเริ่มก่อตั้งองค์กรแต่ละแห่งเป็นต้นมา ทรัพยากรที่นำมาใช้เป็นการสนับสนุนเงินทุนงบประมาณ ที่ครอบคลุมทั้งจากองค์กรต่างประเทศ องค์กรภายในประเทศ และจากรัฐบาล ในด้านของผู้ใช้บริการ ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมาจากสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย และมักจะอธิบายตนเองในลักษณะดำเนินตนเองหรือนิยัตินิยม (Determinism) ขอมงานกับแนวคิดระบบสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงที่สามารถผ่านประสบการณ์วิกฤตของความรุนแรงในครอบครัวมาได้ เป็นผู้หญิงที่แข็งแกร่งและมีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วยตนเอง มีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ และนิยามความหมายของชีวิตใหม่ให้กับตนเอง

ศักยภาพของระบบ กลไก และกระบวนการที่ค้นพบได้แก่ การเปลี่ยนแปลงภายในระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพ การให้โอกาสผู้หญิงที่ผ่านประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวมาแล้ว มาเป็นอาสาสมัครหรือผู้ช่วยนักวิชาชีพ หน่วยงานภาคเอกชนสามารถ

ชี้แจงคุณลักษณะความเป็นองค์กรทางเลือกและเพิ่มพูนความเป็นวิชาชีพได้มากขึ้น มีพัฒนาการของการประสานความร่วมมือในรูปของเครือข่ายการทำงานที่มีความก้าวหน้าพอสมควร กระแสปฏิรูปการเมืองการปกครองที่เน้นการกระจายอำนาจ ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนได้รับการคาดหวังให้มีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมากขึ้น และการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิเด็กและสตรีในเชิงนโยบายได้รับการขับเคลื่อนจากสาธารณชนมากขึ้น ด้านข้อจำกัด ได้แก่ ความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานในการทำงานกับผู้หญิงที่แตกต่างกัน ทำให้ขาดความตระหนักในความสำคัญของปัญหาความรุนแรงที่เกิดกับสตรี กลไกในการให้บริการยังไม่ครบวงจร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักในความสำคัญของการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเท่าที่ควร ในการประเมินความครอบคลุมของการให้บริการสวัสดิการสังคม พบว่ายังมีผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวจำนวนมากที่ถูกครอบงำด้วยมายาคติและวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ทำให้ไม่สามารถพึ่งพิงทลายกำแพงที่กุ่มขวางเธอจนไร้อิสรภาพ ในด้านความเหมาะสมและพอเพียง โดยพื้นฐานของการประสานความร่วมมือ ผู้ศึกษาเห็นว่ามีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้หญิงพอสมควร บริการสวัสดิการสังคมที่ผู้หญิงได้รับมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพพอสมควร ประเด็นสำคัญ คือ การทำงานกับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง คือ การทำให้เธอกลับมามีอำนาจ และการปลดปล่อยให้เธอพ้นจากสภาพที่ต้องจำนนกับความรุนแรง ปัญหาใหญ่อยู่ที่ระบบเปิดรับว่าจะทำอย่างไรให้ผู้หญิงที่ถูกทำร้ายในครอบครัวเข้ามาสู่ระบบบริการสวัสดิการสังคมได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมีดังต่อไปนี้ (1) ควรมีนโยบายด้านการรณรงค์ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง (2) ควรมีนโยบายด้านการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะและปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ (3) ควรมีนโยบายด้านการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะและปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะในหลักสูตรการผลิตบุคลากรนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง (4) ควรมีนโยบายเร่งขยายผลการดำเนินงานด้านการหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (5) ควรมีนโยบายสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อมุ่งพัฒนาความก้าวหน้าของการเฝ้าระวัง การป้องกัน และการให้ความช่วยเหลือแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรง (6) ควรมีนโยบายส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอย่างครบวงจร (7) รัฐควรมีนโยบายด้านการประกันสังคมและการสงเคราะห์ประชาชนทางสังคมที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงทางสังคม และ (8) ควรมีนโยบายส่งเสริมให้หน่วยงานได้ใช้ผู้ช่วยนักวิชาชีพที่มีประสบการณ์ผ่านวิกฤตปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นประโยชน์ต่อกระบวนการให้ความช่วยเหลือ.

ABSTRACT

The study on “An Assessment of Social Welfare System for Women with Family Violence” by Assistant Professor Kitipat Nontapattamadul, PhD. Faculty of Social Administration, Thammasat University is a part of Violence Against Women Networks with financial support by Health Systems Research Institute (HSRI). The study is to explore the overview of social welfare service system provided for women who experienced family violence covering both governmental and non-governmental organizations, to assess social welfare service system including philosophy, operating process, practitioners, and clients, to assess the potentiality and limitations of the system, and to generate policy recommendations. The study has been conducted in qualitative research method. The researcher used in-depth interview, participatory observations, focus group discussion, case study, along with the documentary research. The agencies involved are such as Emergency Home for Children and Families, Child Welfare Protection Division, Department of Public Welfare, Kredtrakarn Protection and Occupational Development Center or commonly known as Kredtrakarn Home, Center for the Protection of Children Rights Foundation (CPCR), Friends of Women Foundation (FOW).

The agencies involved have realized that myths are the major reasons obstruct the women from accessibility to the social welfare service system. They therefore have continuously launched series of societal-wide campaigns. The myths such as “Privacy against Publicity” existed among not only the general people but also the professional practitioners involved. These practitioners, the police in particular, could actually help prevent women from repeatedly hit, but then over-looked the incident because of their mis-understanding about the dominance of privacy rights over public and professional concerns. Therefore the prevention of the repetition cases of violence was inappropriately conducted.

Collaboration among related agencies covering both GOs and NGOs was moderate progress when compared with the former study. This is evidenced by the increasing in collaborative responsibility, interdisciplinary approach, the clients-centered approach, as well as collaboration in social movement activities among the agencies. Even in the level of project activities, both GOs and NGOs personnel worked together as seen in the Home for Children and Family, the Center for Children, Women, and Seniors of BMA and the Kredtrakarn Home.

GO administration pattern has been shifted from a traditional bureaucratic to be a professional bureaucratic model which is more flexible to interdisciplinary approach. NGO administrations have continuously maintained its nature of “alternative organization” with increasing maturity of collaboration. In addition, the agencies involved try to push an atmosphere of “learning organization.” GO practitioners gain more positive attitudes towards collaboration with any NGO while NGO workers feel the open-wider opportunities GO officials arranged for them.

Working directly with the violence experienced women, the practitioners firmly believe in “clients centered approach.” They avoid a decision-making for the women but encourage their clients to change the structure of power relations by themselves. The practitioners and the women who had obtained an experience of overcoming family violence crisis are significant empowerment activators.

GO operations are under policies legitimated by laws while NGOs follow their original ideology and values. Policy resources came from both inside and outside country supports as well as government budget.

For the clients, the women experienced with family violence were from various economic and social statuses. They got stuck in “deterministic view” as they often blamed themselves for the reason of being abused. They gave up to the dominated patriarchy value surrounding them. Those who overcame the family violence crisis were the women who finally won their struggle against the structure of dominated power, created their new identity, and redefined the “new meaning of life” by themselves.

The potentials of the system are: (1) the positive changes in government administration, (2) the opportunities opened for the women who had an overcome of family violence experience to be para-professional workers, (3) the maintaining of “alternative organization” quality with increasing maturity of collaboration among NGOs, (4) the increasing progress of networks building and development, (5) the political and administration reform which encourages the increasing roles of local administrations and community organizations in surveillance, protect, and help women with family violence, and (6) the increasing public support to the children and women rights movement.

The limitations found are: (1) the different basic concepts towards women issues, (2) the failure to building-up a one stop service, and (3) the misunderstanding and unawareness of the problem among local administrations and community organizations.

Regarding the service coverage, lots of abused women in the family have been left without any assistance because of the unawareness of the problem among neighbors and related professions. In addition, the women felt powerless by the myths and self-blaming attitudes. The existing welfare service is able to respond to the women problems appropriately in the case that they access to the service system. However the major obstacle is that they were unable to reach the gate of the system.

The policy recommendations are (1) Continuously and assiduously campaigning to increasing the awareness and understanding of family violence among public, (2) Implanting the concepts of gender relations and awareness of family violence into every level of education curriculum, (3) Implanting the same concepts and awareness into related professions curriculum, (4) Accelerating the empowerment of the community surveillance and prevention for family violence, (5) Encouraging the learning together environment among related agencies in order to uplift the progress and advance of social surveillance, prevention, and assistance to the women, (6) Supporting the one-stop service for the women with family violence in social welfare system, (7) Restructuring the social insurance and social assistance schemes of the country in order to respond more appropriately and effectively to the women’s needs and problems, and (8) Supporting the agencies to employ the women overcome family violence crisis as the para-professional workers for being an effective and efficiency mechanism in the helping process.

บทที่ 1: บทนำ

รายงานการศึกษาวิจัยเรื่องการประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงนี้ เป็นการแยกย่อยออกมาจากรายงานวิจัยเรื่องการประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรง ที่คณะนักวิจัยประกอบด้วยผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญา เวชชัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมคุลย์ เพื่อความสะดวกในการจัดการกับข้อมูลและบริหารงานวิจัย จึงได้แยกเสนอออกเป็นรายงานการวิจัยสองชุด โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญา เวชชัยจะเป็นผู้เรียบเรียงรายงานการวิจัยในส่วนของ การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง

หลักการและเหตุผล

ระบบสวัสดิการสังคมที่มุ่งให้ความช่วยเหลือสตรีที่ได้รับความรุนแรง ทั้งในภาครัฐและเอกชนได้ดำเนินการมานานพอสมควร ทว่าความรุนแรงที่ปรากฏขึ้นนั้น ไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นชั่วครั้งชั่วคราว หรือเกิดขึ้นเฉพาะคนบางกลุ่มที่ปรับตัวไม่ได้กับระบบสังคมปัจจุบัน แต่เป็นปัญหาใหญ่ที่นับวันจะเพิ่มขนาดและถี่ของความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ดังนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประเมินระบบสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือ การป้องกัน การฟื้นฟูสภาพและการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคมต่อความรุนแรง เพื่อนำไปสู่การผลิตและการพัฒนา นโยบายสังคมที่มีพลังในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงในสังคมไทยยิ่งขึ้น

อนึ่งคำว่า “สวัสดิการสังคม” มีทั้งความหมายที่กว้างและความหมายที่แคบ ในความหมายกว้างกินความถึงสถานะแห่งความเป็นอยู่ที่ดี (State of well-being) ของคนในสังคม ส่วนในความหมายแคบหมายถึงโครงการ กิจกรรม หรือการบริการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี นอกจากนี้ ความหมายของสวัสดิการสังคมยังเปลี่ยนแปลงไปการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละประเทศ ประเทศที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจให้ระบบอุตสาหกรรมและพานิชยกรรมเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มักจะละเลย “การกระจายผลแห่งการเจริญเติบโต” ไปสู่คนส่วนใหญ่ เพราะความเชื่ออย่างแรงกล้าใน “มือที่มองไม่เห็น” และ “ทฤษฎีน้ำหยดรินลงสู่เบื้องล่าง” (Trickle-down effect) (กิติพัฒน์ นนทปัทมคุลย์, 2544) คำว่า “สวัสดิการสังคม” ในที่นี้เป็นความหมายที่เฉพาะลงไปยิ่งกว่าที่กล่าวมา เพราะมุ่งให้หมายถึงการดำเนินงานทางด้านสังคมของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว

เช่นเดียวกัน คำว่า “ความรุนแรงต่อสตรี” หมายถึงความรุนแรงที่มีรากฐานมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาย-หญิง โดยที่ผู้หญิงไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมทางเพศ ซึ่ง

ความรุนแรงนี้สามารถเกิดกับผู้หญิงได้ทุกช่วงวัย ตั้งแต่เป็นตัวอ่อนในครรภ์ คลอดเป็นทารก วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ ความรุนแรงนี้อาจจะมีลักษณะเป็นรูปธรรมเห็นได้ชัดเจน อาทิ ค่าทอง ทุบตี และฆ่า แต่ก็มี ความรุนแรงที่มีลักษณะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ที่เกิดจากระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อต่างๆ (กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ, 2544, น. 1) ความรุนแรงต่อสตรีตามคำประกาศเพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงของสหประชาชาติ จำแนกออกเป็นสามประการ ได้แก่ (1) ความรุนแรงต่อผู้หญิงทางกาย ทางเพศ และทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในบ้านทุกรูปแบบ (2) ความรุนแรงต่อผู้หญิงทั้งทางกาย ทางเพศ และทางจิตใจที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือในที่สาธารณะ และ (3) ความรุนแรงต่อผู้หญิงทางกาย ทางเพศ และทางจิตใจ ซึ่งเกิดจากการกระทำของรัฐ หรือเกิดจากการปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่ของรัฐ ไม่ว่าความรุนแรงนั้นจะเกิดในบ้าน ในชุมชน หรือในที่สาธารณะ (น. 2)

รายงานการศึกษานี้ใช้ความหมายของความรุนแรงต่อสตรีในความหมายประการแรกตามคำประกาศของสหประชาชาติเป็นหลัก กระนั้นก็ตาม ในการวิเคราะห์และในเนื้อหาที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลมีประเด็นที่เชื่อมโยงไปสู่ความรุนแรงในประการอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

ในสังคมไทย ระบบสวัสดิการสังคมที่มุ่งให้ความช่วยเหลือสตรีที่ได้รับความรุนแรงทั้งในภาครัฐและเอกชนได้ดำเนินการมานานพอสมควร ทว่าความรุนแรงที่ปรากฏขึ้นนั้นไม่ใช่ปัญหาเล็กๆที่เกิดขึ้นชั่วคราว หรือเกิดขึ้นเฉพาะคนบางกลุ่มที่ปรับตัวไม่ได้กับระบบสังคมปัจจุบัน แต่เป็นปัญหาใหญ่ที่นับวันจะเพิ่มขนาดและถี่ของความรุนแรงของสถานการณ์มากยิ่งขึ้น ในฐานะที่สังคมไทยเชื่อมั่นในทิศทางของการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยกลไกการบริหารทางสังคม (Social Administration) ที่สอดคล้องกับนโยบายสังคมที่มีคุณภาพกับนโยบายเศรษฐกิจ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประเมินระบบสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือ การป้องกัน การฟื้นฟูสุขภาพและการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคมต่อความรุนแรง เพื่อนำไปสู่การผลิตและพัฒนานโยบายสังคมที่มีพลังในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงในสังคมไทยยิ่งขึ้น

ปัจจุบัน มีความพยายามของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งได้หันมาสนใจศึกษาและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัญหาอย่างลึกซึ้งขึ้น ขณะเดียวกันก็มีการออกกฎหมายเพื่อสร้างกลไกในการแก้ไขปัญหา ฟื้นฟูสุขภาพ และนำไปสู่การกำหนดบทลงโทษอย่างจริงจังขึ้น ในทางวิชาชีพมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหวิชาชีพเพื่อระดมความร่วมมือในการให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมให้เกิดระบบสวัสดิการสังคมที่ครอบคลุมและครบวงจรมากขึ้น

การดำเนินงานที่มีอยู่ในหลายกลุ่ม หลายภาคส่วน ทำให้บางครั้งเนื้องานอาจจะมีลักษณะซ้ำซ้อน หรือมุ่งเน้นบริการด้านหนึ่งด้านใดมากเกินไป ในขณะที่อาจมีความต้องการของสตรีอีกหลายประเด็นไม่ได้รับการตอบสนอง หรือมีการกิจที่สมควรจัดให้มีบริการ แต่ยังไม่ได้มีการจัดการ

หรือหน่วยงานใดลงมือทำ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงประสงค์จะศึกษาวิจัย เพื่อประเมินระบบสวัสดิการสังคมที่ให้บริการต่อสตรีที่ได้รับความรุนแรง เพื่อเป็นการศึกษาถึงภาพรวมของระบบ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบดังกล่าวให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภาพรวมทั้งระบบและรูปแบบของการจัดบริการสวัสดิการสังคมด้านความรุนแรงต่อสตรี ทั้งในภาครัฐและเอกชน ครอบคลุมทั้งด้านการป้องกัน การพิทักษ์สิทธิ การสร้างและการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม การฟื้นฟูสภาพและการให้ความช่วยเหลือ
2. เพื่อประเมินระบบบริการสวัสดิการสังคม ทั้งในด้านปรัชญา กระบวนการทำงาน ผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการ
3. เพื่อค้นหาศักยภาพและข้อจำกัดของระบบ กลไกและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อให้ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมที่ครบวงจร

คำถามในการวิจัย

1. ระบบสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือ การป้องกัน การฟื้นฟูสภาพและการพัฒนาความต้านทานทางสังคม เพื่อจัดการกับปัญหาความรุนแรงต่อสตรี ในปัจจุบันมีความครอบคลุมพอเพียง เหมาะสม มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล หรือไม่ อย่างไร
2. การบริหารจัดการในระบบสวัสดิการสังคมสามารถตอบสนองต่อปัญหาความต้องการของสตรีที่ได้รับความรุนแรงมากน้อยเพียงไร
3. ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรี ที่ได้รับความรุนแรงที่เหมาะสมควรเป็นเช่นไร

กรอบแนวความคิด

การวิจัยครั้งนี้จะใช้แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. กระบวนทรรศน์ในการมองธรรมชาติของมนุษย์
2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะ
3. การสร้างพลังอำนาจ
4. การทำงานสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง
5. ทฤษฎีวิพากษ์ในสวัสดิการสังคม
6. แนวคิดกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ

7. แนวคิดว่าด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนโยบาย
8. แนวคิดด้านการบริหารจัดการในระบบสวัสดิการสังคม

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาและประเมินระบบสวัสดิการสังคมและกระบวนการให้บริการในหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน ในมิติองค์กรร่วมและบูรณาการของการให้บริการ ที่ครอบคลุมตั้งแต่ การป้องกัน แก้ไขปัญหา การให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้า การฟื้นฟูสภาพจิตใจ การรณรงค์ทางสังคม การคุ้มครองเด็กและสตรี การพัฒนากลุ่มเป้าหมายและอื่นๆ โดยเป็นการศึกษาหน่วยงานต่างๆที่อยู่ในพื้นที่หลากหลาย ดังต่อไปนี้

1. ภาครัฐ ได้แก่
 - 1.1 หน่วยงานของกรมประชาสงเคราะห์ 3 หน่วยงาน: กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กสถานแรกรับเด็ก สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพสตรี (บ้านเกร็ดตระการ)
 - 1.2 สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก 2 แห่ง: บ้านแรกรับและศูนย์ฝึกอบรมในจังหวัดเชียงใหม่
 - 1.3 ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี: เครือข่ายกรุงเทพมหานคร
2. ภาคเอกชน
 - 2.1 มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก 3 หน่วยงาน: บ้านแรกรับ บ้านอุ่นรัก 1, บ้านอุ่นรัก 2
 - 2.2 กลุ่มครูกัลยาณมิตร มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก จังหวัดบุรีรัมย์
 - 2.3 บ้านพักฉุกเฉิน สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี กทม.
 - 2.4 มูลนิธิเพื่อนหญิง
3. ศึกษาจากสตรีที่ประสบความรุนแรงโดยตรง 2 ราย

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจต่อความเป็นจริงเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วนและต้องการคำตอบที่ลึกซึ้ง โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกในประชากรที่เกี่ยวข้อง ใช้กรณีศึกษา ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในหน่วยงาน
3. การจัดกลุ่มสนทนาประเด็นเฉพาะ (focus group discussion) ในพื้นที่ในระยะก่อนเก็บข้อมูล เพื่อพิจารณาข้อมูลในระดับหน่วยงาน ความเชื่อมโยงในระดับหน่วยงานไปสู่

ภาพรวม และช่องว่างของการให้บริการ ในระยะหลังการเก็บข้อมูล เพื่อเป็นการทบทวน และยืนยันข้อมูล

ประชากร

1. นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาและนักวิชาชีพอื่นในกระบวนการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงาน
2. ผู้บริหารของแต่ละหน่วยงาน
3. สตรีที่ได้รับความรุนแรง 2 ราย

นิยามศัพท์

ความรุนแรงในครอบครัวต่อสตรี หมายถึง การที่สตรีถูกกระทำต่อร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และเพศ โดยผู้ชายหรือสามี เพื่อเป็นการแสดงอำนาจเหนือสตรี และเป็นการควบคุมสตรีที่เป็นภรรยาให้ทำหรือไม่ให้ทำบางสิ่งบางอย่าง ตามที่ผู้ชายหรือสามีต้องการ โดยไม่ได้คำนึงถึงสิทธิส่วนตัวของสตรี การกระทำความรุนแรงต่อสตรีในครอบครัวมีรูปแบบการกระทำและระดับความรุนแรงที่แตกต่างกัน ตั้งแต่การกระทำที่ก่อให้เกิดการบาดเจ็บทางร่างกายเพียงเล็กน้อย ไปจนถึงระดับที่รุนแรงจนถึงเสียชีวิต

ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง หมายถึง ระบบการให้บริการเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือ การป้องกันปัญหา การฟื้นฟูสภาพ การพิทักษ์สิทธิ การสร้างและการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานที่ทำงานด้านสตรีทั้งในภาครัฐบาลและเอกชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับระบบการจัดบริการสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน
2. ได้ทราบข้อมูลในเชิงผลการประเมินระบบสวัสดิการสังคมดังกล่าว ทั้งในด้านปรัชญา กระบวนการทำงาน ผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการ
3. ได้ทราบศักยภาพและข้อจำกัดของระบบ กลไกและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง
4. ได้แนวทางในการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมที่ครบวงจร

บทที่ 2: ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยในประเด็นเรื่องความรุนแรงในครอบครัวมีผู้ศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมากน้อย ทั้งในลักษณะของวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาและผลงานวิจัยของนักวิชาการในสถาบันต่างๆ อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยเรื่องการประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงพยายามที่จะดำเนินการศึกษาวิจัยบนพื้นฐานขององค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม และหลีกเลี่ยงที่จะไม่เสนอสิ่งที่มิได้ศึกษาวิจัยไว้แล้ว การทบทวนวรรณกรรมจึงเน้นการปูพื้นฐานความรู้ที่มีผู้ศึกษาวิจัยหลายท่านได้ค้นพบไว้ก่อนแล้วเป็นสำคัญ

การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้จะจำแนกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

1. พัฒนาการของระบบสวัสดิการสังคมด้านความรุนแรงต่อสตรี
2. มายาคติเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว และ
3. แนวคิดที่ใช้เป็นรากฐานในการวิจัย

พัฒนาการของระบบสวัสดิการสังคมด้านความรุนแรงในครอบครัวต่อสตรี

ความรุนแรงในครอบครัวต่อสตรีเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้นมาตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงที่สามีกระทำต่อภรรยาหรือผู้ชายกระทำต่อคู่รัก นักวิชาการในระยะแรกไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร เนื่องจากบรรทัดฐานของการมองชีวิตครอบครัวเป็นบรรทัดฐานที่งดงามเกินความเป็นจริง สังคมโดยทั่วไปมักจะมองครอบครัวในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่มีแต่ความรัก ความสงบและความสุขราบรื่น นักวิชาการบางคนมองว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก และที่เกิดขึ้นก็เนื่องมาจากความผิดปกติทางอารมณ์และจิตใจส่วนบุคคลของสามีหรือผู้ชาย และผู้หญิงมักถูก

มองว่ามีส่วนบกพร่องที่ทำให้ผู้ชายต้องกระทำความรุนแรงต่อเธอ เสมือนจะให้เหตุผลว่า ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงนั้นสมควรจะได้รับ เพราะเป็นความผิดของเธอที่ไม่ปฏิบัติตนให้เป็นภรรยาที่ดี กรณีอาจารย์วุฒิปริญญาเอกทบทวนถึงแก่ความตาย ที่เป็นข่าวครึกโครมเมื่อไม่นานมานี้ ก็มีการให้คำอธิบายว่าภรรยาเป็นฝ่ายมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม

สังคมไทยสนใจประเด็นปัญหาของเด็กมากก่อน ซึ่งอันที่จริง ส่วนหนึ่งของประเด็นปัญหาด้านเด็กก็คือเด็กผู้หญิง สังคมไทยสนใจแก้ไขปัญหามาก่อนพอสมควร หากพิจารณาจากสภาพความเป็นจริงก่อนหน้าเหตุการณ์ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 2519 ปัญหาสังคมที่ปรากฏกับเด็กและสตรีมีมากมาย ทว่าความรุนแรงของเหตุการณ์ทางการเมือง ทำให้กระแสการเคลื่อนไหวเป็นเรื่องของฐานคติที่ว่า เราต้องเปลี่ยนแปลงระบบสังคมไทยทั้งระบบ ให้เป็นสังคมใหม่ที่มีคนชั้นล่างมีอำนาจในทางการเมืองการปกครองเสียก่อน ปัญหาสังคมทั้งมวลจึงจะหมดไป เมื่อเหตุการณ์ทางสังคมและการเมืองของไทยได้คลี่คลายไป ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2522 มีการต้อนรับคนหนุ่มสาวจากปากลับเข้าสู่สังคมเมือง โดยคนหนุ่มสาวที่มีสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่ได้ละทิ้งอุดมการณ์ในการสร้างสรรค์ให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเป็นธรรม แต่การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในยุคนี้ได้หันมาสนใจประเด็นปัญหาสังคมที่มีระดับรูปธรรมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น คนหนุ่มสาวเหล่านี้ได้กลับมาศึกษาเล่าเรียนจนจบ ส่วนหนึ่งได้ทำงานด้านการพัฒนาสังคมในสาขาต่างๆ หลายคนได้เข้าทำงานในองค์กรเอกชนด้านการพัฒนาสังคมที่มีการก่อตั้งมาก่อนหน้านี้แล้ว และต่อมาก็ได้มีการก่อตั้งองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านเด็กและด้านสตรีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความสนใจในการทำงานด้านสตรีในระยะแรกนี้ก็ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดกับสตรีเท่าที่ควร แม้ในแผนพัฒนาสตรีแห่งชาติระยะยาว (พ.ศ. 2525-2545) ของประเทศไทยก็ได้กล่าวถึงความรุนแรงต่อสตรีเข้าไว้ในส่วนหนึ่งของปัญหาด้านสตรีที่พึงได้รับการแก้ไข แสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์ที่สามิทูตภรรยา ยังไม่ได้อยู่ในความตระหนักว่ามีความสำคัญ (กฤตยา อาชวนิจกุล และกนกวรรณ ธรารวรรณ, 2544 อ้างในอภิญา เวชชัย, 2546)

การเห็นความสำคัญของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวต่อสตรี เริ่มปรากฏเป็นครั้งแรกในราวปี พ.ศ. 2524 เมื่อเกิดเหตุการณ์กรรมกรก่อสร้างหญิงคนหนึ่งได้แทงสามิจนเสียชีวิต เนื่องจากสามิเมาสุราและพยายามจะให้เพื่อนมาข่มขืนภรรยาตน เธอได้ต่อสู้และป้องกันตนเอง โดยในที่สุดเธอได้ใช้มีดแทงสามิเสียชีวิต ขณะนั้นกลุ่มเพื่อนหญิง ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนด้านสตรีได้ยื่นมือให้ความช่วยเหลือกรรมกรก่อสร้างหญิงรายนี้ในการต่อสู้คดีในชั้นศาล ต่อมาได้มีการณรงค์ต่อสาธารณชนเพื่อให้เข้าใจต่อปัญหาความรุนแรงที่ผู้หญิงได้รับ

การที่เหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวฯได้เปิดไปสู่การรับรู้ของสาธารณชนมากขึ้น องค์การเอกชนด้านสตรีได้หันมาดำเนินงานด้านการรณรงค์เพื่อให้ผู้หญิงสามารถปกป้องตนเองจาก ความรุนแรงที่ถูกสามีกระทำในครอบครัวมากขึ้น สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีในพระอุปถัมภ์ พระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชทินนุดามาตุ ได้เปิดบ้านพักฉุกเฉินที่มีลักษณะเป็นบ้านแรกรับเพื่อ ให้ความช่วยเหลือขั้นต้นกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาในปี พ.ศ. 2525 และได้ดำเนินการมาจนทุกวันนี้ ทั้งนี้ ปัญหาด้านความรุนแรงในครอบครัวติดอันดับ 1 ใน 5 ของสถิติจำนวนผู้ประสบปัญหาด้าน ต่างๆ ทั้งหมดของบ้านพักฉุกเฉิน จากรายงานประจำปี พ.ศ. 2544 ของสมาคมส่งเสริมสถานภาพ สตรี คือ จำนวน 117 ราย เป็นผู้หญิงและเด็กที่ได้รับความรุนแรงจากสามี พ่อและน้องชาย ความ โดดเด่นของบริการที่บ้านพักฉุกเฉิน คือ เรื่องที่พักอาศัย ในปี พ.ศ. 2544 มีผู้เดือดร้อนมาขอรับ ความช่วยเหลือด้วยตนเอง รวม 1,010 ราย แบ่งเป็นผู้เข้าพักอาศัยจำนวน 928 ราย ผู้ที่รับคำปรึกษา แต่ไม่พักอาศัยจำนวน 82 ราย

กลุ่มเพื่อนหญิงซึ่งต่อมาเป็นมูลนิธิเพื่อนหญิงได้เปิด “บ้านถนนอมรค์” เพื่อเป็นแหล่งพักพิง ชั่วคราวที่ให้บริการด้านสังคมสงเคราะห์และฟื้นฟูทางจิตใจแก่เด็กและผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ปัจจุบัน บ้านถนนอมรค์ได้ยุติการดำเนินการไปแล้ว และในปี พ.ศ. 2528 มูลนิธิผู้หญิงได้เปิด “บ้านพักผู้หญิง” เพื่อรองรับการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ถูกทำร้ายร่างกายเป็นการเฉพาะเช่นกัน นอกจากนั้นใน ระหว่างปี พ.ศ. 2529-2533 มูลนิธิผู้หญิงได้รณรงค์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวว่าไม่ใช่เรื่อง ส่วนตัว แต่เป็นผลกระทบต่องสังคมในระยะยาว และนำข้อมูลจากเปิดบริการบ้านพักชั่วคราวเพื่อ ช่วยเหลือแก่ผู้ประสบปัญหา มาสู่การเปิดประเด็นสัมมนาในกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสวงหาทาง เลือกในวงกว้าง อันมีผลต่อเนื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและการวางแผนจัดความ รุนแรงต่อเด็กและสตรีระดับชาติ ที่ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นเมื่อต้นปี พ.ศ. 2543 (ศรีสว่าง พัววงศ์ แพทย์, 2543; อภิญา เวชชัย, 2546)

มูลนิธิผู้หญิงจำเป็นต้องปิดบ้านพักผู้หญิงในปี พ.ศ. 2533 หลังจากนั้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2534-2538 ได้เปลี่ยนแปลงแนวทางการดำเนินงาน โดยขยายงานด้านการจัดความรุนแรงต่อ ผู้หญิงและเด็กออกไปในชนบท โดยเน้นการอบรมอาสาสมัครชุมชนใน 4 จังหวัดภาคเหนือและ อีสาน เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกในการช่วยเหลือเด็กและสตรีที่เดือดร้อน และหลังจากปี พ.ศ. 2539 จนถึงปัจจุบัน มูลนิธิผู้หญิงได้เน้นการทำงานในพื้นที่ชุมชนต้นทางในชนบท มีการจัดอบรมอาสา สมัครในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคเหนือ เพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กที่ถูกละเมิดทั้ง เด็กไทยพื้นราบและเด็กชาวไทยในเขตพื้นที่สูง นอกเหนือจากเรื่องความรุนแรงในครอบครัวที่มีต่อ ผู้หญิง มูลนิธิผู้หญิงมีกิจกรรมด้านการป้องกันปัญหา การแก้ไขปัญหและการพัฒนาสตรีในอีก หลายๆประเด็นและหลายหลากหลายรูปแบบ อาทิ การเผยแพร่ให้ความรู้แก่ผู้หญิงที่จะเดินทางไปต่าง

ประเทศ ไม่ให้ถูกหลอกลวง และให้มีความสามารถพื้นฐานที่จะช่วยเหลือตนเอง รู้แหล่งที่จะให้ความช่วยเหลือ โดยใช้การผลิตสื่อต่างๆ เพื่อการรณรงค์เผยแพร่ในวงกว้าง การรณรงค์เรื่องโสเภณีเด็ก โดยใช้สิ่งพิมพ์ “คำห้ำ” สำหรับภาคเหนือ และ “คำแก้ว” สำหรับภาคอีสาน ทั้งนี้ได้มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานของราชการ ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน ตลอดจนมีการสัมมนาทั้งในระดับจังหวัดและในระดับชาติ การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ทางเลือก-ทางออกในการแก้ปัญหาการค้าหญิงและเด็ก ตลอดจนนำผลงานการวิจัยไปใช้ผลักดันกฎหมายการค้าหญิงและเด็กจนประสบความสำเร็จใน ปี พ.ศ. 2540 คือ พระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก ในปี พ.ศ. 2543 มูลนิธิผู้หญิงได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวรวม 93 ราย โดยให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่หญิงที่ต้องถูกดำเนินคดีอันสืบเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัว 4 ราย

สำหรับมูลนิธิเพื่อนหญิง เริ่มต้นจากการเป็นกลุ่มเพื่อนหญิง ในปี พ.ศ. 2523 แล้วต่อมาได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิเพื่อนหญิง มีแนวทางการดำเนินงานที่เริ่มด้วยการแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาที่มีลำดับความสำคัญสูง เช่น ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงในทุกรูปแบบ ซึ่งในระยะแรกถือได้ว่าเป็นปัญหาแอบแฝงอยู่ในสังคมไทย ในระยะปี พ.ศ. 2533-2537 มูลนิธิเพื่อนหญิงเน้นการรณรงค์ต่อต้านความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในรูปแบบต่างๆ ซึ่งประสบผลสำเร็จในการเร่งรัดให้รัฐบาลกำหนดนโยบายและแผนหลัก และมูลนิธิเพื่อนหญิงยังมีบทบาทสำคัญในการประสานขบวนการเคลื่อนไหวรณรงค์ด้านการต่อต้านความรุนแรงค่อนข้างมาก (ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์, 2543) ในระยะหลัง มูลนิธิเพื่อนหญิงยังมีการดำเนินกิจกรรมด้านการให้คำปรึกษาและการเสริมพลังอำนาจให้ผู้หญิง ภายใต้อนุสัญญาพิธีสารของมูลนิธิเพื่อนหญิง กระบวนการให้คำปรึกษาของศูนย์พิทักษ์สิทธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิงมุ่งไปที่การเสริมพลังอำนาจให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวสามารถพัฒนาตนเอง ก้าวผ่านความวิตกกังวล ความหวาดหวั่น ความโกรธ ความซึมเศร้า และอารมณ์ด้านลบต่างๆ มีการจัดตั้งชมรมหญิงช่วยหญิง เป็นเวทีสำหรับผู้หญิงที่ผ่านประสบการณ์ด้านความรุนแรงมาแล้ว ได้ช่วยเหลือผู้หญิงที่กำลังประสบวิกฤตปัญหา นอกจากนี้ ยังมีการร่วมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสร้างทางเลือกให้แก่ตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ สามารถปลดปล่อยตนเองออกจากสภาพที่ถูกกดขี่ เอารัดเอาเปรียบและความรุนแรง ตลอดจนสร้างความรู้สึกรักคุณค่าให้กับตนเอง

นอกเหนือจากกิจกรรมด้านการต่อต้านความรุนแรงแล้ว มูลนิธิเพื่อนหญิงยังมีการดำเนินงานด้านคุณภาพชีวิตของสตรีผู้ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ คนงานสตรีเหล่านี้ถูกเอารัดเอาเปรียบถึงสองชั้น คือ ชั้นแรกเป็นการถูกละเมิดสิทธิในฐานะเป็นผู้ใช้แรงงานทั่วไป และในชั้นที่สอง คือการที่ถูกละเมิดเพราะ “เป็นผู้หญิง” การทำงานของมูลนิธิเพื่อนหญิงในด้านแรงงาน

สตรีนี้มีความโดดเด่นในด้านของการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย มูลนิธิเพื่อนหญิงยังมีการคิดค้นรูปแบบการบริการในรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อเข้าถึงกลุ่มสตรีเป้าหมาย โดยยึดหลักการให้สตรีสามารถช่วยตนเองและเพื่อนสตรีด้วยกันได้ในอนาคต มูลนิธิเพื่อนหญิงยังมีแนวทางการทำงานที่เน้นการใช้ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนอื่นๆ การสร้างความเข้าใจอันดีและความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพศในสังคมปัจจุบันและในอนาคต การผลักดันนโยบายของรัฐเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยที่เกิดจากการทำงาน โดยได้ประสานความร่วมมือจนเกิดผลสำเร็จในรูปของการจัดตั้งคณะกรรมการระดับชาติขึ้นมารับผิดชอบในปี พ.ศ. 2540 มูลนิธิเพื่อนหญิงเน้นการรณรงค์ให้เกิดผลกระทบกับนโยบายของรัฐ อาทิ การใช้พนักงานหญิงในการสอบสวนผู้หญิงและการมีสถานที่ที่เหมาะสมในการให้ปากคำในกรณีการข่มขืนเด็กและสตรี ตลอดจนผลักดันให้มีการจัดหลักสูตรโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ให้ได้มีโอกาสมาฝึกอบรมการทำงานด้านสตรีกับมูลนิธิก่อนสำเร็จการศึกษา ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ได้มีการเพิ่มบทบาทการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและทางด้านจิตใจด้วยบริการต่างๆ

สำหรับหน่วยงานภาครัฐ การดำเนินงานด้านความรุนแรงต่อสตรีมีกระจายไปหลายหน่วยงาน อาทิ กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กองสัมมาอาชีวสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร ตลอดจน ฝ่ายสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลต่างๆ

การดำเนินงานให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในส่วนของกรมประชาสงเคราะห์เดิม ซึ่งสังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และนับตั้งแต่ตุลาคม 2545 ได้กลายมาเป็นกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ สังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์นั้น ได้มีการจัดตั้งบ้านพักเด็กและครอบครัว และศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรี ตลอดจนมีบริการด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทั้งทางโทรศัพท์ และการมาขอใช้บริการด้วยตนเองของสตรีที่กรมประชาสงเคราะห์ (คือ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการในปัจจุบัน)

บ้านพักเด็กและครอบครัวดำเนินการในลักษณะ “บ้านพักฉุกเฉิน” ที่พร้อมให้บริการตลอด 24 ชั่วโมงและเป็นศูนย์ปฏิบัติการที่รองรับการส่งต่อและการประสานงานจากหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเน้นการให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชนและครอบครัวที่ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ได้ที่พักพิงชั่วคราวก่อนส่งกลับภูมิลำเนา หรือดำเนินการให้ความสงเคราะห์ตามกระบวนการต่างๆอย่างเหมาะสม ในปี พ.ศ. 2544 กรมประชาสงเคราะห์ได้เปิดให้บริการด้านบ้านพักเด็กและครอบครัว จำนวน 9 แห่งทั่วประเทศ ดังต่อไปนี้

1. บ้านพักเด็กและครอบครัวกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ที่ 266 ถ.พระราม 6 แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี กทม. 10400
2. บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดชลบุรี ภายในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางละมุง 40 ม. 4 ถ.สุขุมวิท ต.บางละมุง อ.บางละมุง จ.ชลบุรี 20150
3. บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดเชียงใหม่ 63/4 ต.ดอนแก้ว อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ 50180
4. บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดภูเก็ต 2/47-48 ถ.ตรัง อ.เมือง จ.ภูเก็ต 83000
5. บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดนครราชสีมา ม. 6 ต.โละจูด อ.แฉ่ง จ.นครราชสีมา 96160
6. บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดนครสวรรค์ 26/5 ม. 4 ต.นครสวรรค์ตก อ.เมือง จ.นครสวรรค์ 60000
7. บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดอุบลราชธานี 390 ถ.พลแพน ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี 34000
8. บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดอุดรธานี ภายในนิคมสร้างตนเองเชิงพิณ ต.นิคมสงเคราะห์ อ.เมือง จ.อุดรธานี 41000
9. บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดสงขลา ในบริเวณศูนย์พัฒนานิคมภาคใต้ ม. 2 ถ.สงขลา-เกาะยอ ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา 90100

ในปี พ.ศ. 2544 บ้านพักเด็กและครอบครัวทั้ง 9 แห่งได้ให้บริการแก่เด็กและครอบครัว รวมทั้งสิ้น 3,385 ราย แยกเป็นสตรีตั้งครรภ์นอกสมรส 334 ราย เด็ก อาทิ เด็กอ่อน เด็กเรื้อรัง และเด็กมีปัญหาความประพฤติรวม 1,579 ราย และผู้ใหญ่ หมายถึงบุคคลในครอบครัวที่ประสบปัญหา 1,472 ราย (รายงานประจำปี 2544 กรมประชาสงเคราะห์, น. 50)

นอกเหนือจากบ้านพักเด็กและครอบครัวแล้ว หน่วยงานที่ให้บริการที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ ศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรี ซึ่งมีทั้งหมด 4 แห่งทั่วประเทศ ได้แก่

1. ศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรีบ้านเกร็ดกระการ ตั้งอยู่ที่ 34/1 ม. 2 ต.เกาะเกร็ด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี 11120
2. ศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรีบ้านนริสวัสดี 1422 ถ.สุรนารายณ์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000
3. ศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรีบ้านสองแคว ม. 4 บ้านหนองกุลา ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก 65140

4. ศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรีภาคใต้ บ้านศรีสุราษฎร์ ม.1 ถ.สุราษฎร์-นาสาร ต.ขุนทะเล อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี 84100

ศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรีทั้ง 4 แห่ง ดำเนินงานให้บริการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพแก่สตรีที่ประสบปัญหาทางสังคมทุกประเภท เช่น ถูกทำร้ายร่างกาย ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ ตลอดจนเยาวชนสตรีที่มีปัญหาพฤติกรรม เป็นต้น ให้บริการในลักษณะของการเป็นที่พึ่งพิง อาหาร การบำบัดรักษาโรค การฟื้นฟูสภาพจิตใจ และบริการด้านสังคมสงเคราะห์ต่างๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้สตรีสามารถแก้ไขปัญหาคชีวิตของตนและดำรงชีวิตในครอบครัวได้อย่างปกติสุข

ในปี พ.ศ. 2544 ศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรี ทั้ง 4 แห่งได้ให้บริการแก่สตรีผู้ประสบปัญหาทางสังคม จำนวน 669 ราย และกรมประชาสงเคราะห์ได้ให้บริการให้คำปรึกษาแนะแนวแก่สตรี ทั้งทางโทรศัพท์และมาพบผู้ให้คำปรึกษาแนะแนวด้วยตนเอง จำนวน 167 ราย ซึ่งครอบคลุมความเดือดร้อนเกี่ยวกับ การถูกสามีทำร้าย การถูกเอารัดเอาเปรียบทางเพศ การตั้งครรภ์นอกสมรสและอื่นๆ นอกจากนั้น กองสัมาอาชีวสงเคราะห์ยังได้มีการเผยแพร่ข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่สตรีและประชาชนทั่วไปเป็นประจำทุกเดือน ในปี พ.ศ. 2544 ครอบคลุมประชาชน 3,871 ราย (รายงานประจำปี 2544 กรมประชาสงเคราะห์, น. 58)

มายาคติเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว

การทำความเข้าใจเรื่องมายาคติ (Myths) เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวมีความจำเป็นเนื่องจากสาธารณชนและนักวิชาชีพจำนวนไม่น้อยยังมีการรับรู้และความเข้าใจเรื่องความรุนแรงในครอบครัวอย่างคลาดเคลื่อน และการมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือมีมายาคติดังกล่าวนำไปสู่การมีพฤติกรรมและการกระทำต่อกระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับ ความรุนแรงที่ไม่เป็นผลดีต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว

มายาคติเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว มีดังต่อไปนี้

1. มักมีความเชื่อกันว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเพียงปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

การที่คนในสังคมหรือนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องมองปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในฐานะที่เป็นเพียงปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้มักมีมุมมองต่อกรณีผู้หญิงถูกสามีหรือคู่ครองทำร้ายเสมือนเป็นเรื่องของ “ลึนกับพิน” ที่ยากจะหลีกเลี่ยง ทว่าหากพิจารณาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เราจะพบว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวแท้ที่จริงแล้ว เป็น

ปัญหาทางสังคมและสุขภาพ การที่ผู้หญิงจำนวนมากที่ตอบได้ความรุนแรงของสามีจนเป็นเหตุให้ตนเองกลายเป็นผู้ต้องหาฆ่าสามี (มนทิพ ดาราศรีศักดิ์, 2527) เป็นการสูญเสียทรัพยากรทางสังคม ภรรยาที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวจนถึงแก่ชีวิต (ดังกรณี อาจารย์วุฒิปัญญาเอกทำร้ายภรรยา จนถึงแก่ชีวิต นายแพทย์หนุ่มสังหารแพทย์หญิงที่เป็นคู่รัก หรือนายแพทย์ที่มีชื่อเสียงระดับโลกเป็นผู้ต้องหาฆ่าภรรยาที่เป็นแพทย์หญิง) ผู้หญิงเหล่านี้เป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อสังคม ถึงแม้จะมีผู้ใช้ผู้หญิงที่มีอาชีพสำคัญต่อสังคมเช่นที่ปรากฏในข่าว เป็นผู้หญิงทั่วไป ก็เป็นภาคส่วนที่สำคัญในการสืบทอดการสร้างสมาชิกใหม่ที่มีคุณภาพในสังคม

ในด้านของผู้ชายที่กระทำความรุนแรง ผู้ชายที่ทุบตีภรรยา โดยการดำรงชีวิตด้านอื่นๆ เขาเป็นกำลังผลิตที่ดีสำหรับระบบเศรษฐกิจแต่ต้องมาจบชีวิตลง เพราะการตอบได้ความรุนแรงและการป้องกันตนเองของผู้หญิง เด็กที่ได้รับผลกระทบต่อการพบเห็น และการมีชีวิตอยู่ที่ขาดพ่อหรือแม่ ขาดความอบอุ่น เติบโตขึ้นมาในบรรยากาศของความรุนแรงในครอบครัว มีความยากลำบากในการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของประชากรในอนาคต รัฐต้องเล็งงบประมาณในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม การสืบสวนสอบสวน การพิจารณาคดี การพิพากษาลงโทษ การดูแลผู้หญิงที่ตอบได้ความรุนแรงจนสามีถึงแก่กรรมในเรือนจำ เราจึงสรุปได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาทางสังคมและปัญหาทางสุขภาพอย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ในขณะที่มีกรณีกรีกโครม-ร็อนแรงปรากฏเป็นข่าวตามสื่อมวลชน ในกรณีที่ไม่น่าเป็นข่าว ได้แก่ สามีภรรยาชาวบ้านทั่วไป ไม่ใช่คนดัง ไม่ใช่คนที่มีวุฒิการศึกษาสูงๆ หรืออาชีพที่มีเกียรติในสังคมที่ทำอะไรย่อมตกเป็นข่าวคราวนั้น เราพึงระลึกว่า ในขณะเดียวกัน เราก็จะมีกรณีของคนชั้นล่าง คนชั้นกลาง และคนชั้นสูงอื่นๆที่ไม่ได้เป็นข่าว กำลังทุบตีและใช้ความรุนแรงกับผู้หญิงในครอบครัวอยู่อีกจำนวนมาก หลายรายนำไปสู่การเสียชีวิตและพิการ ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และมีความหมายมากมายเกินกว่าจะอธิบายสรุปว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นเรื่องที่กินความมากกว่าเรื่องของ “ลื่นกับพิน” อย่างแน่นอน

หากเราเชื่อว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเพียงเรื่องความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เราก็มีแนวโน้มจะมองแต่ละกรณีอย่างไม่ใส่ใจ ไม่คิดว่าต้องเป็นธุระเข้าไปให้ความช่วยเหลือผู้หญิงมากมายนัก และถือว่าธุระไม่ใช่ เดี่ยวสามีภรรยาเขากลับคืนมาดีกันแล้ว เราก็จะกลายเป็น “สุนัขหัวเน่า” ที่ยืนจมูกไปยุ่งกับเรื่องภายในครอบครัวของเขา ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากความเชื่อนี้ก็คือการสร้างกำแพง “เรื่องส่วนตัว” ขึ้นมาากัน “เรื่องของสาธารณะ” นั่นเอง มายาคติในข้อนี้จึงมีความสำคัญ และมีผลต่อการจัดระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง

2. มักมีความเชื่อว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นแต่ผู้ที่มีปัญหาทางจิตใจหรือคนที่ป่วยใช้เท่านั้น

คนในสังคมและนักวิชาชีพจำนวนไม่น้อย เมื่อรับรู้สภาพที่เด็กหรือผู้หญิงถูกทารุณทำร้ายที่ปรากฏในสื่อมวลชน มักจะคิดว่าคนที่ลงมือกระทำอย่างนั้นได้ ต้องเป็นคนที่เสียสติเป็นบ้า เป็นคนป่วยทางจิตใจไปแล้วเท่านั้น การอธิบายว่าคนที่กระทำความรุนแรงเป็นคนป่วยทางจิต เป็นวิธีการที่คนในสังคมกำหนดสร้างอัตลักษณ์ของคนผู้นั้นให้ต้องกลายเป็น “คนอื่น” ไม่ใช่คนเช่นพวกเราที่ปกติดี

การอธิบายว่าความรุนแรงภายในครอบครัวเกิดจากผู้ป่วยทางจิตมีข้อเสียคือ เมื่อเราแทนที่คำว่า “ลงมือกระทำความรุนแรง” ด้วยคำว่า “เจ็บป่วย” ทำให้เรามองข้ามปรากฏการณ์ที่แท้จริงไปว่า ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวนั้นส่วนใหญ่ เกิดจากการกระทำของคนปกติที่ไม่ได้มีอาการเจ็บป่วยทางจิต ซึ่งจะมีผลทำให้มาตรการในการป้องกันและแก้ไขดำเนินการไปอย่างไม่ตรงจุดและไม่มีประสิทธิผลเท่าที่ควร

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเราสรุปว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเพียงความเจ็บป่วยทางจิตของผู้ชาย ทำให้เรามองไม่เห็นรากเหง้าของระบบคิดเรื่อง “ชายเป็นใหญ่” ที่ครอบงำสังคมทั้งหมด และเป็นต้นตอของการลงมือกระทำความรุนแรงต่อผู้หญิง ระบบการบริการสวัสดิการสังคมที่ให้ความช่วยเหลือผู้หญิงก็จะไม่ต้องเน้นการสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิงรู้สึกมีคุณค่าและสามารถสร้างศักยภาพแห่งการปลดปล่อยตนเองจากสภาพความรุนแรงที่มีพื้นฐานมาจากระบบชายเป็นใหญ่ได้ แนวทางการช่วยเหลือที่เน้นแก้ไขสุขภาพจิตของผู้ชายก็ไม่ได้ให้หลักประกันใดๆว่า ผู้ชายนั้นเมื่อพ้นการบำบัดทางจิตแล้ว จะไม่กลับมากระทำความรุนแรงกับภรรยาอีกเช่นเดิม หรือไม่ ดังนั้น ความเชื่อว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดจากน้ำมือของผู้ป่วยทางจิตใจเท่านั้น ถือได้ว่าเป็นมายาคติที่ส่งผลเสียต่อระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง มากกว่าที่จะเป็นผลดี ในข้อเท็จจริง ผู้ชายบางรายที่กระทำรุนแรงต่อภรรยาหรือคู่ครองอาจจะมีอาการเจ็บป่วยทางจิต ทว่าไม่ควรนำข้อสรุปเรื่องนี้มาใช้กับกรณีความรุนแรงภายในครอบครัวทั้งหมด

3. มักมีความเชื่อว่า ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นกับชนชั้นล่างเท่านั้น

สาธารณชนและนักวิชาชีพจำนวนไม่น้อยมักมีความเชื่อว่า ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นในกลุ่มของคนที่ยาการศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นกรรมกรไร้ฝีมือ มีรายได้น้อย หรือเป็นคนยากจนอยู่ในชุมชนแออัด คนมีการศึกษาหรือคนมีฐานะร่ำรวยไม่ทำเรื่องอย่างนี้ ความเชื่อเช่นนี้เป็นมายาคติและเป็นความเข้าใจที่ยังไม่ตรงกับความเป็นจริง ทั้งนี้ เราจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในสื่อมวลชน ที่มีนักศึกษาแพทย์ และนายแพทย์ ตลอดจนอาจารย์มหาวิทยาลัยระดับ

ปัญญาเอกลงมือกระทำความรุนแรงต่อผู้หญิงของพวกเขาจนถึงแก่ชีวิต กรณีในชนชั้นกลางและชนชั้นสูงน่าจะมีมากกว่านี้ ทว่าไม่ได้ปรากฏเป็นข่าวครึกโครมเท่านั้น ส่วนกรณีของคนชั้นล่างจะเป็นที่รับรู้ในหมู่นักวิชาชีพ เพราะไม่มีฐานะมากพอในการปกปิดเรื่องราวของตนเอง และเรื่องความรุนแรงของคนชั้นล่างไม่ปรากฏในสื่อมวลชนมากนัก เพราะไม่ได้ทำให้ข่าวมีสีสันในการค้ามากเท่าเรื่องราวของคนชั้นกลางที่มีสถานภาพสูง

เช่นเดียวกับ ความเชื่อผิดๆ ที่ว่าความรุนแรงเกิดจากน้ำมือของผู้ป่วยทางจิต ความเชื่อว่าคนจนชนชั้นล่างเท่านั้นที่ “ติลลุมเมียว” ทำให้การอธิบายความรุนแรงในครอบครัวเป็นการอธิบายบนพื้นฐานของทฤษฎีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant behavior) ซึ่งมีลักษณะเป็นการตีตราและเป็นนิยัตินิยม (Determinism) เวลาที่ผู้คนปรักปรำให้คนอื่นกลุ่มหนึ่งเป็นคนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ก็คือการกำหนดสร้างความเป็น “คนอื่น” ให้กับพวกเขา ส่วนพวกเราเป็นคนปกติธรรมดาที่ไม่มีทางที่จะติลลุมเมียว คนที่ติลลุมเมียวเป็นคนเบี่ยงเบนออกจากพวกเรา-คนปกติ

มายาคติในข้อนี้ไม่เป็นผลดีต่อระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง เพราะนอกจากจะทำให้เรามองข้ามการป้องกันและแก้ไขปัญหให้กับผู้หญิงในครอบครัวชนชั้นกลางและชนชั้นสูงแล้ว ยังมีผลทำให้เรามีอำนาจเหนือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงที่มาจากชนชั้นล่าง ทำให้เราทำงานให้ความช่วยเหลือที่ไม่ได้เน้นการหนุนสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง เนื่องจากเมื่อเรามีความเชื่ออย่างผิดๆว่าพวกเขาและเธอเป็นชนชั้นล่าง นั่นก็คือ เรากำลังมีกระบวนการทัศนคติในการทำงานอย่างนิยัตินิยม ที่ปฏิเสธมนุษยนิยม เราได้ประทับมลทินหรือประณามผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงว่าเป็นคนชนชั้นล่าง เสียตั้งแต่ยังไม่ได้เริ่มกระบวนการทำงานในขั้นตอนให้ความช่วยเหลือ

4 มักมีความเชื่อว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นในประชาชนทุกกลุ่ม-และปัจจัยทางสังคมไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ความเชื่อดังกล่าวมีส่วนถูกต้องบ้างแต่ไม่ทั้งหมด เนื่องจาก เราพบว่าความรุนแรงในครอบครัวนั้นเกิดขึ้นในทุกกลุ่มประชากรจริง แต่ก็มีความจริงด้วยเช่นกัน ว่าปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดในสัดส่วนที่เฉลี่ยเท่าๆกันในแต่ละชั้นชน ปัจจัยทางสังคมนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องในการอธิบายปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่เป็นสาเหตุของความรุนแรงในครอบครัว ไม่ได้หมายความว่ามีความสัมพันธ์กับการกระทำทารุณอย่างสมบูรณ์แบบ ตัวอย่างเช่น เราอาจจะบอกว่า ฐานะความยากจนทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุประการหนึ่งของความรุนแรงในครอบครัว ก็ไม่ได้หมายความว่า คนจนเท่านั้นที่ติลลุม

เมีย และคนมีฐานะร่ำรวยไม่ตีลูกเมียเลย การศึกษาของกิตติภา สุวรรณรัตน์ (2545) ยืนยันประเด็นนี้ได้ดี

อันที่จริง ในทางสังคมศาสตร์ เราไม่ใคร่พบความสัมพันธ์ของปัจจัยตัวแปรในลักษณะสมบูรณแบบบ้อยครั้งนัก ดังนั้น ถ้าเราจะพิจารณาปัจจัยทางสังคมชุดใดชุดหนึ่งว่าเป็นสาเหตุของปรากฏการณ์สักอย่างหนึ่ง ปัจจัยทางสังคมชุดนั้นจะต้องมีคุณลักษณะจัดเข้าในเกณฑ์ 4 ประการคือ

- (1) มีความสัมพันธ์กันในเชิงสถิติ มิใช่เชิงนัยตินิยม
- (2) มีลำดับเวลา กล่าวคือ ปัจจัยตัวแปรที่เป็นเหตุจะต้องเกิดขึ้นก่อนผลที่ตามมา
- (3) สัมพันธภาพของปัจจัยตัวแปรต้องเป็นสัมพันธภาพแท้ ไม่เป็นสัมพันธภาพเทียม กล่าวคือ ต้องไม่มีปัจจัยตัวแปรที่สาม มาแทรกซ้อนระหว่างเหตุและผล และ
- (4) ต้องมีความสอดคล้องเชิงตรรกะวิทยาของเหตุและผล

ปัญหาสำคัญของปัจจัยทางสังคมก็คือ เรามักจะแยกปัจจัยเหล่านี้ออกมาพิจารณาใดๆ ไม่ใคร่ได้ ปัจจัยทางสังคมมีความเกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัวอย่างแน่นนอน เช่น แม้เราจะบอกว่าความรุนแรงในครอบครัวอาจเกิดขึ้นได้ทั้งในกลุ่มประชาชนที่ร่ำรวยและประชาชนที่ยากจน เราก็มักจะพบความรุนแรงในครอบครัวในกลุ่มคนยากจน มากกว่าในกลุ่มคนที่ร่ำรวย ถึงแม้ว่า คนยากจนส่วนใหญ่ไม่ได้กระทำความรุนแรงต่อลูกเมียของเขา ทว่า เป็นความจริงที่กลุ่มคนที่มีรายได้ น้อยที่สุดก็มีความเสี่ยงสูงที่สุดในการกระทำความรุนแรง

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราพึงระวังก็คือ เราต้องพิจารณาปัจจัยทางสังคมในเชิงพลวัต ตัวอย่างเช่น การตกอยู่ในภาวะว่างงานจับพลัด หรือเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างเฉียบพลัน ก็มีส่วนทำให้ผู้ชายมีความเสี่ยงสูงที่จะใช้ความรุนแรงกับลูกเมียของเขา ระบบบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวน่าจะมีพื้นฐานในการพิจารณาปัจจัยทางสังคมในเชิงพลวัต เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวจะสามารถดำเนินการได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง

5. มักมีความเชื่อว่าผู้ที่ได้รับความรุนแรงในวัยเด็ก เมื่อโตขึ้นจะกลายเป็นผู้กระทำความรุนแรง

ความเชื่อนี้มีมูลความเป็นจริงอยู่ในบางระดับ นักวิชาชีพเมื่อสัมภาษณ์และศึกษาประวัติความเป็นมาของสามีที่ทุบตีภรรยาและลูก พบว่าสามีจำนวนไม่น้อยเติบโตมาจากการที่เคยถูกทารุณมาก่อน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเช่นนี้มีลักษณะนัยตินิยม และมีลักษณะความน่าจะเป็น มากกว่าเป็น

ความจริงทั้งหมด คนที่เคยถูกทารุณมาก่อน อาจจะมีแนวโน้มกลายเป็นผู้ที่ทารุณลูกเมียได้ แต่ไม่ใช่เป็นการกำหนดอย่างแบบแผนที่ตายตัวแน่นอน ข้อเท็จจริงจากการศึกษาอาจพบว่าสนับสนุนความเชื่อนี้ อาทิ ผลการวิจัยของกฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ (2544) พบว่าผู้ชายที่เคยถูกทำร้ายทุบตีในวัยเด็กร้อยละ 67 จะใช้ความรุนแรงกับคู่ของตน (น. 26) กระนั้นก็ตาม ถ้าผู้คนเชื่อว่า คนที่ทุบตีลูกเมียทุกคนล้วนมีประวัติเคยถูกทุบตีมาก่อนจะเป็นเรื่องที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และจะนำไปสู่ผลเสียอย่างน้อยสองประการ (Gelles, 2000)

ประการแรก ความเชื่ออย่างนี้จะเป็นการทำร้ายจิตใจของคนที่เคยถูกทารุณมาก่อนในวัยเด็ก เป็นการตำหนิตายคนส่วนหนึ่งในสังคมอย่างเหมารวม ถ้าอคติตรงนี้มีกำลังแรงมาก ๆ พวกเขาอาจจะไม่กล้าที่จะมีคู่สมรสและไม่กล้าที่จะมีบุตร เพราะเกรงว่าตนจะต้องทุบตีลูกเมียอย่างที่ตั้งคม “นิยติ” เอาไว้แล้วว่าจะเป็นเช่นนั้น หรืออย่างน้อยก็กลัวว่าตนจะถูกเพ่งเล็งว่าจะทำร้ายลูกเมียเมื่อใด ซึ่งถือว่า การที่สังคมมองเขาอย่างนิยตินิยมเช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ถือได้ว่าสังคมกำลังกดดันทำร้ายพวกเขา ไม่ต่างจากที่เขาถูกทำร้ายมาในวัยเด็ก หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สังคมกำลังทารุณทำร้ายเขาเป็นครั้งที่สองต่อจากคนในครอบครัวด้วยมายาคติชุดนี้

ประการที่สอง นักวิชาชีพที่มีความเชื่อว่าคนที่เคยถูกทารุณมาก่อนในวัยเด็ก เมื่อโตขึ้นจะสืบทอดการกระทำความรุนแรงในครอบครัว อาจจะกล่าวโทษคนที่ไม่ได้กระทำจริงก็ได้ เมื่อพบประวัติว่าพ่อหรือแม่เคยถูกทารุณมาก่อนในวัยเด็ก อาจจะปรักปรำว่า การที่เด็กมีประสบการณ์กับอาการบาดเจ็บทางร่างกาย ต้องเป็นเพราะพ่อหรือแม่เป็นผู้กระทำทารุณเด็กอย่างแน่นนอน ทั้งๆที่ในความเป็นจริง เด็กอาจจะบาดเจ็บจากการเล่นกับเด็กอื่น ความเชื่อในเรื่องนี้จึงมีลักษณะเป็นอคติที่มองผู้ที่เคยมีประสบการณ์ถูกทารุณมาก่อนในด้านลบ และมีโอกาสเป็นการทำร้ายผู้บริสุทธิ์ได้ง่ายมาก ซึ่งนั่นเท่ากับว่า การอธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยตัวแปรทางสังคม ในเชิงกลไกที่ตายตัวเกินไปมีผลเป็นการสร้างความไม่เป็นธรรมให้กับผู้บริสุทธิ์ได้

การพิจารณาข้อเท็จจริงที่สัมพันธ์กับความเชื่อชุดนี้จึงควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง นักวิชาชีพในกระบวนการให้บริการสวัสดิการสังคมจำเป็นต้องมองประเด็นความเชื่ออย่างมีพลวัตรและอย่างแยกแยะ โดยคำนึงถึงหลักการด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิส่วนบุคคลทั้งของผู้หญิงและผู้ชายที่เกี่ยวข้อง

6. มักมีความเชื่อว่าภรรยาที่ถูกสามีทุบตีนั้นเป็นเพราะ “เธอชอบ” หรือ “เธอสมควรที่จะถูกทุบตี”

คนในสังคมจำนวนไม่น้อย รวมทั้งนักวิชาชีพหลายคนมีความเชื่อว่า ผู้หญิงที่ถูกสามีทุบตีทำร้ายเป็นเพราะไม่สามารถทำหน้าที่เป็นภรรยาที่ดีได้ บทพร่องในการดูแลสามีและงานบ้านให้

เรียบร้อย หรือมิฉะนั้น ผู้หญิงก็คงชอบหรือมีความพอใจที่ถูกทำร้ายร่างกาย ทั้งนี้ เพราะผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงนั้นถูกกระทำอย่างซ้ำซาก พวกเธอคิดเองที่ไม่หลีกหนีออกมาจากสามี หรือพวกเธอรู้ตนเองดีว่าเป็นฝ่ายผิดจึงไม่ได้เป็นฝ่ายหลีกหนีออกมาจากสามี

ความเชื่อเช่นนี้มีมากในสังคมไทย และนำไปสู่การแยกแยะความรู้สึกเห็นใจผู้หญิงที่ถูกทารุณออกจากความรู้สึกที่เห็นใจเด็กที่ถูกทารุณ กล่าวคือ เด็กที่ถูกทารุณสาธารณชนจะเห็นใจและเข้าใจในความทุกข์ความเจ็บปวดของเด็กที่ได้รับความรุนแรง เพราะมีคำอธิบายที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กได้ว่า โดยวิสัยความเป็นเด็ก จึงไม่สามารถหลีกหนีออกมาจากพ่อแม่หรือคนในครอบครัวที่กระทำทารุณต่อเด็กได้ แต่ในกรณีของผู้หญิง สาธารณชนมักมีความเห็นใจน้อยกว่าและมีความเข้าใจไม่ถูกต้อง เพราะมีมายาคติพื้นฐานที่มองว่า ผู้หญิงนั้นผิดเอง ที่ยอมให้ถูกกระทำทารุณซ้ำซากโดยไม่พยายามหลบหนีหรือหลีกหนีสามีมาเสีย บ้างอธิบายว่า ผู้หญิงนั้นมีความชอบหรือพึงพอใจที่จะถูกกระทำรุนแรง หรือมิฉะนั้น เธอก็คงบกรพร่องในการทำหน้าที่ของภรรยาตามบรรทัดฐานของสังคม

อันที่จริง พวกเธอสมควรจะถูกดำเนินคดีเพียงเพราะพวกเธอไม่สามารถจะหลีกหนีจากสถานการณ์ความรุนแรงได้กระนั้นหรือ คนในสังคมที่มีความเชื่อผิดๆ ต่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมักไม่ใคร่เข้าใจในสถานการณ์และปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้น ตลอดจนไม่เข้าใจกระบวนการตัดสินใจของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง จากผลการวิจัยและการสัมภาษณ์กรณีศึกษา เราจะพบว่า ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงส่วนใหญ่อยากจะหลีกหนีออกไปจากสามีที่กระทำทารุณต่อเธอ ทว่าหลายคนเป็นห่วงอนาคตของลูก ยิ่งผู้หญิงไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ หรือกำลังทรัพย์ในการแยกออกไปหาที่อยู่ใหม่ ยิ่งมีสภาพเหมือนติดอยู่กับกับดัก-อยู่ภายในกำแพงที่ขวางกั้นอิสระภาพและความปลอดภัย

หากนักวิชาชีพในระบบสวัสดิการสังคมไม่เข้าใจและมีความเชื่อในลักษณะดำเนินผู้หญิงเช่นนี้ ก็ถือได้ว่าเป็นอุปสรรคด้านทัศนคติและแนวคิดพื้นฐานในการทำงานอย่างใหญ่หลวง มิใช่ที่นโยบายของรัฐหรือหน่วยงานเอกชนจะดีเพียงใด หากนักวิชาชีพยังติดยึดอยู่กับมายาคติเช่นนี้ก็ยากที่จะดำเนินงานสวัสดิการสังคมที่จะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว

7. มักมีความเชื่อว่าการดื่มสุราและการใช้ยาเสพติดเป็นสาเหตุหลักของความรุนแรงในครอบครัว

ความเชื่อเรื่องการดื่มสุราและการใช้ยาเสพติดเป็นสาเหตุที่ทำให้มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับความเชื่อที่ว่าคนที่ทุพติภรรยาแล้วเป็นผู้ป่วยทางจิต อย่างไรก็ตาม มีข้อเท็จจริงจากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศสนับสนุนให้ความเชื่อเรื่องนี้มีส่วนถูกต้องอยู่บ้าง เป็นเรื่องจริงที่เราพบว่า ก่อนที่จะลงมือทำร้ายคู่ครองหรือภรรยาของตน สามีหลายรายมักจะมีการดื่มสุราหรือใช้ยาเสพติดด้วยเสมอ มักจะอยู่ในอาการมึนเมาไม่มากก็น้อย ความสัมพันธ์ในลักษณะตัวแปรด้านการดื่ม

หรือใช้ยาเสพติดกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัวอาจเป็นความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญในเชิงสถิติค่อนข้างสูง ดังเช่น ผลการศึกษาวิจัยของกฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ (2544) พบว่า ในจำนวนผู้หญิงไทย 586 คนที่เคยถูกสามีหรือคู่ครองทำร้ายร่างกาย นั้นพบว่าผู้กระทำมีอาการเมาสุราถึงร้อยละ 35 (น. 21)

กรณีนี้ก็ตาม มีคำถามว่า จริงๆแล้ว สุราและยาเสพติดสามารถทำให้คนๆหนึ่งกลายเป็นคนที่ใช้ความรุนแรงได้-จริงหรือไม่ ยาเสพติดและสุราทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดให้คนๆหนึ่งกลายเป็นผู้ใช้ความรุนแรงได้-จริงหรือไม่ ถ้าเช่นนั้นแล้ว เราจัดปัญหาการดื่มสุราและการใช้ยาเสพติดแล้ว ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจะหมดไป-ใช่หรือไม่ คำตอบต่อปัญหาดังกล่าว ในเชิงสามัญสำนึกเราอาจจะตอบว่า “ใช่-เป็นเช่นนั้นจริงๆ” แต่คำตอบจากหลักฐานการวิจัยพบว่า “ไม่ได้เป็นเช่นนั้น” (Gelles, 2000, p. 322)

หลักฐานทางการวิจัยที่นำมาอ้างอิงว่า ความเชื่อนี้ไม่ถูกต้อง ได้แก่ การศึกษาวิจัยพฤติกรรมกรรมการดื่มสุราในสังคมวัฒนธรรมหลายแห่ง ผลการวิจัยพบว่าผู้คนในแต่ละวัฒนธรรมมีปฏิกิริยาต่อการดื่มสุราอย่างแตกต่างกัน บางวัฒนธรรม คนที่ดื่มสุราจะกลายเป็นคนที่นิยมใช้ความรุนแรง ทว่าในบางวัฒนธรรมกลับเป็นตรงกันข้าม คนที่ดื่มสุราแล้วกลายเป็นคนที่เจือบ ชุ่มเศร้า หรือเฉยชา นักวิจัยวิเคราะห์ว่าเหตุที่คนเรามีปฏิกิริยาต่อการดื่มสุราอย่างแตกต่างกันเพราะความเชื่อที่แตกต่างกันนั่นเอง ในสังคมวัฒนธรรมที่เชื่อว่าการดื่มสุราทำให้อีกเหิมก้าวร้าว คนที่ดื่มสุราก็จะมีการแสดงออกในทางก้าวร้าวใช้ความรุนแรง ส่วนในสังคมวัฒนธรรมที่มีความเชื่อว่าการดื่มสุราเป็นสิ่งที่ละเมียดละไม หรือชุ่มชื่น คนที่ดื่มสุราก็มักจะมึนอาการเฉยชา หรือชุ่มชื่นไปตามความเชื่อที่กำหนดพฤติกรรมกรรมการดื่มสุราของสังคมนั้น

ในสังคมไทย การดื่มสุราเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความกล้าหาญอีกเหิม มีคำกล่าวว่า “ดื่มสุราแล้ว เห็นช้างตัวเท่ามด” “น้ำเปลี่ยนนิสัย” เป็นต้น เมื่อสามีกระทำความรุนแรงต่อภรรยา สามีจึงไม่ต้องใช้ตัวตนของเขาในการแสดงความรับผิดชอบ เพราะเขาอาจจะอ้างได้ว่า ได้ลงมือไปเพราะไม่รู้สีกตัว-ขาดสติสัมปชัญญะ-ที่นำไปเพราะมึนเมา ดังนั้น ถ้าชายไทยสักคน ไม่พอใจภรรยาที่ไม่ยอมให้นำเงินทองไปปรนเปรอหญิงอื่น อาจจะดื่มสุราข่มใจสักพัก แล้วลงมือกระทำทารุณกรรม โดยโยนความคิดไปให้กับ “น้ำเปลี่ยนนิสัย” ได้ง่ายมาก เขาก็จะไม่ต้องรับผิดชอบใดๆ นักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องก็จะดำเนินคดีโดยการดื่มสุราของเขา มากกว่าที่จะให้ความสนใจในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในครอบครัว

8. มักมีความเชื่อว่า “ความรัก” และ “ความรุนแรงในครอบครัว” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กันไม่ได้

คนจำนวนมาก เมื่อรับรู้ว่าการครอบครัวหนึ่งมีการใช้ความรุนแรง มักจะคิดว่าการทะเลาะทู่ตีทำร้ายร่างกายกันอยู่ตลอดเวลา หรือคิดว่า การที่มีคนหนึ่งในครอบครัวได้ลงมือทู่ตีอีกคนหนึ่งนั้นแสดงว่าคนที่ใช้ความรุนแรงนั้นได้เลิกรักคนที่ถูกทู่ตีแล้ว อย่างไรก็ตาม ถ้าเราสามารถเข้าไปพิจารณาชีวิตประจำวันของครอบครัวที่มีความรุนแรงอย่างใกล้ชิด เราจะพบว่า พฤติกรรมที่เป็นความรุนแรงนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจนถี่ในการดำเนินชีวิตประจำวันของเขา/เธอ มีการสรุปในเชิงสถิติว่าปริมาณเฉลี่ยของความรุนแรงในครอบครัว คือ ปรากฏขึ้นโดยเฉลี่ยในเดือนเว้นเดือน ส่วนเวลาที่เหลือเป็นเวลาที่ครอบครัวได้มีการดำเนินการหน้าที่อย่างเป็นปกติธรรมดา (Gelles, 2000) ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้สูง ที่ผู้หญิงที่ถูกสามีทู่ตีจะยังมีความรู้สึกรักใคร่ผูกพันกับสามี และเด็กๆที่แม้จะถูกพ่อแม่ตีอย่างหนักก็ยังรักพ่อแม่ของเขาอย่างมาก

สิ่งที่นักวิจัยพบตามมาก็คือ ผู้หญิงและเด็กที่ได้รับความรุนแรงส่วนใหญ่มักจะลงโทษตนเอง ว่าตนนั้นเป็นฝ่ายมีปัญหา-เป็นฝ่ายผิดที่สามีหรือพ่อสมควรจะลงโทษตนด้วยความรุนแรงสัก

ปานใดก็ตาม หลายรายบอกว่า สามีหรือพ่อไม่ได้เป็นฝ่ายผิด ตนนั่นเองเป็นฝ่ายผิดและสมควรจะถูกลงโทษด้วยการทุบตี

ดังนั้น มีความเป็นไปได้อย่างสูง ที่เราจะพบความรุนแรงในครอบครัวและความรักต่อกันในครอบครัวไปพร้อมๆ กัน ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า นักวิชาชีพในระบบสวัสดิการสังคมที่ให้ความช่วยเหลือจะทำงานได้อย่างยากลำบาก เนื่องจากสถานการณ์ในครอบครัวที่มีทั้งความรักและความรุนแรงมีความสลับซับซ้อนอย่างยิ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า แท้ที่ผู้หญิงได้รับความรุนแรงผ่านเข้ามาในกระบวนการให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานนั้นจะเป็นผู้หญิงที่สามารถตัดใจได้กับความสัมพันธ์ที่เธอมีต่อสามี แล้วกล้าเดินออกมาจากกำแพง และรับการหนุนสร้างให้มีพลังอำนาจในการปลดปล่อยตนเองจากสภาพความรุนแรงได้ เรายังมีผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอีกจำนวนมาก ที่ยังคงติดอยู่กับกำแพงแห่งความรู้สึกรักและผูกพันกับสามี แม้ว่าเขาจะทุบตีเธออย่างรุนแรงเพียงใดก็ตาม ระบบบริการสวัสดิการสังคมที่มีอยู่สามารถเข้าไปถึงผู้หญิงกลุ่มนี้หรือไม่ เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

แนวคิดที่ใช้เป็นรากฐานในการวิจัย

แนวความคิดที่ใช้เป็นรากฐานในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. กระบวนทรรศน์ในการมองธรรมชาติของมนุษย์
2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะ
3. การสร้างพลังอำนาจ
4. การทำงานสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง
5. ทฤษฎีวิพากษ์ในสวัสดิการสังคม
6. แนวคิดกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ
7. แนวคิดว่าด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนโยบาย
8. แนวคิดด้านการบริหารจัดการในระบบสวัสดิการสังคม

1. กระบวนทรรศน์ในการมองธรรมชาติของมนุษย์

กระบวนทรรศน์ในการมองธรรมชาติของมนุษย์ ในที่นี้ประกอบด้วย แนวคิดนิยัตินิยม(Determinism) แนวคิดพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) และแนวคิดมนุษยนิยม(Humanism) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 นียัตินิยม

นิยัตินิยมเป็นกลุ่มแนวความคิดที่มองมนุษย์ว่าปราศจากเจตจำนงอิสระทั้งสิ้น มนุษย์ไม่สามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนได้ พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์ถูกกำหนด ถูกบงการและลิขิตขีดเส้นเกณฑ์ชะตาไว้โดยผู้อื่นหรือสิ่งอื่นไม่ใช่ตัวมนุษย์เอง แนวคิดนี้ประกอบด้วยแนวคิดและความเชื่ออย่างมากมาย อาทิ

- (1) ความเชื่อเรื่องกรรมพันธุ์สายเลือด ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดหรือนิยัตินิให้มนุษย์ถูกประทับตราตั้งแต่เกิด ถ้าหากพ่อแม่เขาเป็นอาชญากร เขาก็จะถูกตีตราว่าต้องเป็นเช่นนั้น เพราะสายเลือดของเขาเลวอย่างนั้น บุคคลที่ถูกประทับตราเช่นนี้จะขาดความเชื่อมั่นในตนเองในด้านต่างๆและมีผลกระทบทำให้เขาต้องดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ไม่เหมาะสม เมื่อถูกมองว่าเขาจะต้องเป็นคนเลวไปตามสายเลือดเขาก็จะได้รับความกดดันให้ต้องเป็นไปเช่นนั้นจริงๆ ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวจำนวนไม่น้อยที่มักปรี๊ดป๊าวว่าเป็นความผิดของตนเอง ที่ทำให้สามีต้องลงมือทุบตีตน และความผิดที่ติดตัวนี้ส่วนหนึ่งก็กล่าวโทษไปยังความผิดปกติดั้งแต่ในรุ่นของพ่อแม่ของผู้หญิงนั้น
- (2) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม อันที่จริง เราสามารถตีความ “กฎแห่งกรรม” ได้ทั้งในความหมายแคบและความหมายกว้าง การตีความหมายแคบหมายถึงการตีความที่ทำให้มนุษย์สูญเสียความเชื่อมั่นในศักยภาพของตน การตีความหมายแคบจึงมีลักษณะเป็นนิยัตินิยม ส่วนการตีความหมายกว้าง เป็นตรงกันข้ามคือกฎแห่งกรรมเป็นกฎที่ให้โอกาสมนุษย์ในการกระทำความผิดในปัจจุบัน เพื่อสิ่งที่ดีขึ้นในอนาคต กฎแห่งกรรมในความหมายกว้างมีลักษณะเป็นมนุษยนิยม

แม้ว่าในความเป็นจริง ความหมายของกฎแห่งกรรมตามแนวอธิบายของพุทธปรัชญาน่าจะมีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งกว่า “นิยัตินิยม” หรือ “การกำหนดหรือลิขิตชีวิตมนุษย์โดยผู้อื่น” อย่างไรก็ตามในความหมายทางวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต คนไทยจำนวนไม่น้อยตีความหมาย “กฎแห่งกรรม” อย่างคับแคบและเบี่ยงเบนไปจากความหมายเดิม ประกอบกับปัจจัยทางด้านการปกครองและค่านิยมทางสังคม หล่อหลอมให้คนไทยเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในลักษณะยอมจำนนต่อชะตากรรมมากกว่าจะหาทางเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพื่อสร้างความชอบธรรม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับในวรรณกรรมและงานวิจัยอื่นๆ ที่พบว่าผู้หญิงที่ถูกทุบตีจำนวนมาก พยายามใช้หลัก “กฎแห่งกรรม” มาอธิบายความทุกข์ของตน ซึ่งไม่อาจพิจารณาได้ว่าเป็นนิยัตินิยม เนื่องจากผู้หญิงในกรณีนี้พบได้ให้คำอธิบาย กฎแห่งกรรม ที่พวกเขาใช้ไปในลักษณะของการให้อภัย เพื่อทำให้จิตใจสบาย ไม่ผูกติดกับความโกรธแค้นและอาฆาตพยาบาท ขณะเดียวกันก็ทำให้จิตใจไม่ขุ่นมัว และไม่ได้ยอมทนกับสภาพที่ถูกทารุณทำร้าย พร้อมทั้งมีพฤติกรรมการกระทำที่เป็นการสร้างพลังอำนาจของตนเองอย่างเหมาะสม ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เมื่อพิจารณา “กฎแห่งกรรม” ว่ามีการหน้าที่เป็นนิยัตินิยม หรือมนุษย์

นิยม นั้นจำเป็นต้องใช้ความละเอียดอ่อนพอสมควร หากนักวิชาชีพคิดว่าสรุปว่า เมื่อผู้หญิงที่ถูกทรมาน กล่าวถึง “กฎแห่งกรรม” ในระหว่างการสัมภาษณ์พูดคุยหรือการให้คำปรึกษา นักวิชาชีพก็ไม่ควรด่วนสรุปว่า พวกเขา “งมงาย” หรือยอมจำนนให้กับแนวคิดนิตินิยม ทั้งๆที่ตนเองต้องเจ็บทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้ การด่วนสรุปของนักวิชาชีพก็เป็นการนิตินิยมผู้หญิงเหล่านี้เข้าไปอีกลำดับขั้นหนึ่งเท่านั้น

1.2 พฤติกรรมนิยม

แนวคิดพฤติกรรมนิยมมีความเชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์เป็นผลมาจากการเรียนรู้ของมนุษย์จากกระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้า การสร้างเงื่อนไข และการเสริมแรง กลุ่มแนวคิดพฤติกรรมนิยมเน้นในเรื่องสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ที่ทำหน้าที่เสริมแรงในลักษณะการให้รางวัล ให้ความพึงพอใจแก่มนุษย์ หรือการลงโทษที่จะทำให้มนุษย์เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ สิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์

แนวคิดพฤติกรรมนิยมมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้ในกลุ่มทฤษฎีการวางเงื่อนไข (Conditioning Theories) เช่นทฤษฎีการเรียนรู้ของไอแวน พฟลอฟ (Ivan Pavlov), จอห์น วัตสัน (John Watson), เบอร์ริส สกินเนอร์ (Burrhus Skinner) เป็นต้น เราจะเห็นว่าแนวคิดพื้นฐานที่ใช้อธิบายธรรมชาติของมนุษย์กลุ่มที่สองคือกลุ่มแนวคิดพฤติกรรมนิยมนี้มีความแตกต่างจากกลุ่มแรก ในขณะที่แนวคิดกลุ่มนิตินิยมเชื่อว่ามนุษย์ถูกลิขิตขีดเส้นเกณฑ์ชะตาหรือถูกกำหนดโดยสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ตัวมนุษย์ ทว่ากลุ่มพฤติกรรมนิยมเชื่อว่าการวางเงื่อนไขหรือสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลในการกำหนดชีวิตมนุษย์ในด้านที่ทำให้เกิดการตอบสนองความต้องการ การตอบสนองต่อสิ่งเร้า การได้รับแรงเสริมโดยให้รางวัลและขุดหรือลดพฤติกรรมเดิมเมื่อได้รับการลงโทษ

แนวคิดพฤติกรรมนิยมซึมแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์อยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการการศึกษา วงการธุรกิจพานิชยกรรมและอุตสาหกรรม การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ทำให้มนุษย์ผู้บริโภคเกิดความต้องการอยากซื้อสินค้าและบริการ การโฆษณาให้ผู้ซื้อเกิดความรู้สึกพึงพอใจ (รางวัล) ในรูปภาพ เสียง แบบแผนที่สวยงามและความนิยมชมชื่นที่ผู้ซื้อจะได้รับ เสมือนเป็นผู้มีความสำคัญ เป็นคนฉลาดเลือก เป็นคนที่มีรสนิยมสูงที่เลือกซื้อสินค้าและบริการนั้นมาใช้สอย

แม้ในวงการการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม การต่อต้านสื่อมวลชนที่มอมเมา นำความก้าวร้าวหรือความเสื่อมเสียทางเพศมาสู่เด็กและเยาวชนก็ล้วนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดพฤติกรรมนิยม การต่อต้านสื่อมวลชนดังกล่าวก็คือ ความพยายามเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์นั่นเอง

เมื่อกล่าวถึงสิ่งแวดล้อม เราจะเห็นทั้งสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์เราควบคุมไม่ได้ เช่น ฝน ฟ้า แผ่นดินไหว บรรยากาศ อุณหภูมิความร้อนหนาว เป็นต้น แต่สิ่งแวดล้อมอีกส่วนหนึ่ง มนุษย์สามารถควบคุมได้และเป็นผู้สร้างขึ้น เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สิ่งของเครื่องใช้ วิทยุ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร รถยนต์ ถนนหนทาง ระบบการผลิต เศรษฐกิจ ระบบวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น

เมื่อหันมาพิจารณาในอีกด้านหนึ่ง เราจะเห็นว่า “สิ่งแวดล้อม” ตามพื้นฐานแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดได้ด้วยตนเองเพียงไร เราจะพบว่า เมื่อเราขยายปริมณฑลการวิเคราะห์ตามแนวคิดนี้ออกไปให้กว้างขวางจนพ้นวงจำกัดในเรื่องจิตวิทยาส่วนบุคคลแล้ว “สิ่งแวดล้อม” ก็คือเงื่อนไขที่ส่วนหนึ่งมนุษย์ไม่สามารถจะควบคุมได้ เช่น สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ อาทิ ฝนตก ฟ้าร้อง แผ่นดินไหว อุทกภัย วาตภัย หิมะถล่ม เป็นต้น แต่ในอีกส่วนหนึ่ง มนุษย์เป็นผู้สร้างสิ่งแวดล้อมขึ้นมาครอบและหล่อหลอมเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อาทิ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สิ่งของเครื่องใช้ วิทยุ โทรศัพท์ โทรสาร สื่อมวลชน รถยนต์ ถนนหนทาง ระบบการผลิต ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง ระบบสังคมวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น

สิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวกำหนดชีวิตมนุษย์ในด้านนี้จึงเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งมนุษย์สามารถกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ด้วยกันเองได้ คราวนี้ ประเด็นต่อไปก็คือ สิ่งที่มีมนุษย์กลุ่มหนึ่งสร้างขึ้นมานั้นอาจส่งผลเป็นการควบคุมพฤติกรรมควบคุมการดำเนินชีวิตของมนุษย์กลุ่มอื่นๆก็ได้ ตัวอย่างเช่น ระบบการเมืองการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือของผู้นำที่เป็นเผด็จการ เงื่อนไขที่ผู้นำสร้างขึ้นก็มักจะเป็นการกำหนดควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ที่เป็นประชาชนให้ยอมอยู่ใต้การปกครอง โดยการใช้อำนาจทางกฎหมาย อำนาจทางการทหารหรืออำนาจรัฐบาลเบ็ดเตล็ดอื่นๆในการบังคับกดขี่ข่มเหงประชาชน ในทางตรงกันข้าม ในสังคมที่มีระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย การที่ประชาชนมีสิทธิในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรและมีความสนใจเข้าร่วมในกระบวนการต่างๆอย่างจริงจังและต่อเนื่องก็คือ ความพยายามของมนุษย์ในการมีส่วนกำหนดเงื่อนไขพฤติกรรมของตน ภายในขอบเขตและกติการ่วมที่มีการยอมรับร่วมกันของสังคมนั้น

แนวคิดพฤติกรรมนิยมมองมนุษย์กว้างกว่าแนวคิดนิยตินิยมแต่ก็ยังเข้าไม่ถึงคุณค่าของมนุษย์และคุณค่าที่แท้จริงของ “ผู้หญิง” เนื่องจากพื้นฐานการมองแบบกลไกมักจะหยิบขยพฤติกรรมมนุษย์ออกมาพิจารณาเป็นชิ้นๆเท่าที่จะสังเกตได้อย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดการควบคุมพฤติกรรมให้ได้ตามที่ต้องการ มนุษย์ยังไม่มีอิสระอย่างเต็มที่และถูกควบคุมเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกที่มีมนุษย์อีกกลุ่มหนึ่งคิดค้นขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งมีอำนาจในการควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์กลุ่มอื่น ยังเป็นประเด็นของ ระบบสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่ผู้

หญิงเป็นฝ่ายถูกควบคุม โดยการใช้อำนาจเหนือในทุกด้าน ทั้งในทางเพศสัมพันธ์ ในทางความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

การอธิบายมนุษย์แบบพฤติกรรมนิยมที่เป็นกลไกและตกอยู่ภายใต้บริบททางสังคมของระบบชายเป็นใหญ่ ที่เป็นทั้งสาเหตุระดับรากหญ้าของการที่ผู้หญิงได้รับความรุนแรงในครอบครัว และเป็นทั้งอุปสรรคที่ซ้ำเติมให้ “ผู้หญิง” ไม่สามารถสร้างพลังอำนาจเพื่อปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากสภาพของความรุนแรง เสมือนเป็นกำแพงหนาแน่นที่กักขัง “ผู้หญิง” ให้ตกอยู่ในความทุกข์ทรมานอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนกว่าเธอจะกล้ายืนหยัดและพังทลายกำแพงนี้ออกมา

1.3 มนุษย์นิยม

แนวคิดมนุษยนิยมคือหลักปรัชญาที่สอนเน้นหนักให้เรานิยมชมชอบ ยอมรับ เคารพนับถือ และเกื้อหนุนมนุษย์ คุณค่าของความเป็นมนุษย์ให้อยู่เหนือกว่าสิ่งใดและสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด มนุษย์นิยมเป็นทัศนคติและความรู้สึกสำนึกแห่งใจที่รวมจุดสุดยอดอยู่ที่มนุษย์ ทุกสิ่งทุกอย่างเริ่มจากเจตจำนงอิสระ (Free will) ของมนุษย์เองที่จะคิดที่จะทำอะไรด้วยตัวมนุษย์เอง ในอันที่จะสรรค์สร้างและส่งเสริมความสุขของมวลมนุษย์ให้คุณภาพของความเป็นมนุษย์เพิ่มพูนสูงส่งยิ่งขึ้น ไปเดิมทีเดียว มนุษย์นิยมเพียงแต่หมายถึง "การนิยมความเป็นมนุษย์" คือเป็นความหมายที่ง่าย ๆ แต่กินความกว้างและลึกซึ้งมาก คำดังกล่าวยังหมายถึงการอุทิศตนเพื่อคุณประโยชน์แก่มนุษย์ชาติโดยไม่จำกัดกาล สถานที่และตัวบุคคล ตลอดจนเชื้อชาติ สัญชาติในสังคมมนุษย์ มนุษย์นิยมยึดถือความถูกต้องชอบธรรมและยุติธรรมไม่มีการถือเอาถือเรา ภูษามารตราภาพในการอยู่ร่วมกันและมีสังคหกรรมและมนุษยธรรมอื่นๆครองใจอยู่ตลอดเวลา อย่างน้อยก็ด้วยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา พร้อมกับเอาใจเราไปใส่ใจเขาและพยายามกระทำต่อผู้อื่นในสิ่งที่ตัวเราเองต้องการให้เขากระทำต่อเรา (สิทธิ บุตรอินทร์, 2532, น. 11 อ้างใน กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์, 2545).

แนวคิดมนุษยนิยมมีเนื้อหาและคุณค่าที่เป็นการปฏิเสธกลุ่มแนวคิดสองกลุ่มแรกโดยปฏิเสธหลักการที่ว่าพฤติกรรมมนุษย์ถูกกำหนดโดยกรรมพันธุ์สายเลือด ฟ้าดินพรหมลิขิต กรรมแต่ปางก่อน สัญชาติญาณ แรงขับทางเพศและแม้แต่สิ่งแวดล้อม หรือการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า แนวคิดมนุษยนิยมเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับอัตตมโนทัศน์และการรับรู้ในเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล มนุษย์มีคุณค่ามากกว่าแบบแผนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสัญชาตญาณของสัตว์โลก นักทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ถือว่าเป็นนักจิตวิทยาแนวมนุษยนิยม เช่น อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) และ คาร์ล โรเจอร์ส (Carl Rogers) เป็นต้น

กล่าวได้ว่า แนวคิดมนุษยนิยมมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินโครงการและกิจกรรมด้านสวัสดิการครอบครัวและสวัสดิการสังคม ทั้งนี้ หากผู้มีส่วน

ในการกำหนดนโยบาย วางแผน ดำเนินโครงการ ตลอดจนผู้ปฏิบัติงานด้านสวัสดิการครอบครัว และสวัสดิการสังคมมีแนวคิดมนุษยนิยมในการมองปัญหาและความต้องการของมนุษย์และสังคม ก็จะให้นโยบาย แผน โครงการและกิจกรรมที่มีทิศทางและยุทธศาสตร์ตลอดจนวิธีการแตกต่างจากแนวคิดอื่นๆ กล่าวคือ นโยบาย แผน โครงการและกิจกรรมด้านสวัสดิการครอบครัวและสวัสดิการสังคมจะเป็นไปในลักษณะของการตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมากยิ่งขึ้น เน้นการกระจายอำนาจและการเคารพในความหลากหลายของประชาชนกลุ่มต่างๆมากยิ่งขึ้น

กระบวนการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมสำหรับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงจำเป็นต้องมีพื้นฐานของแนวคิดมนุษยนิยมเป็นสำคัญ ส่วนแนวคิดนิยตินิยมและแนวคิดพฤติกรรมนิยมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงและยากจะหลีกเลี่ยง นักวิชาชีพสามารถใช้ประโยชน์จากนิยตินิยมในมุมกลับ คือใช้ในการทำความเข้าใจว่า เหตุใดผู้หญิงจึงมีการรับรู้อัตลักษณ์ของตนเองอย่างต่ำต้อยด้อยค่า ไม่กล้ายืนหยัดเพื่อปลดปล่อยตนเอง นักวิชาชีพสามารถใช้แนวคิดนิยตินิยมในมุมกลับคือใช้ทำความเข้าใจสภาพการณ์ของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง ทว่า ไม่ใช่จุดอ่อนของนิยตินิยม คือ การประทุษร้ายมลทินให้กับผู้หญิง เพราะนั่นจะเป็นการทำให้สภาพการณ์เลวร้ายลงยิ่งไปกว่าเดิม ในด้านของพฤติกรรมนิยม นักวิชาชีพยังนำมาใช้ได้ อยู่ ในด้านการสร้างแรงจูงใจ การให้กำลังใจ และการหนุนสร้างให้ผู้หญิงยืนหยัดขึ้นมาปลดปล่อยตนเอง ทว่า นักวิชาชีพไม่ควรใช้แนวคิดพฤติกรรมนิยมใดๆ ทว่า ต้องเป็นพฤติกรรมนิยมที่หล่อหลอมด้วยแนวคิดมนุษยนิยมและมีรากฐานของการวิเคราะห์เพศภาวะ ในบรรดาแนวคิดทั้ง 3 ชุดนี้ มนุษยนิยมเป็นแนวคิดที่เหมาะสมที่สุดที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการมองปัญหา การวิเคราะห์สภาพการณ์ที่เกิดขึ้น และการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ทั้งนี้ เพราะเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสแก่ผู้หญิง และหนุนสร้างการเติบโตของผู้หญิงได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดมนุษยนิยมเคารพในความหลากหลายของมนุษย์กลุ่มต่างๆ สิ่งที่นักวิชาชีพต้องระวังคือ การประยุกต์แนวคิดมนุษยนิยมในบริบทการทำงานกับผู้หญิงจำเป็นต้องมีรากเหง้าของการมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของผู้หญิง และการวิเคราะห์เพศภาวะด้วย เพื่อให้มั่นใจว่า การดำเนินงานบนพื้นฐานของมนุษยนิยมจะมีพลังแรงเพียงพอที่จะต้านทานและเอาชนะกระแสแนวคิดของระบบสังคมชายเป็นใหญ่

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะ

เพศภาวะ (Gender) เป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงกันมากในปัจจุบัน เพศภาวะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในชีวิตครอบครัวและแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม เพศภาวะมีความแตกต่างจากคำว่า “เพศ” (sex) โดยที่เมื่อเราพูดถึงคำว่า “เพศ” เรามักจะใช้สำหรับการอธิบายเพื่อให้เห็นถึง

มิติทางด้านชีววิทยาของมนุษย์ อาทิ เรื่องของอวัยวะร่างกาย โครโมโซม กายภาควิทยา การสืบพันธุ์ ฮอร์โมนเพศ และคุณลักษณะอื่นทางสรีระวิทยา ส่วน “เพศภาวะ” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากสังคม วัฒนธรรมและจิตวิทยาที่เชื่อมโยงมนุษย์ผู้ชายและมนุษย์ผู้หญิงผ่านทางบริบททางสังคมชุดเดียวกัน เป็นสิ่งที่สังคมใดสังคมหนึ่งกำหนด ว่าอะไรคือเนื้อหาสาระของความเป็นชาย และอะไรคือเนื้อหาสาระของความเป็นหญิง เพศนั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวคนเรามาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเพศภาวะเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ เกิดจากการหล่อหลอมทางสังคม หรือที่เรียกว่ากระบวนการจัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การที่สังคมกำหนดเพศภาวะของสังคม เพื่อบอกให้สมาชิกในสังคมรับรู้ผ่านการผลิตซ้ำค่านิยมและแนวคิดที่มีประเด็นด้านเพศภาวะเกี่ยวข้องอยู่เสมอ นั่น มีลักษณะเป็นการควบคุมทางสังคม และการควบคุมทางเพศอยู่ด้วย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสังคมนั้นมีระบบคิดเกี่ยวกับชายเป็นใหญ่มากน้อยเพียงใด ในสังคมที่มีระบบความคิดผู้ชายเป็นใหญ่อย่างมาก ผู้หญิงก็จะเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างมาก ผู้หญิงเป็นฝ่ายที่ถูกควบคุมและเอาเปรียบในทุกด้าน (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542, น. 48)

การที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียเปรียบในทุกด้าน เราจะพบได้ในทุกระดับชั้นของหน่วยทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดและจำลองเอาแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศภาวะสองเพศในสังคมใหญ่ ผู้หญิงก็จะถูกเอาเปรียบในหลายๆ ด้าน การศึกษาวิจัยในแทบทุกครั้ง อาทิ มนทิพ ดาราศรีศักดิ์ (2527), พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ, (2531) และกิตติกา สุวรรณรัตน์ (2545) ตลอดจนกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมักเกิดจากสามีหรือคู่ครองกำลังมีหญิงอื่น หรือมีภรรยาบ่อย และต้องการใช้เงินหรือทรัพย์สินของตนที่ติดอยู่กับภรรยาหลวง ไปในการปรนเปรอหญิงอื่น หรือต้องการที่จะเลิกการสนับสนุนเงินเพื่อการเลี้ยงดูผู้หญิงที่ปันภรรยาหลวง แบบแผนตรงนี้สะท้อนให้เห็นชัดเจนในความเสียเปรียบทั้งในด้านอิทธิฤทธิ์ที่ชายมีในการสำส่อนประเวณี ในการใช้ชีวิตนอกกลุ่มนอกรอยทางเพศ ความเสียเปรียบด้านภาระที่ผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายดูแลลูก ความเสียเปรียบด้านเศรษฐกิจ ด้านกฎหมาย และเมื่อถูกทารุณทำร้ายไปแล้ว ก็ยังยากที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากสภาพการณ์แห่งความรุนแรงนั้นได้ เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียเปรียบผู้ชายทั้งสิ้น

3. การสร้างพลังอำนาจ

การสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) มีจุดเริ่มต้นมาจากความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความด้อยโอกาส การเหยียดผิวและเลือกปฏิบัติกับชนต่างชาติพันธุ์ ตลอดจนการที่ผู้หญิงได้รับความไม่เป็นธรรมในสังคมชายเป็นใหญ่ ผู้ที่อยู่ในวงการด้านทำงานกับประชาชนที่ต้องการการพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์เหล่านี้ ได้มีการนำแนวคิดการสร้างพลังอำนาจมาผสม

ผลกับการดำเนินงานในเชิงการพัฒนาสังคม ตลอดจนได้มีการกำหนดเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา และมีการนำไปใช้อย่างหลากหลาย อาทิ การเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้หญิง การสร้างพลังอำนาจให้ กลุ่มผู้ป่วยเอดส์ ผู้ติดเชื้อและครอบครัว กลุ่มผู้ติดยาเสพติด กลุ่มผู้ป่วยทางจิต กลุ่มผู้ทำงานด้าน บริการทางเพศ กลุ่มนักศึกษา กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มประชาชนในชุมชนแออัด เป็นต้น กล่าวได้ว่า การ สร้างพลังอำนาจเป็นทั้งแนวคิดและวิธีการทำงานที่สามารถนำไปดำเนินงานได้อย่างหลากหลาย

การสร้างพลังอำนาจเป็นแนวคิดที่มุ่งพัฒนาบุคคลแต่ละคน กลุ่ม หรือชุมชนให้มีกลวิธีที่จะ แก้ไขปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่บุคคล กลุ่ม หรือชุมชนต้องการ โดยมุ่งที่จะดึง พลังที่มีอยู่ในตัวบุคคล กลุ่มและชุมชนออกมาใช้ การสร้างพลังอำนาจเป็นกระบวนการพัฒนา บุคคล กลุ่ม หรือชุมชนให้มีพลังเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตของตนอย่างเหมาะสมตามสภาพสังคมที่ ตนอยู่ ทำให้บุคคล กลุ่ม หรือชุมชนมีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และสามารถดึง เอาพลังและสมรรถภาพที่ตนมีอยู่ออกมาใช้ได้

กระบวนการสร้างพลังอำนาจเกิดจากพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนไม่มีใครที่เกิดมา ด้วยคุณค่าหรือไร้พลัง ทว่าคนที่อยู่ในภาวะไร้พลังหมายถึงคนที่ถูกทำให้รู้สึกว่าคุณค่าหรือถูก ทำให้คิดว่าตนเองไร้พลังความสามารถ ทั้งนี้ เนื่องจากระบบสังคมได้สร้างวาทกรรมเป็นหมุดหลัก อันตอกตรึงให้พวกเขาหรือเธอมีแบบแผนการมองตนเองว่าต่ำต้อยด้อยค่า การที่คนกลุ่มหนึ่งใน สังคมทำให้บุคคลคนๆหนึ่ง กลุ่ม หรือชุมชนรู้สึกด้อยคุณค่า หรือรู้สึกด้อยพลัง ก็เพื่อจะแสวงหาผลประโยชน์จากความรู้พลังนั้น การแสวงหาประโยชน์นี้อาจจะเป็นไปโดยเจตนาอย่างต่อหน้าและ อย่างชัดเจน หรืออาจจะเป็นไปโดยอ้อม อย่างไม่ตั้งใจ ตลอดจนเป็นเรื่องของโครงสร้างสังคมหรือ แบบแผนพฤติกรรมชุดใหญ่ในสังคมที่ทำให้คนที่ไร้พลังต้องถูกเอารัดเอาเปรียบ ผู้หญิงที่ไม่ สามารถแสดงความเชื่อมั่นในตนเอง และรู้สึกว่าตนเองไร้พลัง มักจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากคน รอบข้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ชาย ตั้งแต่ผู้ชายในครอบครัว ในหอพัก ในสถาบันการศึกษา ในสถาน ที่ทำงาน ในชุมชน และในแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมทั่วไป

การสร้างพลังอำนาจเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการเปิดเผยความเป็นจริงให้ประชาชนที่รู้ สึกไร้พลัง กลับมามองตนและค้นหา “พลังสร้างสรรค์ที่แท้จริง” ในตัวตนของเขา ของกลุ่มของเขา และเธอ หรือของชุมชน กระบวนการเรียนรู้นี้ต้องอาศัยการให้ “พื้นที่” และให้ “โอกาส” กับประชา ชนที่เคยรู้สึกไร้พลัง กลับมาแสดงความเข้มแข็งและพลังที่แท้จริง โดยการเอาชนะอุปสรรคที่เคยปิด กั้นพวกเขาและเธอไว้ด้วยตนเอง ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมักเป็นผู้หญิงที่รู้สึกว่าตนเองไร้พลัง ไม่มีคุณค่า หรือมีคุณค่าด้อยน้อยกว่าผู้ชาย น้อยกว่าสามีและคู่ครอง ผลงานวิจัยแทบทุกชิ้นทั้งใน ประเทศและต่างประเทศยืนยันข้อเท็จจริงนี้ ยิ่งผู้หญิงมีความรู้สึกด้อยคุณค่า-ไร้พลังมากเท่าใด โอกาสที่เธอจะสามารถปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากสภาพการถูกทารุณทำร้ายจากสามียิ่งมีน้อยลง

เท่านั้น ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวต้องได้รับการหนุนสร้างพลังอำนาจให้เกิดขึ้นในตัวของเธอ จึงจะผ่านพ้นความรู้สึกที่เต็มไปด้วยความทุกข์อันเนื่องมาจากสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวได้

กล่าวได้ว่า การสร้างพลังอำนาจเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญและจำเป็นที่สุดในการทำงานกับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง การจัดการสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงจำเป็นต้องมีพื้นฐานแนวคิดการสร้างพลังอำนาจให้กับผู้หญิง การมีที่พักพิง มีอาหาร มีกิจกรรมต่างๆ จะไม่ช่วยให้ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง หากกระบวนการดำเนินงานไม่มีความชัดเจนในแนวคิดการสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิง

4. การทำงานสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง

การทำงานสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง (Structural social work) ซึ่งความจริงควรจะใช้คำว่า การทำงานสังคมสงเคราะห์แนวที่เน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจะตรงกับความหมายมากกว่า และจะได้เป็นการป้องกันการเข้าใจสับสนได้ดีกว่า แต่การใช้คำนี้ก็จะมีข้อดีและข้อด้อย กระทั่งไป ทั้งนี้ เราจะต้องระวังไม่ไปสับสนกับคำว่า โครงสร้างนิยม (Structuralism) ในทางสังคมวิทยา ซึ่งคำว่าโครงสร้างนิยมทางทฤษฎีสังคมวิทยาจะเป็นคู่แฝดของคำว่าหน้าที่นิยม (Functionalism) บางทีก็เรียกรวมกันว่า Structural-functional theory ซึ่งเป็นคนละเรื่องคนละประเด็นกับการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง ถ้าเอาไปสับสนปนกันแล้วจะก่อให้เกิดการตีความที่ผิดความหมายไปคนละทาง เนื่องจากโครงสร้างการหน้าที่นิยมทางสังคมวิทยานั้นเป็นการอธิบายสรรพสิ่งอย่างเป็นระบบ ระบบใหญ่ประกอบด้วยระบบย่อย เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างหนึ่งสถิติ เน้นคุณภาพของระบบต่างๆและไม่เอื้อต่อการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่สามารถนำไปสนับสนุนการวิเคราะห์ความขัดแย้งของระบบย่อยต่างๆ

ทว่า การทำงานสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างมีธรรมชาติเป็นตรงกันข้าม เนื่องจากเป็นการทำงานสังคมสงเคราะห์ที่มีพัฒนาการมาจากการสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัล (Radical social work) ซึ่งค่อนข้างเป็นปฏิกิริยาทางความคิดกับโครงสร้าง-การหน้าที่นิยมในทางสังคมวิทยา การสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างเป็นการทำความเข้าใจกับอำนาจและความขัดแย้งที่ปรากฏอยู่ และเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่รบกวนประชาชนผู้ใช้บริการเป็นสำคัญ ความหมายของ “โครงสร้าง” ของการทำงานสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างมีความสอดคล้องกับคำอธิบายเรื่องโครงสร้างของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งไม่ได้หมายถึงโครงสร้างการหน้าที่หรือโครงสร้างขนาดใหญ่ ทว่าเป็นการมองโครงสร้างในด้านมุมของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกลไกระดับย่อย

และคุณลักษณะของอำนาจในโครงสร้างระดับย่อยๆ มากกว่าโครงสร้างใหญ่-แข็งของอำนาจ (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, 2545, น. 274-275)

ทั้งนี้คำว่า “โครงสร้าง” ของการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างเป็นคำที่ดีความอย่างยืดหยุ่นกว่า “โครงสร้างทางสังคม” และเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดสร้างขึ้น (Socially constructed) ดังนั้น แทนที่จะเป็นฝ่ายถูกกำหนดโดยโครงสร้างสังคมที่ผู้อื่นสร้าง ประชาชนผู้ใช้บริการแม้เพียงผู้เดียวก็สามารถเปลี่ยนแปลงและกำหนดสร้างโครงสร้างสังคมใหม่ที่เป็นของตนได้

ด้วยว่า พื้นฐานของการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างนี้มีต้นกำเนิดมาจากการสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัล ดังนั้น จำเป็นต้องอธิบายเรื่องการสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลเสียก่อน

การสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัล หรือที่บรรดานักวิชาการสังคมสงเคราะห์ของไทยหลายคนใช้คำว่า การสังคมสงเคราะห์แนวก้าวหน้า เป็นการสังคมสงเคราะห์ที่มีศูนย์กลางความสนใจไปที่การวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งและการวิเคราะห์กฎระเบียบของสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบัน เป็นการทํางานสังคมสงเคราะห์ไปพร้อมๆกับการตั้งคำถามถึงความไม่เป็นธรรมทางสังคม การวิเคราะห์การกระจายอำนาจ ความไม่เท่าเทียม ตลอดจนการกระจายทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม นักสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลมีความคิดในเชิงอุดมการณ์ที่จะขจัดความไม่เท่าเทียมเหล่านี้ ตลอดจนแสวงหาความร่วมมือร่วมใจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น การสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลใช้การวิเคราะห์ในมุมมองของนักสังคมนิยมตอบทบทวนของรัฐ และการกดขี่ ตลอดจนเป็นการเรียกร้องซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระเบียบทางสังคมที่กดขี่ประชาชน นักสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลมองว่าการทำงานสังคมสงเคราะห์แบบดั้งเดิม (Traditional social work) เป็นการธำรงระเบียบแบบแผนของการควบคุมสังคมเอาไว้ ทำให้ปัญหาสังคมยังดำรงอยู่ การสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลมองว่า การแบ่งชั้นชน การถือเอาชายเป็นใหญ่ในสังคม การเหยียดผิวและเลือกปฏิบัติต่อคนต่างชาติพันธุ์ การเลือกปฏิบัติเพราะบุคคลมีวัยสูง/เยาว์ต่างกัน การมีอคติทางเพศและอคติต่อแบบแผนพฤติกรรมทางเพศ ลัทธิล่าอาณานิคม ตลอดจน การถูกผู้ที่มีพิกัดหรือด้อยสมรรถภาพ เหล่านี้ เป็นกลไกที่นำไปสู่การกดขี่เอารัดเอาเปรียบกันในสังคม การสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลพยายามตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนหลากหลายกลุ่มที่ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบหรือถูกเลือกปฏิบัติเหล่านี้ พร้อมๆกับการดำเนินความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมให้มีความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดการสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลในอดีตไม่ได้เปิดทางให้กับนักสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานจริงให้สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมให้มีความเป็นธรรมได้มากนัก เรามักจะมีคำถามกันเสมอว่า เราจะประยุกต์การมองความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและอุดมการณ์ในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นธรรมกับการทํางานสังคมสงเคราะห์ในสถานการณ์จริงได้

เพียงไร เพราะประชาชนแต่ละคน กลุ่มและชุมชนกำลังประสบปัญหาความยากลำบาก และการตอบสนองความต้องการพื้นฐานเป็นสิ่งจำเป็น นักสังคมสงเคราะห์จะพรรณนาถึงการที่เขาถูกกดขี่ เอารัดเอาเปรียบในสภาพการณ์เช่นนั้นได้อย่างไร การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลจึงยากที่จะกระทำได้อย่างเป็นจริง หลายคนจึงสรุปว่าการสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลมีความโดดเด่นในด้านการวิเคราะห์-การมองปัญหา มากกว่าการสร้างความเป็นธรรมได้จริงในชีวิตประจำวันของประชาชนผู้ใช้บริการ

การสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างเกิดขึ้นในประเทศแคนาดา มอร์โร (Moreau, 1979) เป็นคนแรกที่ใช้คำว่าสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง (Structural social work) โดยปรับปรุงดัดแปลงการสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลให้สามารถปฏิบัติได้จริง ต่อมาโรเบิร์ต มัลลารี (Robert Mullaly, 1993) ได้นำมาปรับดัดแปลงและรณรงค์อย่างจริงจังยิ่งขึ้น โดยพยายามทำให้การปฏิบัติงานโดยตรงเป็นไปโดยวิธีแห่งสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัลและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้จริง ทั้งนี้ การสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างพยายามที่จะรวมศูนย์ไปที่การประยุกต์ใช้ในระดับการปฏิบัติงานตรงกับประชาชนผู้ใช้บริการ เป็นการทำงานที่ไม่เพียงแต่สนใจการกดขี่เอารัดเอาเปรียบของโครงสร้างทางสังคม ทว่ารวมไปถึงความพยายามในการตอบสนองต่อประชาชนที่ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบด้วย

มัลลารีใช้คำว่า “การสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง” เพื่อต้องการสื่อความหมายอย่างน้อย มีสี่ประการ คือ

คำว่า “โครงสร้าง” อธิบายธรรมชาติของปัญหาสังคม ที่เกิดอยู่ในเนื้อในของการจัดระเบียบสังคมปัจจุบัน

คำว่า “โครงสร้าง” สะท้อนให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยส่วนใหญ่ไปที่โครงสร้างของสังคม ไม่ใช่แก้ไขเพียงบุคลิกภาพส่วนบุคคลของคนแต่ละคน การสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างมีศักยภาพสูงกว่าในการผสมผสานแนวคิดทฤษฎีตลอดจนแนวทางการดำเนินงานทางการเมืองเข้ามาในการทำงาน ทั้งนี้เพราะว่า การสังคมสงเคราะห์โครงสร้างไม่ได้สร้างหรือเป็นส่วนหนึ่งของลำดับชั้นการกดขี่เอารัดเอาเปรียบ ทว่าตรงกันข้าม เป็นการทำงานกับผู้ที่ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบกลุ่มต่างๆ และ

การสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างเป็นแนวทางวิภาษวิธีในการปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงมีความยืดหยุ่นกว่าแนวทางเรดิคัลอื่นๆ ที่มักจะแบ่งแยกสังคมและกลุ่มคนในสังคมอย่างผิดๆ ได้ง่าย (Mullaly, 1993, pp. 11-12)

สังคมทุนนิยมมีระบบการผลิตซ้ำซึ่งหล่อหลอมให้ประชาชนกลุ่มผู้ไร้อำนาจและเสียเปรียบต้องจำยอมจมอยู่กับสถานะที่ไม่เท่าเทียมอยู่ตลอดไป เช่น ในครอบครัว ผู้หญิงเรียนรู้ที่จะต้องยอมรับอำนาจที่น้อยกว่าและยอมรับสัมพันธภาพที่ไม่เท่าเทียมนี้ ผู้หญิงต้องทนจำยอมรับการกระทำรุนแรงจากสามีหรือคู่ครอง ชนกลุ่มชาติพันธุ์ต้องยอมรับการถูกกีดกันออกจากการเมืองส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนที่นิยมรักร่วมเพศต้องยอมรับว่าพวกเขาเป็นที่ไม่พึงปรารถนาของสังคมบางแห่ง อาทิ เขาอาจถูกปฏิเสธจากการเป็นนักศึกษาสถาบันการศึกษาวิชาชีพครู หรือไม่สามารถก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน เพราะเป็นเกย์หรือเลสเบี้ยน เหล่านี้คือโครงสร้างสังคมที่ไม่เป็นธรรมชาติสำหรับประชาชนที่ประสบความยากลำบาก ไม่ใช่ความผิดปกติส่วนบุคคลของพวกเขา

เพื่อที่จะให้บรรลุผลการเปลี่ยนแปลง สังคมสังเคราะห์แนวโครงสร้างจะใช้วิธีการวิภาษ (dialectic) โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มโอกาสที่จะนำไปสู่การปลดปล่อยให้มีเสรี พร้อมกับลดโอกาสที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบ มัลลารีใช้ศัพท์ของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) มาอธิบายเป้าหมายของการสังคมสังเคราะห์แนวโครงสร้างว่า อยู่ที่มีการมุ่งสร้างสรรค์ชีวิตของประชาชน จากการที่เป็นวัตถุที่ถูกกระทำ (object) ถูกผลักดันโดยคนอื่นมาเป็นผู้ที่มีอัตวิสัยของตนเอง (subject) คือสามารถที่จะสร้างสรรค์ชีวิตของตนเอง และควบคุมโครงสร้างสังคมของตนเองได้

ทั้งนี้ การสังคมสังเคราะห์แนวโครงสร้างมีทฤษฎะที่สอดคล้องกับปรัชญายุคหลังความทันสมัย (Postmodernism) กล่าวคือ มองว่าโครงสร้างของสังคมนั้นก็คือผลผลิตของประชาชนในสังคมนั้น ดังนั้น แทนที่จะยอมให้โครงสร้างของสังคมมากำหนดตัวเรา เราก็สามารถที่จะกำหนดโครงสร้างสังคมของเราเองได้ การกำหนดโครงสร้างสังคมของเราเอง สามารถลดผลกระทบจากการถูกเอารัดเอาเปรียบภายในโครงสร้างสังคมใหญ่ได้

การสังคมสังเคราะห์แนวโครงสร้างมีสิ่งที่จะต้องปฏิบัติอยู่สองชุดใหญ่ คือ ชุดแรกเป็นการทำงานภายในโดยเน้นการต่อต้านกับระบบ และชุดที่สองเป็นการทำงานภายนอกระบบ ซึ่งทั้งสองชุดต่างก็มีเป้าหมายเพื่อการถ่ายเปลี่ยนแบบแผนทั้งสิ้น การทำงานของนักสังคมสังเคราะห์แนวโครงสร้างอาจจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวลงที่ระดับใดก็ได้ ดังนั้น ไม่ว่าเป็นงานสังคมสังเคราะห์เฉพาะรายหรืองานสังคมสังเคราะห์ชุมชน อาจจะเป็นการนำไปสู่การปลดปล่อยและการรื้อเสริมพลังประชาชนหรือกลายเป็นเครื่องมือของการเอารัดเอาเปรียบประชาชนก็ได้

ในการทำงานกับผู้ใช้บริการในระบบ นักสังคมสังเคราะห์ต้องมีแนวทางเฉพาะในการปฏิบัติงาน นักสังคมสังเคราะห์ต้องมองเห็นนัยยะทางโครงสร้างและทางการเมืองของวิธีการต่างๆ และหลีกเลี่ยงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการเอารัดเอาเปรียบ หลีกเลี่ยงวิธีการที่จะเพิ่มให้ประชาชนผู้ใช้บริการติดอยู่กับการถูกเอารัดเอาเปรียบ ขณะเดียวกัน นักสังคมสังเคราะห์ก็ต้องพยายามเพิ่มวิธีการทำงาน ที่จะยังผลให้เป็นการรื้อเสริมพลังของผู้ใช้บริการให้เข้มแข็งขึ้น ความเข้าใจที่นักสังคมสังเคราะห์มีต่อสถานการณ์การเอารัดเอาเปรียบ จำเป็นต้องผ่านไปสู่ผู้ใช้บริการ ให้เขาได้รับรู้และ

เข้าใจ เพื่อเขาจะสามารถช่วยตนเองได้ และนักสังคมสงเคราะห์จะได้หลีกเลี่ยงความรู้สึกผิด หรือ ความกังวลที่อาจจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อน

นักสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างจำเป็นต้องมีแนวคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับการเอารัดเอาเปรียบอย่างลึกซึ้งชัดเจน นักสังคมสงเคราะห์ควรพัฒนาวิธีการทำงานที่จะช่วยให้ผู้ใช้บริการมีพลังเข้มแข็งขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นการ “ทำให้” ผู้ใช้บริการ นักสังคมสงเคราะห์ต้องไม่ใช้บทบาทของผู้เชี่ยวชาญ เราต้องไม่เป็นผู้ที่อยู่เหนือกว่าผู้ใช้บริการ ทว่านักสังคมสงเคราะห์ต้องทำงานด้วยกระบวนการสองทาง แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อย่างเสมอภาคเท่าเทียม ประการที่สำคัญ นักสังคมสงเคราะห์ต้องระวัง ไม่ปฏิบัติตนเป็นผู้เอารัดเอาเปรียบผู้ใช้บริการเสียเอง ซึ่งกรณีนี้ อาจจะเกิดขึ้นได้ เนื่องจากนักสังคมสงเคราะห์ไม่ทันตระหนักว่าตนอาจกำลังใช้กลไกทางจิต เป็นการขูดเซาะความรู้สึกที่ตนขาดอำนาจในหน่วยงาน แล้วถ่ายเทการเอารัดเอาเปรียบมาสู่ผู้ใช้บริการโดยไม่ทันรู้ตัว

เทคนิคที่นักสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างใช้มีมากมาย อาทิ

การปลุกจิตสำนึก (Consciousness-raising หรือ Conscientization) หมายถึงกระบวนการที่ประกอบด้วยสองกระบวนการย่อย คือ ประการแรก การสะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางสังคมที่เอารัดเอาเปรียบผู้ใช้บริการอยู่ เพื่อให้เขาเกิดความเข้าใจโครงสร้างเหล่านี้ และ ประการที่สอง การพยายามหาหนทางที่จะดำเนินการ โดยอาศัยพื้นฐานความเข้าใจอันนี้

การทำให้เป็นปกติวิสัย (Normalization) เป็นอีกเทคนิคหนึ่งของนักสังคมสงเคราะห์แนวเรดิคัล หมายถึงกระบวนการที่ช่วยให้ผู้ใช้บริการเกิดความเข้าใจว่า สถานการณ์ปัญหาของเขาไม่ใช่เกิดแต่ตัวเขาเพียงผู้เดียว ทว่ามีประชาชนอีกจำนวนมากที่อยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบเช่นเดียวกัน ผู้ใช้บริการสามารถที่จะเข้าถึงกลุ่มประชาชนที่มีปัญหาเช่นเดียวกันและเข้าไปร่วมทำงานด้วยกัน นอกจากนี้ นักสังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม ใช้เทคนิคเดียวกันนี้ เพื่อให้ผู้ใช้บริการกับนักสังคมสงเคราะห์ที่เป็นสตรีเช่นเดียวกัน เข้าใจในความเป็นสตรีร่วมกันอย่างเป็นสภาพการณ์ที่เป็นปกติวิสัย

การสร้างชีวิตรวมหมู่ (Collectivization) เป็นเทคนิคการทำงานกับสถานการณ์กดดัน ที่เกิดขึ้นกะทันหัน โดยนำผู้ใช้บริการเข้าสู่กลุ่มที่มีอยู่แล้ว โดยกลุ่มทำงานในประเด็นปัญหาที่ปรากฏในสมาชิกแต่ละคนที่คล้ายคลึงกันหรือการสร้างกลุ่มใหม่ จากสมาชิกกลุ่มที่มีปัญหาเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน หรือมีสถานภาพเดียวกัน การสร้างชีวิตรวมหมู่จะช่วย

ผู้ใช้บริการสามารถสร้างอัตตมโนทัศน์ (Self-concept) และช่วยให้รับรู้ปัญหาของเขา ไม่ใช่สิ่งที่เกิดแต่คนผู้เดียวและไม่ใช่วิถีความคิดส่วนบุคคล

การสร้างคำนิยามใหม่ (Redefine) เป็นเทคนิคที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งช่วยให้ผู้ใช้บริการได้เข้าใจโครงสร้างสังคมที่เอารัดเอาเปรียบเขา อันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาของเขา เทคนิคนี้เป็นการแนะให้เห็นทางเลือกของการทำความเข้าใจความเป็นจริงทางสังคม และทางเลือกของการนิยามปัญหาของผู้ใช้บริการ

การยืนยันความถูกต้อง (Validating) เป็นเทคนิคที่ให้พรรคสนทนาต่างๆ หลากๆ ทางเลือกในการมองการเอารัดเอาเปรียบที่ผู้ใช้บริการประสบ ขณะเดียวกันก็เป็นการเร้าเสริมพลังให้ผู้ใช้บริการสามารถมองสถานการณ์ปัญหาของตนด้วยทรรศนะใหม่ๆ หลากทรรศนะ เทคนิคนี้ยังประกอบด้วย เทคนิคย่อยๆ อีก เช่น การตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ การสร้างอารมณ์ขัน การใช้อุปมาอุปไมย การเล่าเรื่อง การสร้างความตระหนักในความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่เข้าใจกับความเป็นจริง การตรวจสอบการอนุมานของผู้ใช้บริการ การชักจูงใจให้คล้อยตาม และการใช้ความเงียบ เป็นต้น

การสร้างสัมพันธภาพที่สามารถพูดคุยโต้ตอบกันได้ (Dialogical relationship) นักสังคมสงเคราะห์ต้องสร้างสัมพันธภาพที่สามารถพูดคุยโต้ตอบกับผู้ใช้บริการได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม นักสังคมสงเคราะห์อาจใช้เทคนิค เช่น การให้ร่วมรับรู้การบันทึกรายงานผู้ใช้บริการด้วยกัน การลดความห่างไกลทางสังคมด้วยการที่นักสังคมสงเคราะห์เปิดเผยตนเอง หรือให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหน่วยงาน

การทำงานของนักสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างต้องเป็นไปได้ในหน่วยงาน สามารถอยู่กับหน่วยงานได้ขณะเดียวกันก็ต้องสามารถเปลี่ยนแปลงหน่วยงานได้

หน่วยงานทางสังคมสงเคราะห์มักจะมีลักษณะทวิลักษณ์ที่ขัดแย้งในตนเอง คือขณะที่หน่วยงานเป็นเครื่องมือที่นักสังคมสงเคราะห์ใช้เร้าเสริมพลังให้ผู้ใช้บริการ ก็อาจทำหน้าที่เป็นเครื่องมือของระบบสังคม ที่ทำให้ผู้ใช้บริการและนักสังคมสงเคราะห์กับข้องใจ ไม่สามารถสร้างพลังให้แก่ผู้ใช้บริการได้ นักสังคมสงเคราะห์ต้องเข้าใจสถานการณ์ และแสวงหาโอกาสที่จะท้าทายให้หน่วยงานและเพื่อนร่วมงานเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น อาจจะต้องท้าทายพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเพื่อนร่วมงาน อาทิ การเล่าเรื่องซ้ำๆ ที่เห็นผู้ใช้บริการเป็นตัวตก หรือดูหมิ่นผู้ใช้บริการ

การทำงานกับสตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว สามารถใช้กระบวนการทำงานตามแนวคิดของการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างได้เป็นอย่างดี ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอยู่ในโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงสร้างของระบบสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมทั้งหมดทำได้ยากอย่างที่สุด และความทุกข์เดือดร้อนของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงไม่สามารถรอคอยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมขนาดใหญ่และแบบสำเร็จรูปได้ สิ่งที่จะต้องเกิดขึ้น คือ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมที่รายรอบตัวผู้หญิงแต่ละคนให้ได้ และจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีพลังขับเคลื่อนออกมาจากผู้หญิงแต่ละคนด้วยตนเอง แนวทางการดำเนินงานเช่นนี้ถือว่าเป็นแนวทางของการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง หน่วยงานที่ให้บริการด้านสวัสดิการสังคมแก่ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว อาจจะได้ดำเนินการในเนื้องานที่ใกล้เคียงเช่นนี้บ้างแล้ว การนำกรอบแนวคิดเรื่องการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างมาใช้ประเมินระบบสวัสดิการสังคมจะเป็นประโยชน์ทำให้เกิดการวิเคราะห์เปรียบเทียบและนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานด้านนี้ในอนาคตได้เป็นอย่างดี

5. ทฤษฎีวิพากษ์ในสวัสดิการสังคม

คำว่า “วิพากษ์” (Critical) เป็นคำศัพท์ที่ใช้กันในงานเขียนทางปรัชญาและสังคมศาสตร์ เพื่อที่จะแสดงถึงการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของทุนนิยมและรูปแบบที่ครอบงำการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คำนี้ยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดซ้ายใหม่ (New Left) แนวคิดสตรีนิยม (Feminist) แนวคิดมาร์กซิสต์ใหม่ (Neo-Marxist) ตลอดจนการอธิบายถึงการวิเคราะห์นโยบายโดยใช้แนวคิดในการต่อต้านการเลือกปฏิบัติต่างๆ ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical theory) มีกำเนิดมาจากนักทฤษฎีหลายคน อาทิ มาร์กซ (Marx), คานท์ (Kant), เฮเกล (Hegel), เวเบอร์ (Weber), สำนักฟรังค์เฟิร์ต (the Frankfurt school), ฟูโก (Foucault), ฮาเบอร์มาส (Habermas), แดริดา (Derrida), เฟร์รี (Freire), และจิรูซ์ (Giroux)

คำว่าทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในหมู่นักปรัชญาที่เป็นสมาชิกของสถาบันวิจัยสังคม (Institute for Social Research) ในเมืองฟรังค์เฟิร์ต ประเทศเยอรมนี ต่อมาในปลายทศวรรษ 1930 นักปรัชญาสำนักนี้ต่างอพยพเข้ามาในสหรัฐอเมริกา เพราะยุคนี้ อะดอล์ฟ ฮิตเลอร์กำลังรุ่งเรือง คำว่าทฤษฎีวิพากษ์ในยุคนั้นเป็นเสมือนคำที่หมายถึง ทฤษฎีทางสังคมและงานวิจัยทางสังคมภายใต้ลัทธิมาร์กซ แต่ในปัจจุบันมีความหมายถึงการศึกษางานของคาร์ล มาร์กซ (Karl Marx) หรืองานของนักปรัชญาร่วมสมัยในสำนักคิดฟรังค์เฟิร์ต (Frankfurt School) อาทิ เยอรมัน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas)

นักสังคมวิทยาแนววิพากษ์มีแนวคิดร่วมกันที่สำคัญคือ

- (1) การปฏิเสธสำนักคิดปฏิฐานนิยม
- (2) การปฏิเสธวิธีการพิจารณาที่เน้นการแยก “ข้อเท็จจริง” ออกจาก “คุณค่า” ดังเช่นสำนักปฏิฐานนิยม
- (3) การมีพันธะผูกพันต่อการปลดปล่อยมนุษยชาติให้พ้นจากการทารุณ การกดขี่ข่มเหง การเอารัดเอาเปรียบและการครอบงำทุกรูปแบบ และ
- (4) การย้ำเน้นความสำคัญของการเป็นตัวแทนมนุษย์ (Human agency) ในความสัมพันธ์ทางสังคม

เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีวิพากษ์ จำเป็นต้องกล่าวถึงนักทฤษฎีวิพากษ์แห่งสำนักฟรังก์เฟิร์ต (Frankfurt school of critical theory) สถาบันวิจัยสังคม (Institute of social research, Frankfurt, Germany) ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1923 ในฐานะเป็นศูนย์กลางการศึกษาลัทธิมาร์กซ์ ลักษณะเด่นที่สุดของกลุ่มทฤษฎีแนววิพากษ์คือการใช้วิพากษ์เชิงลึกลับ (Immanent critique)

การวิพากษ์เชิงลึกลับเป็นวิธีการประเมินและพรรณนาความที่กำเนิดมาจากคาร์ล มาร์กซ และ จอร์จ ดับเบิลยู เอฟ เฮเกล (George W.F. Hegel) วิพากษ์เชิงลึกลับนี้ นักวิชาการไทยบางท่านใช้คำว่า “การมองเห็นคุณค่าภายใน” หรือบางท่านก็ใช้คำว่า “การมองเห็นความงดงามภายใน” ซึ่งหมายถึงสิ่งเดียวกัน

การวิพากษ์เชิงลึกลับดังกล่าวเป็นแก่นกลางของแนวคิดสหวิทยาการที่สำนักฟรังก์เฟิร์ตนำไปใช้ สมาชิกของสำนักฟรังก์เฟิร์ตมีฐานะเป็นนักลัทธิมาร์กซ์ ซึ่งมีพันธะต่อโครงการปฏิวัติเพื่อปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระ หลักการวิพากษ์เชิงลึกลับของพวกเขาก็คือ แทนที่จะวิพากษ์การจัดการทางสังคม ในรูปของคุณค่าทางจริยศาสตร์ที่กำหนดมาจากภายนอก พวกเขาจะแสวงหาการพิจารณาสถาบันทางสังคมจากคุณค่าภายในของสถาบันเอง (นั่นคือ Immanent) ตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ ได้มีการประยุกต์เอาแนวคิดนี้ไปใช้ในขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมืองทางตอนใต้ของสหรัฐอเมริกา ในยุคคริสต์ทศวรรษ 1960s ซึ่งมีการคัดค้านคุณค่าของระบบเหยียดสีผิวของชาวอเมริกันภาคใต้โดยใช้ค่านิยมเชิงประชาธิปไตย ค่านิยมด้านความเท่าเทียม และค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นธรรมมาเป็นเครื่องมือในการวิพากษ์

ดังนั้น การวิพากษ์เชิงลึกลับ (Immanent critique) จึงให้จุดยืนที่ปฏิเสธการใช้อำนาจเด็ดขาดสำหรับตรวจสอบวิพากษ์สถาบันทางสังคม พร้อมๆ ไปกับการกระตุ้นสถาบันทางสังคมให้รับรู้ความขัดแย้งระหว่างฐานะภายนอกของสังคมกับความเป็นจริงทางสังคมที่ซ่อนอยู่ลึกๆ

ทฤษฎีวิพากษ์เมื่อนำมาใช้ในนโยบายสังคมและสวัสดิการสังคม มีพื้นฐานมาจากกระบวนการตรรกะการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่เน้นแนวคิดหลังยุคความทันสมัย

(Postmodern social sciences) และการโต้แย้งเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมและรัฐในสังคมทุนนิยมขั้นสูง (Advanced capitalist societies) ยิ่งไปกว่านั้นยังมีพื้นฐานมาจากการมองว่าสังคมทุนนิยมและสถาบันที่เกี่ยวข้องนั้นได้รับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นผู้กดขี่เป็นหลัก ทฤษฎีวิพากษ์เชื่อว่าชนชั้นที่ได้เปรียบในสังคมพยายามที่จะครอบงำและควบคุมคนยากจน ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ผู้หญิงและคนที่ไร้อำนาจอื่นๆ

ทฤษฎีวิพากษ์มีพื้นฐานเดิมจากการวิพากษ์นโยบายและโครงการในสังคมทุนนิยมขั้นสูง รวมทั้งสวัสดิการที่รัฐจัด วรรณกรรมเชิงวิพากษ์ ดังเช่นของมาร์คิวส์ (Marcuse) นั้นเป็นการนำเสนอวรรณกรรมเชิงปรัชญาของพวกซ้ายใหม่ ที่เน้นการเรียกร้องการปลดปล่อยทางการเมือง (Political emancipation) ดังนั้น หัวใจหลักและหลักการสำคัญของนโยบายสังคมเชิงวิพากษ์จึงอยู่ที่การเป็นปากเสียงให้กับประชาชนเพื่อการปลดปล่อยประชาชนให้มีความสุข และการเสริมพลังให้แก่ประชาชนที่ถูกกดขี่ในสังคมทุนนิยมขั้นสูง

นโยบายสวัสดิการสังคมแนววิพากษ์นั้นมีฐานะเป็นการวางแผนนโยบายที่มีแบบแผนเน้นหนักไปในด้านการเรียกร้องและพิทักษ์สิทธิของประชาชน นโยบายสังคมแนววิพากษ์เป็นพัฒนาการของการวิพากษ์โดยพุ่งเป้าไปที่ธรรมชาติและบทบาทของการวางแผนทางสังคมในสังคมทุนนิยมร่วมสมัย ทั้งนี้ ในสังคมทุนนิยมขั้นสูง เราจะพบวาทกรรมที่สำคัญว่าแตกต่างกันอยู่สองชุดใหญ่ๆ ได้แก่ วาทกรรมของความเป็นเหตุผลเชิงเศรษฐกิจและวาทกรรมที่เน้นการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มคนที่ถูกลืมในสังคม

นั่นหมายความว่า ในการวางแผนนโยบายสวัสดิการสังคม เรามีอย่างน้อยสองแนวทางใหญ่ แนวทางแรกคือการธำรงสถานภาพตำแหน่งเดิมหรือฐานานุภาพของผู้มีอำนาจในสังคมให้สืบต่อเนื่องต่อไป และแนวทางที่สองคือการพยายามแทรกแซงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสำคัญ

กล่าวอย่างเชื่อมโยงกัน วาทกรรมชุดแรกและแนวทางแรกนั้นสอดคล้องกันคือเป็นแบบแผนของการสร้างนโยบายสังคมที่อาศัยหลักการแห่งเหตุและผลทางเศรษฐกิจหรือเหตุผลในเชิงเทคนิค ส่วนวาทกรรมชุดที่สองและแนวทางที่สองเป็นแบบแผนการสร้างนโยบายสังคมที่เน้นความเป็นธรรมทางสังคม-การเมืองเป็นหลัก

ภายใต้วาทกรรมชุดแรก แนวทางแรกและแบบแผนเหตุผลเชิงเศรษฐกิจนั้น การวางแผนนโยบายสวัสดิการสังคมจะเป็นการแสวงหาประเด็นทางเลือกของนโยบาย เป็นการค้นหาทางเลือกเป็นการรวบรวมข้อมูลที่สอดคล้องกับทางเลือกต่างๆ เป็นการสร้างเกณฑ์ที่เหมาะสมในการเลือกและเป็นการเสนอแนะทางเลือกที่น่าจะเหมาะสมที่สุด

สำหรับวาทกรรมชุดที่สอง แนวทางที่สองและแบบแผนที่เน้นความเป็นธรรมทางสังคม และการเมืองนั้น การวางแผนนโยบายสวัสดิการสังคมจะเป็นการกำหนดกรอบของประเด็นต่างๆ ในรูปของวาทกรรมทางการเมืองและเป็นการนำเสนอเวทีสาธารณะที่ว่าทกรรมเหล่านั้นปรากฏขึ้น นั่นคือ การวางแผนนโยบายทางสังคมในกรอบวาทกรรมชุดที่สองคือการแสวงหาวิธีวิเคราะห์ อำนาจทางการเมือง ผลประโยชน์ ความขัดแย้งและอำนาจครอบงำที่มีอยู่ในนโยบาย ตลอดจนเป็น การพิจารณาตรวจสอบโครงสร้างค่านิยม ความเป็นธรรมทางสังคม และพื้นฐานเชิงจริยธรรมของ ประเด็นความขัดแย้งทั้งหลาย นโยบายทางสังคมที่เน้นความเป็นธรรมทางสังคมการเมืองนั้นมีพื้น ฐานอยู่ที่การพิทักษ์สิทธิ การเป็นปากเสียง การกระจายความเป็นธรรมทางสังคม การสร้างความ เสมอภาคเท่าเทียมระหว่างเพศและระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ การเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคล กลุ่ม และชุมชนได้ตัดสินใจด้วยตนเองในแนวทางประชาธิปไตย จุดเน้นที่สำคัญของการวางแผน นโยบายสวัสดิการสังคมตามแบบแผนชุดนี้ ได้แก่ การสร้างเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) การ ปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากการถูกเอารัดเอาเปรียบ (Emancipation) และการปลดปล่อยให้มีอิสระ เสรี (Liberation)

การดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงเป็นการดำเนินงานที่ ต้องมีพื้นฐานของทฤษฎีวิพากษ์ที่ชัดเจน กล่าวคือ หากเราเชื่อว่า ระบบสังคมชายเป็นใหญ่เป็นต้น ตอรากเหง้าของการที่ผู้หญิงได้รับความรุนแรงในครอบครัว เราจำเป็นต้องวิพากษ์เชิงลึกเข้าไปใน ปรากฏการณ์ของความรุนแรงในครอบครัว ทำความเข้าใจกับระบบคุณค่าต่างๆ ที่อยู่ในปรากฏ การณ์นั้น เราจะเห็นว่า การที่ผู้หญิงได้รับความรุนแรงในครอบครัวไม่ใช่เพราะผู้หญิงนั้น ไม่ได้ทำ ตัวเป็นแม่บ้านที่ดี หรือเธอสมควรแล้วที่จะถูกสามีทุบตี ทว่าเป็นการถูกเอารัดเอาเปรียบซ้ำซ้อนกัน หลายชั้น ตั้งแต่ปริบทนอกครอบครัวที่เป็นแบบแผนการกระทำต่อกันระหว่างชายและหญิงหรือ เพศภาวะของสังคมไทย ชุมชน และในครอบครัวของเธอแต่ละคน อำนาจที่พยายามควบคุมและ ครอบงำพวกเธอปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม คือ ผู้ชายไปมีหญิงอื่น และพยายามนำเงินทองทรัพย์สินของเธอ (หรือจากที่เคยร่วมกันทำมาหากิน) ไปปรนเปรอหญิงอื่น มีการดื่มสุรา และการทะเลาะวิวาท ที่จบลงด้วยการใช้ความรุนแรงโดยตรงต่อเธอ

ทฤษฎีวิพากษ์จะช่วยทำให้นักวิชาชีพที่ทำงานสวัสดิการสังคมเข้าใจต้นตอรากเหง้าของ ปรากฏการณ์ที่สตรีได้รับความรุนแรงในครอบครัว ทฤษฎีวิพากษ์ช่วยให้นักวิชาชีพเข้าใจบทบาท และการดำเนินงานที่เน้นการพิทักษ์สิทธิและการเป็นปากเสียงให้กับสตรีที่ได้รับความรุนแรง ทฤษฎีวิพากษ์ช่วยทำให้การสร้างพลังอำนาจกับสตรีที่ได้รับความรุนแรงมีความชัดเจนในทิศทาง และในรายละเอียดของการดำเนินงาน ยิ่งไปกว่านั้น ทฤษฎีวิพากษ์ยังช่วยให้นักวิชาชีพที่ทำงานอยู่ ในกระแสหลักของระบบสังคมที่ถือว่าชายเป็นใหญ่ สามารถยืนหยัดต้านกระแสหลักได้อย่าง

ตระหนักรู้และเข้าใจพลวัตรความเป็นไปของกระบวนการจัดสวัสดิการสังคม ตลอดจนสามารถแยกแยะว่าเราจะดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวให้เกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริงได้อย่างไร

6.แนวคิดกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy implementation) มีอยู่มากมายในที่นี้ขอประยุกต์ใช้แนวคิดกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติของแวน มิเตอร์และแวน ฮอร์น (Van Meter, and Van Horn, 1975, pp. 445-488) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานคิดในการวิเคราะห์ระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

แวน มิเตอร์และแวน ฮอร์นให้ความหมายของคำว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติ หมายถึงความพยายามของรัฐ บุคคล หรือกลุ่มคนที่จะดำเนินการหรือปฏิบัติการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในนโยบาย เป็นการนำสิ่งที่ได้ตัดสินใจเอาไว้แล้ว มาเปลี่ยนแปลงไปเป็นการกระทำ และดำเนินการจนปรากฏเป็นผลของการกระทำนั้น ความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับปัจจัยตัวแปรที่สำคัญ 6 ประการ ได้แก่

- (1) วัตถุประสงค์และมาตรฐานของนโยบาย
- (2) ทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติตามนโยบาย
- (3) การสื่อสารระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและการทำให้เกิดกิจกรรมการปฏิบัติ
- (4) คุณลักษณะของหน่วยงานที่มีหน้าที่ปฏิบัติ
- (5) สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และ
- (6) คุณสมบัติของผู้ปฏิบัติ

6.1 วัตถุประสงค์และมาตรฐานของนโยบาย

วัตถุประสงค์และมาตรฐานของนโยบาย (Policy standards and objectives) ในการประเมินว่าปัจจัยหรือตัวแปรใดบ้างมีผลต่อผลลัพธ์ของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ สิ่งที่สำคัญในประการแรก คือ การทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า นโยบายนั้นมีวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างไรบ้าง นโยบายได้กล่าวถึงแบบแผนของพฤติกรรมหรือการกระทำที่ประสงค์จะให้เกิดขึ้นในนโยบาย หรือระดับของการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ซึ่งมักเรียกว่าเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ต้องการอย่างไร มาตรฐานจะบอกให้ผู้ประเมินทราบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติ เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานของนโยบายแล้วนั้น การนำนโยบายเรื่องนั้นไปปฏิบัติมีความสำเร็จหรือล้มเหลวเพียงใด

6.2 ทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติตามนโยบาย

ทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติตามนโยบาย (Policy resources) นโยบายนอกจากจะมีวัตถุประสงค์และมาตรฐานที่ควรกำหนดให้ชัดเจนแล้ว นโยบายยังมีทรัพยากรที่จำเป็นต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ทรัพยากรในที่นี้หมายความว่าตั้งแต่ ทรัพยากรบุคคล ที่เป็นทั้งนักวิชาชีพ อาสาสมัคร ผู้ช่วยนักวิชาชีพ และบุคลากรอื่นๆ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ งบประมาณ ตลอดจนนวัตกรรมต่างๆ ที่จะนำมาใช้ปฏิบัติงานให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์และมาตรฐานของนโยบาย

6.3 การสื่อสารระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและการทำให้เกิดกิจกรรมการปฏิบัติ

การสื่อสารระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและการทำให้เกิดกิจกรรมการปฏิบัติ (Inter-organisational communication and enforcement activities) การสื่อสารที่เกิดขึ้นเป็นการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และมาตรฐานของนโยบาย ตลอดจนทรัพยากรของนโยบายไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้กำหนดนโยบาย และผู้บริหารขององค์กรต่างๆ มีความเข้าใจในข้อมูลข่าวสารดังกล่าวถูกต้องตรงกัน หรือไม่ เพียงไร จะมีผลต่อการออกแบบกิจกรรมและการดำเนินงาน ที่จะช่วยให้นโยบายบรรลุวัตถุประสงค์และมีผลลัพธ์ของนโยบายจัดเข้าเกณฑ์มาตรฐานของนโยบาย หรือไม่ เพียงไร การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารยังมีลักษณะของการถ่ายทอดอุดมการณ์ หรือแนวความคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้นๆ ด้วย การสื่อสารระหว่างหน่วยงานและการทำให้เกิดกิจกรรมเป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ทำให้นโยบายนั้นได้รับการขานรับจากองค์กรที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงานโดยตรงกับประชาชน และทำให้เกิดกิจกรรมที่มีประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพต่อไป

6.4 คุณลักษณะของหน่วยงานที่มีหน้าที่ปฏิบัติ

คุณลักษณะของหน่วยงานที่มีหน้าที่ปฏิบัติ (Characteristics of the implementing agencies) หน่วยงานที่มีหน้าที่ปฏิบัติงานโดยตรงมีความสำคัญต่อกระบวนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ มีผลทำให้การปฏิบัติตามนโยบายบรรลุวัตถุประสงค์ได้มากน้อยและมีมาตรฐานเพียงใด คุณลักษณะของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติมีหลายประการ อาทิ จำนวนอัตราบุคลากร นักวิชาชีพ ผู้ช่วยนักวิชาชีพ อาสาสมัคร การบริหารจัดการของหน่วยงาน การควบคุมตามลำดับชั้นการบังคับบัญชา การแบ่งสายงานออกเป็นหน่วยงานย่อยๆ และการเชื่อมโยงความรับผิดชอบ การสนับสนุนทางงบประมาณจากหน่วยเหนือ จากหน่วยงานที่จัดสรรและกระจายงบประมาณ หรือหน่วยงานให้เงินทุนจากต่างประเทศ การสนับสนุนจากฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ

การมีสัมพันธภาพทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการกับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในกระบวนการกำหนดนโยบายและการบริหารประเทศ

6.5 สภาพทาง เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง (Economic, social, and political conditions) หมายถึงสภาพการณ์หรือเงื่อนไขหรือสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ในขณะที่นโยบายนั้นกำลังอยู่ในกระบวนการของการนำไปปฏิบัติ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองมีผลอย่างสำคัญต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของนโยบาย อาทิ ระบบเศรษฐกิจที่กำลังอยู่ในภาวะชะงักงัน มีผลต่อการผลักดันให้มีการกระจายอำนาจให้ภาคเอกชนและประชาชนเข้ามาร่วมรับผิดชอบต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น ทำให้ในทางการเมืองสามารถออกกฎหมายเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น และทำให้มีข้อกำหนดในเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น” เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่างๆ และในด้านเงื่อนไขทางสังคม กระแสการปฏิรูประบบบริหารราชการ ทำให้องค์กรภาครัฐเปิดกว้าง ให้กับภาคเอกชนและภาคชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสวัสดิการสังคมมากขึ้น ขณะเดียวกัน ชุมชนหลายแห่งก็มีความตื่นตัวที่จะดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมด้วยตนเองในระดับหนึ่ง

6.6 คุณสมบัติของผู้ปฏิบัติ

คุณสมบัติของผู้ปฏิบัติ (The disposition of implementers) บุคลากรผู้รับผิดชอบต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะส่งผลให้การนำนโยบายไปปฏิบัติประสบความสำเร็จมากหรือน้อย บุคลากรผู้ปฏิบัติจะต้องมีความรู้ ทักษะดี คำนึง มีความชำนาญในวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ได้รับผลประโยชน์ อย่างน้อยในฐานะของบุคลากรของหน่วยงานนั้น ตลอดจน ได้รับการสื่อสาร-ถ่ายทอดวัตถุประสงค์และมาตรฐานของนโยบาย (ข้อ 6.1) ผ่านมาทางปัจจัยกระบวนการสื่อสารระหว่างองค์กรและทำให้เกิดกิจกรรมการปฏิบัติ (ข้อ 6.3) ขณะเดียวกัน ผู้ปฏิบัติก็จะใช้ทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติตามนโยบายให้เป็นประโยชน์ (ข้อ 6.2) ทั้งนี้ ผู้ปฏิบัติจะได้รับอิทธิพลจากทั้งคุณลักษณะของหน่วยงาน (ข้อ 6.4) และสภาพเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง (ข้อ 6.5) ซึ่งอาจจะทั้งเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวย-สนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายและให้ได้มาตรฐานของนโยบายก็ได้

7. แนวคิดว่าด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนโยบาย

ผู้มีส่วนได้ประโยชน์จากการประเมินโครงการสวัสดิการสังคมจำแนกได้หกกลุ่ม ได้แก่

- (1) ผู้กำหนดหรือสร้างนโยบาย
- (2) ผู้บริหารระดับสูงหรือผู้อำนวยการโครงการ
- (3) ผู้ปฏิบัติงานในโครงการ
- (4) ผู้สนับสนุนทุน/งบประมาณ
- (5) สาธารณชน และ
- (6) ประชาชนผู้ใช้บริการจากโครงการ

7.1 ผู้กำหนดหรือสร้างนโยบาย

ผู้กำหนดหรือสร้างนโยบายมักอยู่ในหน่วยราชการในระดับสูง ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบาย หรืออยู่ในคณะกรรมการบริหารขององค์การสวัสดิการสังคมภาคเอกชน ผู้กำหนดนโยบายจะทำงานเกี่ยวข้องกับประเด็นกว้างๆ เช่น ผู้กำหนดนโยบายท่านหนึ่งต้องดูแลทั้งนโยบายและโครงการที่ช่วยเหลือสตรีที่ถูกทุพพิกาลในครอบครัว นโยบายและโครงการช่วยเหลือเยาวชนว่างงาน นโยบายและโครงการที่ช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณทางเพศและอื่นๆ

ผู้กำหนดนโยบายต้องการรู้ว่า นโยบายและโครงการเหล่านี้มีประสิทธิผล/ประสิทธิภาพหรือไม่ อย่างไร ถ้าพบว่าในจำนวนหลายๆโครงการที่ดูแลอยู่ โครงการหนึ่งมีประสิทธิผลสูงกว่าโครงการอื่นๆมาก แต่ก็มีความเสี่ยงสูงมากด้วย ท่านจะต้องตัดสินใจอย่างไร ท่านควรจะดำเนินโครงการต่อไปหรือไม่ ท่านควรจะขยายโครงการหรือลดขนาดโครงการ ถ้าขยายจะขยายตรงไหน ถ้าจะลดควรจะลดตรงไหน อย่างไร โครงการหลายๆโครงการดูเหมือนจะแข่งขันกันเอง ท่านจะจัดสรรงบประมาณให้แก่โครงการต่างๆที่คล้ายคลึงกันหรือแข่งขันกัน อย่างไร

ผู้กำหนดนโยบายต้องการข้อมูลจากการประเมินโครงการต่างๆเพื่อประกอบการตัดสินใจ ได้อย่างถูกต้องว่า จะต้องมีการสร้างนโยบายใหม่ ปรับปรุงนโยบายที่มีอยู่เดิม แก้ไข เพิ่มเติม ยุบ เลิกนโยบาย โครงการหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของโครงการ หรือไม่ อย่างไร

7.2 ผู้บริหารระดับสูงหรือผู้อำนวยการโครงการ

ผู้บริหารระดับสูงหรือผู้อำนวยการโครงการสนใจการประเมิน เพราะต้องการทราบว่า โดยภาพรวมตลอดทั้งโครงการนั้น โครงการดำเนินไปอย่างได้ผลตามที่ต้องการหรือไม่ อย่างไร และในแต่ละส่วนย่อยของโครงการ นับตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงตอนสุดท้ายของโครงการได้ดำเนินการอย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร

ผู้บริหารอาจต้องการทราบว่าส่วนใดของโครงการไม่มีประสิทธิภาพ ไม่มีประสิทธิผล ส่วนใดสิ้นเปลืองงบประมาณโดยไม่มีผลงานที่น่าพึงพอใจ จำเป็นต้องปรับแก้ส่วนใด หรือ ยุบเลิกส่วนใด หรือทั้งโครงการ ผลการประเมินโครงการจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจในเรื่องเหล่านี้

7.3 ผู้ปฏิบัติงานในโครงการ

การทำงานของผู้ปฏิบัติงานต้องเกี่ยวข้องกับผู้ใช้บริการในสถานการณ์ประจำวัน เขาอาจต้องตัดสินใจว่า เป็นการถูกต้องหรือไม่ ถ้าเขาจะทำกลุ่มบำบัด โดยละสมาชิกกลุ่มที่เป็นหญิงที่ถูกข่มขืนไว้ในกลุ่มเดียวกันกับชายที่ถูกข่มขืน หรือควรจะส่งผู้ชายที่ถูกข่มขืนไปยังหน่วยงานอื่น ถ้าเขาไม่สามารถจัดละเหยื่อข่มขืนทั้งสองเพศไว้ในกลุ่มเดียวกันได้

หรือเราควรจะผสมผสานวิธีให้การศึกษาแก่ผู้ใช้บริการอย่างไรดี: ใช้บทบาทสมมติ ใช้ภาพยนตร์และวิดีโอ ใช้การร่วมอภิปรายแสดงความเห็น ใช้การบรรยายและใช้กิจกรรมอื่นๆ อย่างไรจึงจะทำให้ผู้ใช้บริการเรียนรู้ได้ดีกว่า การให้การศึกษาแก่พ่อแม่จะทำให้ครอบครัวเข้มแข็งขึ้น จริงหรือไม่ ทำไม การให้คำแนะนำเรื่องโภชนาการแก่พ่อแม่ยากจน จะช่วยให้ลูกมีผลการเรียนดีขึ้น จริงหรือไม่ ทำไม

โดยปกติ ผู้ปฏิบัติงานมักจะมีข้อสงสัยเสมอว่า "การให้ความช่วยเหลือผู้ใช้บริการที่มดิลินกำลังดำเนินการอยู่กับนาย/นางสาวคนนี้ มันจะได้ผล จริงหรือ"

7.4 ผู้สนับสนุนทุน/งบประมาณ

โครงการต่างๆ มักจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การของรัฐบาล เอกชน หรือองค์การนานาชาติ (เช่น ILO, CIDA, UNICEF, etc.) หรือจากหลายๆ แหล่งรวมกัน ผู้ให้การสนับสนุนเหล่านี้ต้องการจะรู้ว่าการใช้งบประมาณของโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ ถ้าหากงบประมาณถูกใช้ไปในโครงการที่ตอบสนองนโยบายป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว สถิติของการกระทำความรุนแรงในครอบครัวได้ลดน้อยลงหรือไม่ ทำไม ถ้าลดน้อยลงเป็นการลดในจำนวนที่น่าพึงพอใจหรือไม่ ทำไม มีทางเลือกอื่นๆ อีกหรือไม่ที่โครงการนี้จะมีประสิทธิภาพมากกว่านี้

โดยปกติ ผู้ให้ทุนจะยืนยันให้โครงการต้องจัดการประเมินโครงการเป็นระยะๆ หรือเท่าที่กำหนดไว้ ดังนั้นผู้บริหารหรือผู้อำนวยการโครงการจำเป็นต้องจัดระบบการดำเนินการและการบริหารโครงการให้ "โปร่งใส" ให้สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ทุกจุด และพร้อมที่ผู้ให้ทุนจะ

เข้าไปดูแลตรวจสอบ ผู้บริหารต้องสาธิตให้เห็นว่าโครงการบรรลุผลสำเร็จได้ดีที่สุด ณ ต้นทุนการจัดการที่ต่ำที่สุดหรือไม่ อย่างไร

7.5 สาธารณชน

ขณะนี้สาธารณชนเริ่มจับตามองกรม กอง และหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานสวัสดิการสังคมอย่างใกล้ชิด ในฐานะผู้เสียภาษีให้รัฐ ประชาชนทั่วไปต้องการเห็นการนำงบประมาณไปเป็นประโยชน์กับประชากรกลุ่มต่างๆ เช่น การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยเหลือสงเคราะห์ครอบครัวรายได้น้อย การฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด การช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณ ฯลฯ งบประมาณได้ถูกใช้ไปเพื่อการเหล่านี้ เท่าไร อย่างไร ใช้ไปในส่วนใด เงินทองของประชาชนผู้เสียภาษีได้ใช้ไปอย่างเหมาะสมหรือไม่ ขณะเดียวกันประชาชนจำนวนไม่น้อยบริจาการเงินในองค์กรเอกชน ก็ควรจะได้รับการทราบดีว่าเงินบริจาคของตนได้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากน้อย เพียงไร อย่างไร การประเมินนโยบายและโครงการจะช่วยให้ได้รับทราบข้อมูลเหล่านี้

การประเมินโครงการยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการรณรงค์เพื่อการประชาสัมพันธ์ได้อีกด้วย โครงการต่างๆ ต้องการมีภาพลักษณ์ที่ดีต่อสาธารณชน ให้สาธารณชนได้เกิดการรับรู้ว่าการโครงการของตนมีประโยชน์น่าสนับสนุน ข้อมูลจากการประเมินจะช่วยให้ได้ข้อมูลดังกล่าว นอกจากนี้ ในบางกิจกรรมอาจมีกลุ่มผู้สูญเสียประโยชน์ที่คอยคัดค้านโครงการ ผู้สูญเสียประโยชน์ อาจมีสื่อต่างๆ เป็นเครื่องมือ การประเมินช่วยทำให้ได้ข้อมูลมาหักล้างฝ่ายที่คอยต่อต้าน และเปิดโอกาสให้สาธารณชนเข้าใจและให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องต่อไป ในหลายกรณีการประเมินช่วยให้จุดแข็งจุดเด่นของโครงการชัดเจนยิ่งขึ้น รับรู้ได้ดีขึ้น หรือในบางโครงการที่มีทุนแน่นหนาอยู่แล้ว ต้องการเพียงความเชื่อถือและกำลังใจจากสาธารณชนว่าเป็นโครงการที่ดี

7.6 ประชาชนผู้ใช้บริการจากโครงการ

ประชาชนผู้ให้บริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสากลประเทศที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิการสังคมอย่างสูง เริ่มสนใจที่จะตั้งคำถามว่านโยบายและโครงการสวัสดิการสังคมต่าง ๆ นั้นตอบสนองความต้องการของพวกเขาแค่ไหน เพียงไร ความต้องการของประชาชนในความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการตรงกับความต้องการที่แท้จริงของพวกเขาหรือไม่

เสียงของประชาชนผู้ให้บริการที่ตั้งคำถามเอากับนโยบายและโครงการสวัสดิการสังคมเป็นเรื่องที่อยู่ไม่ไกลในสังคมไทย เพราะว่าประชาชนไทยได้รับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น มีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิของผู้บริโภค สิทธิของประชาชนและสำนักทางการเมืองมากขึ้น รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้กำหนดเรื่องสิทธิของประชาชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเป็นธรรมทางสังคมไว้ชัดเจน

เจนยังขึ้น ข้อมูลจากการประเมินนโยบายและโครงการสวัสดิการสังคมจะเป็นสิ่งที่ประชาชนผู้ใช้บริการถามหาเช่นกัน

8. แนวคิดด้านการบริหารจัดการในระบบสวัสดิการสังคม

องค์ความรู้ที่เป็นแนวคิดทฤษฎีด้านการบริหารจัดการมีจำนวนมากมาย จูดิธ เอ เลวิส และคณะ (Judith A. Lewis, et al, 2001) ได้จำแนกแนวคิดที่นำมาใช้ในการบริหารองค์กรสวัสดิการสังคมออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

1. กลุ่มทฤษฎีคลาสสิก (Classical theories)
2. กลุ่มแนวคิดมนุษยสัมพันธ์ (Human relations approaches)
3. กลุ่มรูปแบบทรัพยากรมนุษย์ (Human resources model)
4. กลุ่มแนวคิดการพัฒนาร่วมสมัย (Contemporary Developments) และ
5. กลุ่มทฤษฎีความไม่แน่นอน (Contingency theories)

ในที่นี้จะเลือกแนวคิดที่มีความใกล้เคียงกับการนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรี ที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ กลุ่มแนวคิดการพัฒนาร่วมสมัย ซึ่งครอบคลุมแนวคิดย่อยอีกจำนวนมาก ผู้วิจัยจะเลือกแนวคิดที่ใกล้เคียงที่สุดกับระบบบริการสวัสดิการสังคมที่ศึกษา ได้แก่

- บัรโรเครซี่เชิงวิชาชีพ (Professional Bureaucracies)
- องค์กรที่ชุมชนเป็นฐาน และองค์กรเพื่อสิทธิสตรี (Community-based organizations and Feminist organizations)
- แนวคิดการบริหารองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organizations)

8.1 บัรโรเครซี่เชิงวิชาชีพ

บัรโรเครซี่เชิงวิชาชีพ (Professional Bureaucracies) เกิดจากการตระหนักในปัญหาหลักๆ อย่างน้อยสองประการของบัรโรเครซี่ตามแนวคลาสิกก็คือ การรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง และแบบแผนที่เป็นทางการอย่างมาก องค์กรที่ไม่ได้ทำงานเน้นการทำงานประจำ (Non-routine) โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรสวัสดิการสังคมที่ผู้ใช้บริการไม่ควรจะถูกมองเป็นงานประจำ (routine) อย่างเด็ดขาด คนทำงานที่เป็นนักวิชาชีพต้องการการกระจายอำนาจ ลดแบบแผนที่เป็นทางการ และต้องการอิสระในการทำงานพอสมควร คนทำงานที่ได้รับการศึกษาและการอบรมให้เป็นนักวิชาชีพสามารถตัดสินใจในการทำงานได้โดยอาศัยจรรยาบรรณทางวิชาชีพของเขา ไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญมากนักกับเป้าหมายของหน่วยงาน หรือแม้กระทั่งความต้องการของผู้ใช้บริการที่เปลี่ยน

แปลงไป ในอีกด้านหนึ่ง บิวรโอเครซี่ที่รวมศูนย์ไม่ประสบความสำเร็จก็เนื่องมาจาก นักวิชาชีพจำนวนมากกระจุกตัวกันอยู่เป็นอุปสรรคต่อสายการบังคับบัญชา

ในปี ค.ศ. 1979 มินซ์เบิร์ก (Mintzberg) ได้แก้ปัญหามินซ์เบิร์กซึ่งแบบดั้งเดิมมาเป็น บิวรโอเครซี่เชิงวิชาชีพ เนื้อหาของบิวรโอเครซี่เชิงวิชาชีพยังคงเดิม ในเรื่องของความสม่ำเสมอของภาระงานที่จะต้องปฏิบัติ การทำให้เป็นมาตรฐานและการมีเสถียรภาพ อย่างไรก็ตาม เนื้อหาที่ทำในองค์การบิวรโอเครซี่วิชาชีพนั้น เป็นเนื้อหาที่สลับซับซ้อนอย่างมาก และเป็นเรื่องเชิงเทคนิคอย่างมาก จนเกินการสั่งการของผู้จัดการหรือผู้บริหาร อำนาจหน้าที่กลายเป็นเรื่องที่มาจากความเป็นผู้ชำนาญการเป็นหลัก ดังนั้น ความแน่นอนสม่ำเสมอขององค์การจึงถูกผนวกแน่นเข้ากับการกระจายอำนาจออกไปอย่างมาก

นักวิชาชีพแต่ละคนสามารถควบคุมเทคโนโลยีของตนเอง โดยผ่านมาตรฐานของวิชาชีพ และการฝึกอบรมทางวิชาชีพ แม้ว่าทักษะบางเรื่องจะเป็นเรื่องของการทำซ้ำๆก็ตาม

ในองค์การที่เป็นบิวรโอเครซี่เชิงวิชาชีพ ความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้น เพราะพิจารณาจากทางวิชาชีพหรือการตัดสินใจทางวิชาชีพอาจไปขัดแย้งกับนโยบายของหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการบริหารราชการซึ่งมีกฎ ระเบียบและข้อบังคับมากมายมหาศาล ดังนั้น โดยหลักการ นักวิชาชีพที่อยู่ในองค์การที่มีกฎ ระเบียบมากมายเช่นนั้นจำเป็นต้องเรียกร้อง หรือพิทักษ์สิทธิของตนโดยใช้รูปแบบการตัดสินใจดังเช่นรูปแบบทรัพยากรมนุษย์เข้ามาประกอบ เพื่อให้ตนสามารถใช้พิจารณาทางวิชาชีพกับประชาชนผู้ให้บริการได้เป็นรายๆ

ความยุ่งยากซับซ้อนของบิวรโอเครซี่เชิงวิชาชีพจะหนักเข้าไปอีก เมื่อองค์การสวัสดิการสังคมนั้นเป็นองค์การที่มีหลายวิชาชีพเป็นบุคลากร เช่น โรงพยาบาล ซึ่งจะมีทั้งแพทย์สาขาต่างๆ โรงพยาบาล นักกายภาพบำบัด นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น นักวิชาชีพเหล่านี้อาจจะไม่มีใครมีความเห็นลงรอยกันในการดูแลผู้ให้บริการแต่ละคน

การจัดระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงในภาครัฐ มีลักษณะของระบบบิวรโอเครซี่ที่กำลังเคลื่อนไหวไปเป็นระบบบิวรโอเครซี่เชิงวิชาชีพในระดับหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างช้าๆและค่อยเป็นค่อยไป อันสืบเนื่องมาจากการประสานความร่วมมือที่เป็นไปในทางเดิมมากขึ้นของหน่วยงานสวัสดิการสังคมภาคเอกชน และกระแสการปฏิรูประบบราชการที่กำลังคืบคลานอย่างกว้างขวาง

8.2 องค์การที่มีชุมชนเป็นฐาน และองค์การเพื่อสิทธิสตรี

องค์การที่มีชุมชนเป็นฐาน และองค์การเพื่อสิทธิสตรี (Community-based organizations and feminist organizations) เกิดจากปฏิกิริยาโต้ตอบต่อบิวรโอเครซี่ในหมู่องค์การสวัสดิการสังคม ในช่วงทศวรรษที่ 1960 อีกชุดหนึ่งได้แก่ การก่อตัวของหน่วยงานที่เรียกตนเองว่า “หน่วยงานข้างถนน” (Street organizations) หรือ “หน่วยงานทางเลือก” (Alternative organizations) หน่วยงาน

เหล่านี้เป็นหน่วยงานขนาดเล็ก ไม่ใช้บิวรโอเครซีในการจัดการ และมักเป็นองค์กรที่ไม่ได้แสวงหากำไร หน่วยงานเหล่านี้พัฒนาตนเองขึ้นมา เพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนที่ยากลำบากถูกระบบบิวรโอเครซีกดขี่หรือทำร้ายให้ทรุดหนักยิ่งไปกว่าเดิม ประชาชนเหล่านี้ เช่น คนเร่ร่อน เด็กเร่ร่อน หรือผู้ที่ติดยาเสพติด เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้มักจะเริ่มต้นจากเล็กๆ หรือกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนที่ผูกพันในงานด้วยกัน มีงบประมาณไม่มากนัก และมักไม่ได้ของงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐในระยะแรกๆ มักจะใช้งบบริจาคจากแหล่งต่างๆ หรือมีผู้บริจาคอุปกรณ์ เครื่องใช้ จนไปถึงบริจาคอาคารสถานที่ให้ดำเนินกิจกรรมได้ องค์กรเหล่านี้จะมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1. มีพันธะกิจซึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
2. มักจะล้มเหลว และระมัดระวังต่อการประกาศตนให้อำนาจอรัฐและองค์กรที่เป็นทางการรับรู้
3. มักจะออกแบบองค์กรมาเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนกลุ่มพิเศษ ที่ไม่ได้รับการสนองตอบจากหน่วยงานเท่าที่มีอยู่
4. การให้บริการของหน่วยงานเหล่านี้มักมีลักษณะเป็นงานบุกเบิก หรืองานริเริ่มใหม่ๆ หรือเป็นงานเชิงนวัตกรรม
5. กลุ่มคนทำงานมักจะมีพันธะในเชิงอุดมการณ์อย่างลึกซึ้งต่อประชาชนผู้ใช้บริการ มักจะแสดงตนว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกับประชาชนผู้ใช้บริการ หรือบางคนก็เคยเป็นผู้ใช้บริการมาก่อน
6. หน่วยงานมักนิยมที่จะมีขนาดเล็กๆ
7. หน่วยงานมักจะมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับชายขอบ คือมีเงินทุนในการดำเนินงานไม่มากนัก

คนทำงานในองค์กรสวัสดิการสังคมแบบทางเลือกเหล่านี้มีความเชื่อว่า ประชาชนแม้มีภาวะยากลำบาก เช่น คนหนีบ้าน คนเร่ร่อน หรือติดยาเสพติด ก็ไม่สมควรที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นอาชญากร ทว่าจะต้องให้พวกเขาได้รับการทางสังคมอย่างเหมาะสม การดำเนินงานของหน่วยงานทางเลือกเหล่านี้ มีลักษณะใช้การตัดสินใจแบบประชาธิปไตยและความเห็นพ้องต้องกันสูง ไม่นิยมใช้อำนาจการบริหารที่มีอำนาจอยู่ในมือแต่ผู้เดียว

ต่อมาในทศวรรษที่ 1970 โครงการและองค์กรเหล่านี้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นกระแสหลักมากขึ้น และต้องการการสนับสนุนงบประมาณมากขึ้น บางหน่วยงานก็เติบโตมากจนกลายเป็นบิวรโอเครซีเสียเอง บางหน่วยงานยอมปรับเปลี่ยนไปสู่แนวตั้งเดิม โดยลี้มนแนวทางที่ตนเคยเป็นปฏิปักษ์มาก่อน หน่วยงานทางเลือกต่างๆยากที่จะรักษขนาดเล็กๆของตนไว้ได้ บางองค์กรก็จำเป็น

ต้องล้มเลิกไปเลย จนถึงกับมีความคิดว่า เราจำเป็นต้องคิดรูปแบบการบริหารองค์กรสวัสดิการสังคมใหม่ๆ โดยเฉพาะเมื่อรู้ว่า เราไม่สามารถปฏิเสธการเติบโตขององค์กรและการเป็นแบบแผนที่เป็นทางการมากขึ้นเรื่อยๆ ได้

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานด้านสิทธิสตรี โดยเฉพาะที่ทำงานกับความรุนแรงในครอบครัวมักจะยังคงอุดมคติของหน่วยงานตั้งแต่แรกเริ่มได้

องค์กรทางเลือกที่พยายามรักษาจุดยืนของตน ไม่ยอมถูกดูดกลืนเข้าไปเป็นบิวรอกเรซี จำเป็นต้องยึดมั่นในอุดมการณ์และปรัชญาค่านิยมขององค์กรตั้งแต่แรกเริ่ม ตลอดจนจะต้องทำใจได้ที่องค์กรจะต้องเสี่ยงกับความไม่มั่นคงในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน องค์กรจำเป็นต้องคงความเป็นนักต่อสู้-มุ่งมั่นในพันธกิจของตน ตื่นตัวต่อภาวะแวดล้อมที่เต็มไปด้วยการทำลาย และต้องเข้าร่วมในกิจกรรมระดมทุน ผู้บริหารขององค์กรเช่นนี้ต้องใช้สไตล์การทำงานแบบไม่ใช้อำนาจ พัฒนาทักษะการติดต่อระหว่างบุคคลที่มีประสิทธิผล และรับรู้ความรู้สึกของคนทำงานในทีมงานได้อย่างรวดเร็ว

หน่วยงานสวัสดิการสังคมภาคเอกชนที่ทำงานด้านสตรีที่ได้รับความรุนแรงส่วนใหญ่มีลักษณะการบริหารงานแบบองค์กรทางเลือก อาทิ มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ เป็นต้น องค์กรเหล่านี้ยังสามารถรักษาอุดมการณ์ขององค์กรที่เน้นการทำงานให้ความช่วยเหลือกับสตรีมาโดยตลอด ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาองค์กรให้เติบโตเป็นองค์กรขนาดใหญ่หรือเป็นองค์กรที่มีแบบแผนเป็นทางการอย่างมาก บุคลากรทุกระดับยังสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจและมีประสิทธิผลในการดำเนินงานเป็นอย่างดี

8.3 แนวคิดการบริหารองค์กรแห่งการเรียนรู้

แนวคิดการบริหารองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning organizations) กำเนิดขึ้นในปี ค.ศ. 1990 ปีเตอร์ เซนจ์ (Peter Senge) ได้ตีพิมพ์งานชื่อ The fifth discipline: The art and practice of the learning organization ซึ่งต่อมาเป็นที่นิยมมาก หนังสือเล่มนี้อธิบายถึงวิธีสร้างสรรค์และหล่อเลี้ยงองค์กรแห่งการเรียนรู้ ทั้งนี้เซนจ์เสนอหลักการที่สำคัญ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การบริหารที่เน้นการควบคุมตนเองของพนักงาน—หมายถึงพนักงานแต่ละคนจะมีการเจริญเติบโตของตนเอง และมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเองที่จะนำไปสู่การเจริญออกมา องค์กรต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพและความรับผิดชอบของพนักงาน ต้องมีการมองพนักงานในด้านดี ไม่จับผิดและไม่หวาดระแวงว่าพนักงานจะขาดความซื่อสัตย์หรือขาดความอดุสาหะ

2. การบริหารที่เน้นให้พนักงานมีแบบฉบับทางสติปัญญา–หมายถึง การที่พนักงานมีการสร้างภาพลักษณ์อย่างลึกซึ้งต่อความเป็นไปของโลก องค์กรส่งเสริมให้พนักงานมีการแสดงออกซึ่งจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
3. การบริหารที่เน้นการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน–หมายถึงการที่พนักงานมีวิสัยทัศน์ของกลุ่มร่วมกัน ผลการดำเนินงานเกิดจากการแบ่งปัน-เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ช่วยกันต่อเติมความนึกคิด แลกเปลี่ยนทรรศนะและประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์ แทนที่จะแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน
4. การบริหารที่เน้นการเรียนรู้เป็นทีมงาน–หมายถึง การที่พนักงานมีการพูดคุยกันอย่างใกล้ชิดในประเด็นปัญหาความยุ่งยากต่างๆที่เกิดขึ้น ร่วมกันทำงานอย่างผนึกความรับผิดชอบ และ
5. การบริหารที่เน้นการคิดอย่างเป็นระบบ–หมายถึง การมีกรอบแนวคิดทฤษฎีในการสังเกตแบบแผนต่างๆ และการมองเห็นว่าจะเปลี่ยนแปลงแบบแผนเหล่านี้ได้อย่างไร

การพยายามขับเคลื่อนการบริหารองค์กรสักแห่งหนึ่งให้กลายเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้นี้ ในทัศนะของเซนจ์ เป็นเรื่องที่ยากยิ่งและเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลานานกว่าจะเกิดขึ้นได้จริง หากสามารถนำไปทำได้จริงต้องใช้ความอดุสาหะอย่างมากและใช้พลังในการขับเคลื่อนอย่างมาก หากทำได้สำเร็จก็สมควรจะได้รับรางวัลและความชื่นชมอย่างมาก การศึกษารายงานว่าในองค์กรสวัสดิการสังคมใดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้บ้างนั้น พบว่าไม่มีใครมีปรากฏนัก ซึ่งบางทีอาจจะสะท้อนให้เห็นว่า ไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปได้ง่ายนัก ในการประยุกต์หลักการดังกล่าวไปปฏิบัติจริง อย่างไรก็ตาม แนวคิดและหลักการขององค์กรแห่งการเรียนรู้ที่น่าจะมีความสอดคล้องกับหลักการของการบริหารงานสวัสดิการสังคม อาทิ เรื่องการทำงานเป็นทีม และการพูดคุยสนทนาใกล้ชิด นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงมิติของการเจริญงอกงามของมนุษย์ในองค์กรสวัสดิการสังคมเช่นเดียวกันด้วย

การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงครั้งนี้ พิจารณาแนวคิดเรื่องการบริหารองค์กรแห่งการเรียนรู้มาเป็นแนวคิดรากฐานในการวิเคราะห์ เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่า การดำเนินงานด้านนี้จำเป็นต้องใช้พลังแนวความคิดและการทำงานที่มีลักษณะทวนกระแสของสังคมอย่างมาก เนื่องจากสังคมไทยยังคงอยู่ภายใต้ระบบสังคมที่นิยมชายเป็นใหญ่อย่างมาก การปฏิบัติงานและการบริหารจัดการจำเป็นต้องมีการผนึกกำลังกันระดมความคิด ระดมความสามารถอย่างเข้มแข็ง อย่างกว้างขวางและอย่างมุ่งมั่น จึงจะประสบความสำเร็จ แนวคิดการบริหารองค์กรแห่งการเรียนรู้แม้จะเกิดขึ้นได้ยาก แต่น่าจะนำไปสู่ประสิทธิผลที่น่าพอใจในอนาคต

สรุป

การทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 นี้ผู้วิจัยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงสิ่งที่ผลงานการวิจัยชิ้นอื่นได้มีการทบทวนมาบ้างแล้ว และพยายามเรียบเรียงในเชิงสังเคราะห์ ไม่ได้ไล่เรียงตามแหล่งข้อมูลเป็นรายชิ้น โดยเป็นการทบทวนวรรณกรรมที่ประกอบด้วยสามหัวข้อใหญ่ ได้แก่ การกล่าวถึงพัฒนาการของระบบสวัสดิการสังคมด้านความรุนแรงต่อสตรี มายาคติเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว และ แนวคิดที่ใช้เป็นรากฐานในการวิจัยครั้งนี้ ในหัวข้อเรื่องแนวคิดที่ใช้เป็นรากฐานในการวิจัยยังจำแนกย่อยออกเป็นเจ็ดหัวข้อย่อย ได้แก่ (1) กระบวนทรรศน์ในการมองธรรมชาติของมนุษย์ (2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะ (3) การสร้างพลังอำนาจ (4) การทำงานสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง (5) ทฤษฎีวิพากษ์ในสวัสดิการสังคม (6) แนวคิดกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ (7) แนวคิดว่าด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนโยบาย และ (8) แนวคิดด้านการบริหารจัดการในระบบสวัสดิการสังคม วรรณกรรมที่กล่าวถึงในบทนี้จะได้ใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลในบทต่อไป.

บทที่ 3:

ภาพรวมระบบบริการสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง

ในบทนี้จะได้อธิบายถึงผลการศึกษาวิจัยที่มุ่งตอบวัตถุประสงค์ในประการแรก ได้แก่ การเสนอภาพรวมของระบบการให้บริการสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว โดยจำแนกเป็น (1) การดำเนินงานด้านการป้องกันปัญหาความรุนแรงต่อสตรี (2) การดำเนินงานด้านการพิทักษ์สิทธิของสตรีที่ได้รับความรุนแรง (3) การดำเนินงานด้านการสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม และ (4) การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสภาพและการให้ความช่วยเหลือ

1. การดำเนินงานด้านการป้องกันปัญหาความรุนแรงต่อสตรี

การดำเนินการป้องกันปัญหาความรุนแรงต่อสตรี ที่พบในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1.1 การป้องกันในระดับที่หนึ่ง: การป้องกันในกลุ่มสตรีที่ยังไม่ถูกกระทำความรุนแรง

การป้องกันในระดับที่หนึ่ง (Primary prevention) หมายถึงการพยายามดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สตรีที่ยังไม่ถูกกระทำความรุนแรง หรือสตรีที่มีความเสี่ยงต่อการได้รับความรุนแรงในครอบครัวมีความปลอดภัย การป้องกันดังกล่าวส่วนใหญ่พบในหน่วยงานภาคเอกชน มากกว่าหน่วยงานภาครัฐบาล โดยเป็นการทำงานในลักษณะรณรงค์เผยแพร่และการทำงานเชิงรุกในชุมชนต่างๆ กล่าวคือ มีการลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่หรือชุมชนที่มีการดำเนินการช่วยเหลือเด็กและสตรี โดยเน้นการให้ความรู้กับประชาชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่หรือในชุมชน มีการประสานงานกับบุคลากรในพื้นที่ช่วยสอดส่อง ให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกัน และการเตรียมการแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในอนาคต ตลอดจนมีการประสานงานกับผู้นำชุมชน ครู นักวิชาชีพอื่นๆ และอาสาสมัครในการสอดส่องระวังภัย เป็นต้น

การป้องกันดังกล่าวมีข้อน่าสังเกต คือ การดำเนินการป้องกันที่หวังผลสมบูรณ์คงเป็นไปได้ยาก เพราะความรุนแรงต่อสตรีที่เกิดขึ้นในครอบครัวนั้น เพื่อนบ้านในชุมชน แม้อาจจะเห็นเหตุการณ์ ทว่ามักจะไม่มีความกังวลกับการไม่กล้าเข้าไปแตะต้อง “เรื่องส่วนตัว” ของครอบครัวคนอื่น ทัศนคตินี้ทำให้เกิดความห่างไกลทางสังคม ชุมชนถูกกีดกันให้ออกจากการรับรู้และการดำเนินการป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิงที่ถูกคนในบ้านกระทำ

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานหลายแห่งพยายามที่จะให้ความสำคัญกับการดูแลเด็กให้ชุมชนเข้ามาสนใจป้องกันภัยให้กับผู้หญิง ดังอย่างเช่น สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ มีโครงการในเชิงรุกที่สำคัญอยู่ 3 โครงการ ได้แก่ โครงการชุมชนด้านภัยความรุนแรง โครงการชายหญิงรวมใจด้านภัยความรุนแรง และโครงการเสริมสร้างสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์

อนึ่ง ขณะนี้ กรุงเทพมหานครกำลังมีโครงการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ด้านการพิทักษ์ปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาสในรูปแบบของ “ศูนย์อำนวยการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส” โดยมีเป้าหมายว่าภายใน ปี พ.ศ. 2549 กรุงเทพมหานครจะดำเนินการให้พื้นที่ 50 เขตของกรุงเทพมหานคร มีศูนย์เฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในชุมชน มีศูนย์รับแจ้งเหตุความรุนแรงในชุมชนและศูนย์บริการครอบครัวในชุมชน มีอาสาสมัครเฝ้าระวังความรุนแรงในชุมชน มีระบบและวิธีการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในชุมชน มีบทเรียนการพัฒนาแนวทางการทำงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน และชุมชน ให้มีบทบาทความรับผิดชอบร่วมกัน ตลอดจนทำให้ประชาชนในชุมชนมีความรู้เรื่องสิทธิของเด็กและกฎหมายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนเงินงบประมาณจาก UNICEF

เราจะเห็นว่า การพยายามป้องกันความรุนแรงในครอบครัวในกลุ่มสตรีที่ยังไม่ได้รับความรุนแรงหรือกลุ่มสตรีที่เสี่ยงต่อการได้รับความรุนแรง นั้นเป็นสิ่งดำเนินการได้ยากยิ่ง ตลอดจนการประเมินความสำเร็จก็กระทำได้ยาก เพราะเป้าหมายของการดำเนินการเป็นเป้าหมายที่กว้างขวาง เป็นการณรงค์ป้องกันและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ ทั้งนี้เนื้อหาในการณรงค์เผยแพร่ นอกจากจะเป็นเรื่องของการให้ข้อเท็จจริงต่างๆ แล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องให้ข้อมูลที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงทัศนคติ หรือขจัดมายาคติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มายาคติในเรื่องที่ว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ของแต่ละครอบครัว เป็นเรื่อง “ลึกลับพิน” และเป็นเรื่องส่วนตัวของครอบครัวนั้นๆ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมีความตระหนักในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความเข้าใจของคนในสังคมนี้เป็นอย่างดี การณรงค์เผยแพร่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นการดำเนินงานในลักษณะของการประสานความร่วมมือผ่านหน่วยงานในเครือข่าย มีความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างดี

หน่วยงานในภาครัฐยอมรับว่า บุคลากรมีจำนวนน้อย และมีความชำนาญการในการทำงานด้านนี้น้อยกว่าภาคเอกชน แต่ก็มีมีการเปิดกว้างและสนับสนุนการดำเนินงานของกันและกันได้เป็นอย่างดี หน่วยงานภาครัฐมองว่า หน่วยงานภาคเอกชนหลายแห่งมีวิธีการทำงานที่ภาครัฐดำเนินการไม่ได้ เช่น การดำเนินงานในลักษณะทะลุทะลวงในเชิงการเปิดปัญหา อย่างเช่นมูลนิธิบางแห่งที่นิยมนำผลการณรงค์ในลักษณะนี้ ซึ่งอาจจะเป็นผลดีต่อการรณรงค์สร้างความรู้ความตระหนักในสังคมวงกว้างได้ในระดับหนึ่ง กระนั้นก็ตาม เมื่อระยะเวลาการณรงค์ที่อาศัยรายการทีวีปรากฏเป็นข่าวยุติลง หน่วยงานที่เน้นการรณรงค์ในลักษณะทะลุทะลวงและเน้นการกระชากความรู้สึก “ดูตาม” มักจะอ่อนสัปดาห์หรือไม่ได้ให้ความสำคัญกับการดำเนินการให้ความช่วยเหลือเด็กและผู้หญิงด้วยทรัพยากรและบุคลากรของตนโดยตรง ในแต่ละรายที่เป็นข่าวแล้ว มักมีการส่งต่อให้หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานเอกชนที่มีบริการบ้านพักดำเนินการต่อไป ซึ่งหน่วยงานภาคเอกชนก็ยอมรับว่า หน่วยงานภาครัฐได้เปิดรับการร่วมมือกันได้ดีมากขึ้น เช่น มีการหนุนช่วยในการเข้าถึงเด็กและผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอย่างเต็มที่ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือในรูปแบบที่พักตลอด 24 ชั่วโมง

บุคลากรของหน่วยงานภาคเอกชนบางแห่งให้ความเห็นว่า นับตั้งแต่ยุคที่นายไสว พรหมณีเป็นอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ได้ริเริ่มการประสานงานกับภาคเอกชนไว้อย่างดี ก่อนหน้านั้น ภาครัฐหลายหน่วยงานได้ประกาศว่าให้ความร่วมมือประสานงานกับภาคเอกชน ทว่าในการดำเนินงานจริงการประสานงานยังมีอุปสรรคขัดขวางค่อนข้างมาก นายไสว พรหมณีเมื่อครั้งเป็นอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ได้นับการทำงานประสานงานอย่างเข้มข้น เชิญผู้นำหน่วยงานด้านเด็กและสตรีเข้ามาหารือบ่อยครั้งอย่างเป็นกันเองและใกล้ชิด

วิสัยทัศน์ในการบริหารกรมประชาสัมพันธ์ถือว่า เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในระยะยาว ทั้งนี้ แม้ว่าเวลาต่อมา นายไสว พรหมณีได้มีความก้าวหน้าทางราชการไปรับตำแหน่งปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมแล้ว อธิบดีคนต่อมาของกรมประชาสัมพันธ์ก็ยังคงดำเนินนโยบายพื้นฐานการประสานงาน ดังเช่น นายไสว พรหมณีตลอดมา ถือได้เป็นการวางรากฐานให้อธิบดีคนต่อมาได้ดำเนินนโยบายการประสานงานที่ลงลึกถึงระดับปฏิบัติการ ขณะเดียวกัน หน่วยงานเอกชนด้านเด็กและสตรีก็ดำเนินการเชิงรุกและสร้างสรรค์ในการประสานความร่วมมืออย่างได้ผล สืบเนื่องกันมาเป็นรุ่นๆ ของบุคลากรทั้งสองฝ่าย

1.2 การป้องกันไม่ให้สตรีที่ได้รับ ความรุนแรงถูกกระทำซ้ำ

หน่วยงานของภาคราชการนั้นมีการแยกเด็กออกจากครอบครัวได้ชัดเจนกว่า เมื่อทราบว่าเด็กถูกกระทำทารุณ กรณีส่วนใหญ่ของเด็กหญิงที่ถูกทารุณส่วนใหญ่เป็นการทารุณทางเพศ โดยเป็นการข่มขืนของพ่อ ปู่ ลุง อา ญาติและเพื่อนบ้าน เด็กหญิงรายหลายถูกข่มขืนซ้ำจากคนในครอบครัวหลายคน จนกว่าจะเข้าถึงการบริการจากรัฐ ส่วนใหญ่เด็กหญิงจะได้รับการดูแลที่บ้านพักเด็กและครอบครัว (หรือสถานแรกรับเด็กหญิงพญาไทเดิม) ก่อน ซึ่งเชื่อว่าเป็นการป้องกันการถูกข่มขืนซ้ำจากคนในครอบครัวได้ผลดียิ่ง เนื่องจากมีลักษณะเป็นบ้านปิด เด็กหญิงเหล่านี้เมื่อปรับตัวและได้รับการบำบัดที่เกี่ยวข้องแล้ว ซึ่งกินเวลาประมาณ 6-12 เดือน ก็จะได้รับการส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานสงเคราะห์เด็กหญิงที่มีลักษณะเปิดกว่าบ้านพักเด็กและครอบครัว คือ สถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี สถานสงเคราะห์เด็กหญิงสระบุรี สถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดเชียงใหม่ และสถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งสถานสงเคราะห์เหล่านี้มีลักษณะเป็นบ้านเปิดมากกว่าสถานแรกรับ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ยังไม่ได้ประวัติการถูกข่มขืนซ้ำของเด็กเหล่านี้ เข้าใจว่าลักษณะที่เป็นทางการของสถานแรกรับและสถานสงเคราะห์น่าจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กแยกออกจากครอบครัว ซึ่งมีผลเป็นการป้องกันภัยจากการถูกบุคคลในครอบครัวข่มขืนซ้ำได้ระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระบบบ้านพัก สถานแรกรับและสถานสงเคราะห์นั้นเหมาะสมสำหรับการป้องกันการกระทำ ความรุนแรงต่อเด็กซ้ำจากบุคคลในครอบครัว เราจำเป็นต้องพิจารณาถึงพัฒนาการด้านอื่นๆ ของเด็กด้วย นอกจากนั้น น่าจะมีการติดตามข้อมูลเพิ่มเติมว่า เมื่อเด็กเข้าสู่สถานสงเคราะห์แล้ว ได้มีโอกาสกลับไปสู่ชุมชนและครอบครัวเดิมมากน้อยเพียงไร และการไม่กลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมหรือชุมชนเดิมของเด็กจะเป็นผลดีหรือผลลบต่อพัฒนาการด้านอื่นของเด็ก

หรือไม่ อย่างไร ยิ่งไปกว่านั้น พัฒนาการด้านอื่นๆของเด็ก เช่น ด้านการศึกษา การงานอาชีพ เมื่ออยู่ในสถานสงเคราะห์นั้นจะมีโอกาสเติบโตมาน้อยเพียงไร

"อยากให้รัฐมีพื้นที่สำหรับเด็กและผู้หญิงที่ถูกทำร้าย...คนส่วนใหญ่ที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ต่างๆ ก็ยิ่งดูเหมือนคนอนาถาเข้าไปใหญ่ ดังนั้นที่ต้องการให้มีการสร้างพื้นที่ให้แก่คนเหล่านี้และที่สำคัญต้องมีคนมาดูแลคนเหล่านี้อย่างจริงจังด้วย"
(เดือน 45 ปี ผู้ได้รับความรุนแรงจากสามี)

การดำเนินงานของศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรี บ้านเกร็ดตระการมีลักษณะเป็นการป้องกันผู้หญิงให้พ้นจากการกระทำชำเเช่นกัน โดยบ้านเกร็ดตระการ มีศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรี ซึ่งเป็นบริการที่ให้แก่ผู้หญิงที่ประสบปัญหาสังคมต่างๆ ตั้งแต่ ทำร้ายร่างกาย การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ หรือเด็กหญิงวัยรุ่นที่มีปัญหาพฤติกรรม โดยมีบริการที่พัก อาหาร การบำบัดรักษาโรค การฟื้นฟูปรับสภาพจิตใจ และบริการด้านสังคมสงเคราะห์อื่นๆ ตามความเหมาะสม ถือได้ว่า บ้านเกร็ดตระการสามารถรองรับการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงให้ปลอดภัยจากการถูกระทำชำไได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนในภาคเอกชนนั้น บุคลากรมีความเห็นว่า ดำเนินการป้องกันไม่ให้เด็กและสตรีถูกระทำทารุณชำไ่นั้น เป็นไปได้ยากกว่าในระบบบ้านพัก สถานแรกรับ-สถานสงเคราะห์ เงื่อนไขในการกลับมาข่มขืนหรือทารุณทำร้ายสูงมาก การแยกเด็กและสตรีออกจากสถานการณ์ในเบื้องต้นนั้นพอจะกระทำได้ แต่ไม่มีหลักประกันในระยะยาว

บ้านพักฉุกเฉินของสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ มีการทำงานกับผู้เป็นสามี หรือฝ่ายชายบ้าง แต่ยังมีจำนวนน้อยมาก เช่นเดียวกับ มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กพยายามดำเนินการในเชิงบำบัดรักษาแก่ผู้กระทำทารุณกับเด็ก มากกว่าที่จะใช้วิธีการทางกฎหมายเข้าจัดการ โดยมีความเชื่อว่า แนวทางการบำบัดผู้ข่มขืนเด็ก หรือผู้ทำร้ายเด็กและสตรี จะเป็นแนวทางที่จะป้องกันไม่ให้เด็กและสตรีถูกระทำทารุณชำไได้ในอนาคต

ผู้ศึกษามีความเห็นว่า แนวทางของบ้านพักเด็กและครอบครัวและศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรีนั้นมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่า ตลอดจนมีความเป็นไปได้จริงมากกว่า แม้ว่าอาจจะมีผลทางลบบ้างกับระบบบริหารจัดการที่เป็นราชการที่อาจจะดูแลเด็กหรือสตรีไม่ละเอียดอ่อนเท่าที่ควร ทว่าในด้านของการสะกดบุคคลที่กระทำผิดไม่ให้เข้ามาใกล้เด็ก-มีความเป็นไปได้สูงกว่า ส่วนการป้องกันด้วยการบำบัดผู้กระทำผิดนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนับสนุนอย่างยิ่ง

แต่ในด้านความเป็นไปได้จริง ยังขาดความเชื่อมั่นว่า การบำบัดรักษาผู้กระทำความผิดจะบรรลุผลสำเร็จได้จริง

บุคลากรของหน่วยงานภาคเอกชนหลายแห่ง อาทิ มูลนิธิผู้หญิงและมูลนิธิเพื่อนหญิง ประารถนาที่จะจัดบริการบ้านพักที่เป็นของตนเอง ทั้งนี้ มิใช่เป็นเพราะ มีปัญหาด้านการประสานงานกับบริการบ้านพักเด็กและครอบครัวและศูนย์สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพสตรีของทางราชการ ทว่า หน่วยงานด้านสตรีภาคเอกชนมองเห็นว่า มีความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมบ้านพักที่ต้องการตอบสนองปัญหาและความต้องการที่หลากหลาย ที่หน่วยงานของตนน่าจะมีความเหมาะสมกว่าในหลายๆด้าน อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการให้มีบริการบ้านพักตลอด 24 ชั่วโมง มีที่พักพิง พร้อมทั้งอาหาร ตลอดจนการดูแลให้ความปลอดภัยนั้น เป็นสิ่งที่ต้องใช้ทั้งทรัพยากรเงินงบประมาณ อาคารสถานที่ และบุคลากรจำนวนมาก หน่วยงานเอกชนที่จะดำเนินการเช่นนี้ได้จำเป็นต้องมีการสนับสนุนงบประมาณจำนวนมาก

1.3 การป้องกันในกลุ่มสตรีที่ได้รับความรุนแรงซ้ำอีก โดยการสร้างพลังอำนาจในตนเองของสตรี

การสร้างพลังอำนาจ หรือที่นิยมเรียกว่า Empowerment นั้นกำลังเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย การป้องกันในด้านนี้เป็นการดำเนินงานเพื่อให้สตรีผ่านกระบวนการ “เสริมทักษะในการจัดการกับปัญหา” หรือในบางหน่วยงานก็ใช้คำว่า “การสร้างทักษะชีวิต” และเพื่อให้สตรีมีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถยืนยันสิทธิของตนเอง โดยเป็นการเตรียมเด็กและสตรีก่อนเข้าสู่สังคม ทั้งนี้ มีแนวคิดพื้นฐานว่า หากเด็กและสตรีมีพลังอำนาจที่เข้มแข็งในตนเอง โอกาสที่ผู้กระทำความรุนแรงจะกลับมาทำซ้ำอีกน่าจะน้อยลง

การดำเนินงานในส่วนนี้ไม่ได้เห็นมากนักในภาครัฐ แม้ว่าอาจจะมีแฝงอยู่ในกิจกรรมบำบัดที่หน่วยงานภาครัฐดำเนินอยู่ ทว่าในภาคเอกชนให้รายละเอียดได้ชัดเจนมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมูลนิธิเพื่อนหญิงและมูลนิธิผู้หญิง ซึ่งมีกิจกรรมที่ลงลึกและมีการสร้างพลังอำนาจให้กับกลุ่มผู้หญิงที่เคยประสบความรุนแรงจากสามีทำร้ายร่างกาย และผ่านการสรุปบทเรียนมาเป็นความเข้มแข็ง ยิ่งไปกว่านั้น ยังพร้อมที่จะถ่ายทอดพลังอำนาจและความเข้มแข็งไปยังสมาชิกรายใหม่ที่ถูกทำร้าย กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจของผู้หญิงที่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิเพื่อนหญิงนั้น เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องยาวนาน มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลสูง

หน่วยงานภาคเอกชนเห็นความสำคัญของการสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิงอย่างมาก เพราะถือได้ว่าเป็นสาระสำคัญที่สุดของการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นใช้รูปแบบการให้คำปรึกษาเฉพาะราย การจัดให้ผู้หญิงได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน หรือการ

ส่งเสริมให้ผู้หญิงรวมกลุ่มออมทรัพย์ ทุกๆรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือมีสาระสำคัญอยู่ที่การสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิง ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงที่เพิ่งเข้ามาสู่การดูแลของหน่วยงานใหม่ๆ จะมีความรู้สึกสับสน ล้มเหลว และไร้พลัง แต่เมื่อบุคลากรให้ความเข้าใจ สร้างสัมพันธภาพที่ผู้หญิงสามารถให้ความไว้วางใจได้แล้ว กระบวนการให้ความช่วยเหลือในทุกรูปแบบจะต้องคำนึงถึงการหนุนสร้างพลังอำนาจให้กลับคืนมา

หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ดำเนินงานให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมีการดำเนินงานในลักษณะการสร้างพลังอำนาจให้กับผู้หญิง แต่อาจมีความลุ่มลึกและความตระหนักในความสำคัญที่แตกต่างกัน หน่วยงานบางแห่งอาจจะไม่ได้เรียกวิธีการให้ความช่วยเหลือของตนว่า “การสร้างพลังอำนาจ” (Empowerment) อย่างชัดเจน แต่วิธีการทำงานที่พยายามจัดการคำหั่นตนเองของผู้หญิง ทำความเข้าใจ และช่วยให้ผู้หญิงได้ทบทวนความหมายของประสบการณ์ที่เธอได้รับรู้เสียใหม่ เพื่อจะได้กลับมารู้สึกว่า ตนเองมีคุณค่าและมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ความรุนแรงที่ผ่านมามีใช่ความผิดของเธอ และเธอมีทางเลือกมากมายที่จะดำเนินชีวิตอย่างเป็นอิสระของตนเอง และปลอดภัยจากสภาวะความรุนแรงได้ ด้วยการตัดสินใจที่จะเลือกทางเดินที่เธอมั่นใจ

การให้คำปรึกษาโดยนักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยา เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลังอำนาจให้กับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง บางหน่วยงานเช่น มูลนิธิเพื่อนหญิงจะมีนักกฎหมายที่พร้อมจะให้คำปรึกษาในด้านกฎหมายแก่ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงด้วย ไม่ว่าเนื้อหาของการให้คำปรึกษาจะเป็นประเด็นทางกฎหมาย หรือประเด็นทางจิตใจและสังคม บุคลากรสามารถทำให้การให้คำปรึกษาของเขา/เธอ เป็นการเน้นให้เกิดกระบวนการสร้างพลังอำนาจให้กับผู้หญิงได้ทั้งสิ้น

การดำเนินกิจกรรมในลักษณะกระบวนการกลุ่ม เช่น ชมรมหญิงช่วยหญิง (Women's club) ของมูลนิธิเพื่อนหญิง เป็นกิจกรรมการสร้างพลังอำนาจให้กับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงที่มีประสิทธิภาพสูง การใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งที่พบในหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน หน่วยงานหลายแห่งมีการดำเนินการกลุ่มอย่างเป็นระบบ และใช้องค์ประกอบของกลุ่มเป็นผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์ผ่านความรุนแรงในครอบครัวมาแล้ว เป็นที่เลี้ยงคอยรับฟัง ปัญหาความทุกข์ จัดความกังวลใจ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ พี่เลี้ยงที่เคยมีประสบการณ์ตรงกับความทุกข์ในการได้รับความรุนแรงในครอบครัว และผ่านการปรับตัว-ผ่านการฟื้นฟู-ผ่านวิกฤตมาจนพึ่งตนเองได้ จะมีความเข้าใจในชะตากรรม-สภาพอารมณ์และจิตใจของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงที่เข้ามาใหม่ได้อย่างดี การมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงของพี่เลี้ยงเหล่านี้ส่งผลดีอย่างมากต่อกระบวนการสร้างพลังอำนาจ ทำให้ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงสามารถปรับตัวได้เร็วและมีพื้นฐานในการฟื้นฟูสภาพทางจิตใจและสามารถพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตต่อไป

นอกจากนั้น การสร้างพลังอำนาจยังเกิดขึ้นได้ในกิจกรรมการให้บริการอื่นๆ ได้แก่ กิจกรรมการฝึกอบรมเสริมอาชีพ กิจกรรมการรวมกลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมการศึกษาดูงาน กิจกรรมการร่วมรณรงค์เผยแพร่ กิจกรรมค่ายสัมพันธ์ และกิจกรรมอื่นๆ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความตระหนักในความสำคัญของการหนุนสร้างให้ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมีความเข้มแข็ง รู้สึกกลับมามีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และสามารถตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตอย่างที่ต้องการได้

1.4 การป้องกันในระดับมหภาค

การป้องกันในระดับมหภาคหมายถึงความพยายามดำเนินการป้องกันในระดับที่ครอบคลุมประชาชนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดในประเทศ ซึ่งมาตรการหรือนโยบายที่ดำเนินการอาจจะส่งผลเป็นการป้องกันปัญหาสังคมหลายๆปัญหาไปพร้อมกัน อนึ่ง ข้อมูลที่พบไม่ได้ให้ภาพของการป้องกันในระดับมหภาคโดยตรง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การป้องกันในระดับหน่วยงานเป็นการป้องกันไปที่สตรีไม่ให้ถูกระบาดความรุนแรงซ้ำ หรือที่เรียกว่าการป้องกันระดับทุติยภูมิ (Secondary prevention) และภาระกิจการป้องกันในระดับหน่วยงานเป็นการป้องกันไปที่สตรีในลักษณะเป็นระดับจุลภาค

อย่างไรก็ตาม บุคลากรในหน่วยงานภาคเอกชนด้านสตรีหลายแห่งได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการรณรงค์และผลักดันให้มีมาตรการและนโยบายด้านการป้องกันปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในระดับมหภาค เช่น การรณรงค์เคลื่อนไหวให้มีการยกเลิกสิทธิที่ให้สามีข่มขืนภรรยาได้ โดยการพยายามผลักดันให้แก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 การรณรงค์ดังกล่าวถือว่าเป็นกระบวนการทำงานในระดับมหภาค อย่างไรก็ดี เป็นการดำเนินงานแบบฉาบฉวยระหว่างภาคีเครือข่ายเข้ามาเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดพลัง ไม่ได้เป็นผลงานการดำเนินงานของหน่วยงานใดเป็นการเฉพาะ

การเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการตัดต่อคำ “ซึ่งมิใช่ภรรยาตน” ออกจากบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปลดปล่อยผู้หญิงให้พ้นจากการเป็นสมบัติของสามี และถือเป็นการปะทะโดยตรงกับแนวคิดระบบสังคมชายเป็นใหญ่ เป็นการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในเชิงโครงสร้าง และเป็นความพยายามในการกำหนดสร้างค่านิยมทางสังคมชุดใหม่โดยตรง การรณรงค์นี้หากประสบความสำเร็จจะเป็นความก้าวหน้าที่สำคัญของการสร้างสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่มีความเป็นธรรมระหว่างเพศ ซึ่งถือเป็นการสร้างสภาวะที่ดีให้แก่สตรีและคนรุ่นหลังอย่างยั่งยืน

ในด้านกรอบแนวคิดเกี่ยวกับ “เรื่องส่วนตัวกับเรื่องสาธารณะ” การแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 นี้ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของการพังทลายกำแพงคำมีดของ “เรื่องส่วนตัว” ที่กางขวางกันมิให้ผู้หญิงสามารถเป็นอิสระจากความรุนแรงรูปแบบหนึ่ง เมื่อกำแพงคำมีดถูกทำลายไป

แล้ว มีผลเท่ากับว่าผู้หญิงได้รับโอกาส-มีพื้นที่มากขึ้นที่จะประกาศความเท่าเทียม ซึ่งผลกระทบไม่ได้เป็นเพียง การช่วยให้ผู้หญิงปลอดภัยจากการถูกสามีข่มขืนเท่านั้น ทว่ายังมีผลกระทบในเชิงค่านิยมและพฤติกรรมวงกว้าง-ในด้านอื่นๆ ที่เป็นการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้หญิงทั้งสังคมอีกด้วย

สิ่งที่ต้องติดตามต่อไปคือ ผลลัพธ์จากการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายนี้ในทางพฤติกรรม จะเป็นอย่างไร ผู้หญิงที่ถูกข่มขืนโดยสามีตนจะกล้าตัดสินใจฟ้องร้องต่อศาล หรือไม่ ทั้งนี้ การที่ผู้หญิงคนหนึ่งใช้ชีวิตคู่กับผู้ชายคนหนึ่งนั้น มีด้านมุมและรายละเอียดของการอยู่ด้วยกันมากมาย หลากมิติ หลากปัจจัย การตัดสินใจของผู้หญิงคนแรกที่ฟ้องร้องสามีในมาตรา 276 ที่แก้ไขใหม่นี้จะเป็นอย่างไร และจะมีผลกระทบต่อเนื่องต่อค่านิยมและแบบแผนความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะ (Gender relations) ต่อไปอย่างไร

เราจะเห็นได้ว่า การกึ่งเช่นการรณรงค์เรื่องนี้เป็นการเคลื่อนไหวระดับมหภาคและระดับโครงสร้าง ซึ่งความสำคัญอย่างสูงของการกึ่งเช่นนี้ มีผลทำให้องค์กรด้านสตรีทุกองค์กรต้องเข้ามาผนึกกำลังร่วมกันอย่างเข้มแข็ง นี่เป็นเหตุผลหนึ่งของการที่แต่ละองค์กรจัดความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ ไปในทางสร้างสรรค์ มีลักษณะของ “การแสวงจรร่วม สงวนจุดต่าง” และการพยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น

2. การดำเนินงานด้านการพิทักษ์สิทธิของสตรีที่ได้รับความรุนแรง

ในกระบวนการพิทักษ์สิทธิหรือการคุ้มครองสิทธิของเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรงนั้น มีทั้งกระบวนการทางกฎหมายและกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ เพื่อคุ้มครองให้เด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรงได้ปลอดภัยจากการถูกกระทำซ้ำจากผู้กระทำ และจากบุคคลอื่นๆ โดยอาศัยทีมงานสหวิชาชีพ อันประกอบด้วย นิติแพทย์ กุมารแพทย์ สูตินรีแพทย์ จิตแพทย์ ตำรวจ อัยการ ทนายความ ผู้พิพากษา นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งอาสาสมัครชุมชน

กิจกรรมในการพิทักษ์สิทธิ ประกอบไปด้วยการรับแจ้งกรณีสตรีถูกละเมิดสิทธิ การสืบข้อเท็จจริง การให้คำปรึกษากับผู้เดือดร้อนเบื้องต้น การรวบรวมพยานหลักฐาน การส่งสตรีเข้ารับการรักษาพยาบาลตามสภาพ การส่งสตรีเข้ารับการบำบัดรักษาทางจิตเวช การติดตามเยี่ยมบ้านเด็กและครอบครัว เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล การประสานงานกับบุคลากรสหวิชาชีพ การดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมาย การติดต่อประสานงานกับทนายความ การสงเคราะห์ครอบครัว การให้ความช่วยเหลือระยะสั้นหรือระยะยาวแล้วแต่กรณี เช่น การให้ทุนการศึกษา ทุนประกอบอาชีพ เป็นต้น

อนึ่งการให้ความหมายของการดำเนินงานด้านการพิทักษ์สิทธิของแต่ละหน่วยงานมีความแตกต่างกันหน่วยงานบางแห่งแยกแยะการพิทักษ์สิทธิให้เป็นประเด็นด้านกฎหมาย การฟ้องร้อง

และการต่อสู้ในทางคดีความต่างๆ ส่วนการสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือไม่ใช่การพิทักษ์สิทธิ์ อย่างไม่ไถ่ตาม บางหน่วยงานก็ให้คำอธิบายที่ครอบคลุมประเด็นทางกฎหมายและการให้ความช่วยเหลือรวมไปด้วยกัน

3. การดำเนินงานด้านการสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม

การให้บริการสวัสดิการสังคมที่นำไปสู่การสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคมไม่ใคร่ปรากฏให้เห็นชัดเจนนัก ทั้งนี้เป็นเพราะ ประการหนึ่งเป็นความทับซ้อนกับงานป้องกันที่ได้กล่าวไปแล้ว และมีความคาบเกี่ยวกับการสร้างพลังอำนาจที่จะกล่าวถึงต่อไป อีกประการหนึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนยังไม่ได้มีโครงการในลักษณะนี้อย่างชัดเจนนัก เท่าที่พอจะรวบรวมได้มีตัวอย่างดังนี้

หน่วยงานเครือข่ายของกทผ. มีโครงการครอบครัวสัมพันธ์ ซึ่งจัดบริการให้แก่ครอบครัวทั่วไป ซึ่งอาจจะไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายของปัญหาความรุนแรงต่อสตรีโดยตรง แต่ก็จะเป็นประโยชน์ในด้านการสร้างสถาบันครอบครัวที่อบอุ่น และตัดโอกาสในการผลิตผู้ใช้ความรุนแรงต่อสตรีในอนาคต นอกจากนั้น ในการประชุมร่างมาตรฐานงานสงเคราะห์สาธารณสุขของฝ่ายสงเคราะห์ทางสาธารณสุข กองส่งเสริมสาธารณสุขและนักสังคมสงเคราะห์ ศูนย์บริการสาธารณสุข ได้มีการกำหนดมาตรฐานด้าน “การปฏิบัติการชุมชน” (Community Action) โดยผู้เข้าร่วมได้กำหนดมาตรฐานด้านนี้ว่า มีวัตถุประสงค์ด้านหนึ่งคือ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในการเฝ้าระวัง ป้องกัน แก้ไขปัญหา ตลอดจนใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อให้บรรลุความต้องการต่างๆของกลุ่มด้วยตนเอง เราจะเห็นได้ว่า การทำงานด้านการปฏิบัติการชุมชนนี้ หากนำมาเชื่อมโยงกับภารกิจด้านการป้องกันปัญหาความรุนแรงต่อสตรี จะเป็นประโยชน์ในด้านการสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคมได้อย่างดี

4. การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสภาพและการให้ความช่วยเหลือ

โดยภาพรวม การให้ความช่วยเหลือแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรงเริ่มต้นตั้งแต่ **การให้การบำบัดรักษาเบื้องต้น** เมื่อพบว่าผู้หญิงมีอาการสาหัส ก็จะนำส่งโรงพยาบาล ซึ่งมักจะมีการติดต่อประสานงานกันเป็นประจำอยู่แล้ว หลังจากนั้น ก็จะมีการ**ค้นหาข้อมูลเบื้องต้น** โดยนักสังคมสงเคราะห์จะมีการ**สัมภาษณ์และให้คำปรึกษา** (Counseling) ไปพร้อมกัน การสัมภาษณ์จะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการถูกทุบตี การทำร้ายร่างกาย เหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างไร เกิดเหตุมานานแล้วเพียงไร ทั้งนี้ นักสังคมสงเคราะห์หรือนักจิตวิทยาจะสร้างสัมพันธภาพที่ทำให้เกิดความไว้วางใจก่อน เมื่อผู้ใช้

บริการมีสภาพอารมณ์ที่ดีขึ้นและกล้าเปิดเผยเรื่องราว ผู้ให้คำปรึกษาจะเน้นให้ผู้ให้บริการระบาย อารมณ์ความรู้สึกออกมา และพยายามทำให้ผู้หญิงเปลี่ยนมุมมองออกจากตัว โดยการชี้ให้เธอเข้าใจ ว่า

“ไม่ได้มีคุณเพียงคนเดียว แต่มีเพื่อนๆอีกหลายคน....”

การพูดคุยในประเด็นนี้เป็นการทำให้คลายความทุกข์คลายความเศร้าสร้อย ด้วยการพูดถึง เพื่อนผู้ใช้บริการรายเก่าในหน่วยงาน ซึ่งเป็นการเกริ่นนำ สำหรับการให้จัดให้เข้ากลุ่มด้วย และเป็น การช่วยป้องกันการฆ่าตัวตายอีกทางหนึ่ง การให้คำแนะนำว่า “ยังมีคนเค็ดร้อนเช่นเดียวกับคุณ” เช่นนี้ ผู้ให้คำปรึกษาเล่าว่า ต้องระวังในการพูด เพราะผู้หญิงที่อารมณ์ยังกดดันมากๆ อาจจะตีความ การสื่อสารของเราผิดเป็น “การไม่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เธอเล่าให้ฟังเท่าที่ควรก็ได้” การให้คำ ปรึกษาจึงเป็นเรื่องของการมีทักษะและการมีทักษะก็มาจากการฝึกฝน-ฝึกหัดและการเรียนรู้อย่างมี หลักวิชา

ผู้ให้ข้อมูลเปิดเผยว่า ผู้ใช้บริการบางรายกว่าจะดีขึ้นต้องใช้ระยะเวลายาวนานมากกว่าคน อื่น เหตุที่การให้คำปรึกษาใช้เวลาต่างกันเพื่อให้ผู้ใช้บริการดีขึ้นนั้น เข้าใจว่าเป็นเพราะสภาพร่างกาย ความบอบช้ำทางร่างกายที่รุนแรงมากจะทำให้ฟื้นตัวได้ช้า เมื่อให้คำปรึกษาไประยะหนึ่งแล้ว ก็จะมีการให้ความรู้และเสริมสร้างทักษะชีวิต การสร้างเสริมความรู้และทักษะชีวิตใช้ทั้งการพูดคุย เป็นรายๆ และใช้กระบวนการกลุ่มช่วย ประเด็นที่เอามาเป็นหัวข้อในการเรียนรู้ อย่างเช่น การไป แข่งความกับตำรวจร้อยเวร แล้วร้อยเวรไม่ยอมรับแข่งความ อ้างว่าเป็นเรื่องส่วนตัวในครอบครัว บุคลากรผู้ให้บริการก็จะแนะนำเทคนิคการยืนยันสัทธิต ทำอย่างไรที่จะแข่งความให้ได้ ต้องพูดอะไร อย่างไร ไม่ใช่ตำรวจปฏิเสธ ก็เดินจากมา เมื่อได้บันทึกประจำวันแล้ว บุคลากรก็จะแนะนำให้ผู้หญิง ขอเจ้าหน้าที่ถ่ายเอกสารสำเนานบันทึกประจำวันนั้นเก็บไว้ เก็บเอาไว้ทุกครั้งทีไปแข่งความ ทำให้ผู้ หญิงมีหลักฐานที่มีน้ำหนักที่จะช่วยเรื่องการร้องเรียนได้มาก

กระบวนการกลุ่มก็จะช่วยให้ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงเรียนรู้การแบ่งปันประสบการณ์ และการให้กำลังใจสนับสนุนซึ่งกันและกัน บางครั้งนักสังคมสงเคราะห์ หรือนักจิตวิทยาก็จะขอ ความร่วมมือกับนักกฎหมายมาให้ความรู้ หากเป็นกฎหมายที่มีความชำนาญอยู่แล้ว ก็จะให้ความรู้ด้วย ตนเอง

การฝึกอบรมอาชีพ และการหางานทำ การมีงานทำช่วยในเรื่องศักยภาพในการพึ่งตนเอง และมีทางเลือกในการดำเนินชีวิต ไม่จำเป็นต้องกลับไปอยู่กับสามีที่จะกระทำทารุณซ้ำซากได้ เมื่อผู้ ใช้บริการพร้อมก็จะประสานงานไปฝึกอาชีพที่ศูนย์การศึกษา หรือหน่วยงานอื่นที่ประสานงานได้ การฝึกอาชีพมีทั้งการตัดเย็บ เสริมสวย ทำขนม ทำอาหาร นวดแผนโบราณ และอื่นๆ **การกระตุ้น**

ทางความคิด เสนอแนวทาง และรู้จักการปกป้องพิทักษ์สิทธิของตนเอง โดยบุคลากรจะพยายามบอกให้ผู้หญิงตระหนักว่าชีวิตเป็นของตนเอง ผู้หญิงต้องเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าจะเลือกทางไหน นักสังคมสงเคราะห์จะกระตุ้นให้ผู้ใช้บริการคิด สร้างกำลังใจ สร้างความสามารถในการควบคุมตนเองให้ได้ เน้นการมีกลยุทธ์ในการต่อสู้กับชีวิต มองทุกอย่างมีทางออกเสมอ มองในด้านดี ว่าเรามีคุณค่าในตนเองเสมอ

เราจะเห็นว่า การทำงานด้านการฟื้นฟูสภาพและการให้ความช่วยเหลือ ใช้หลักการของแนวคิดผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง (Client-centre) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการให้คำปรึกษาที่มาจากกลุ่มแนวคิดจิตวิทยาแนวมนุษยนิยม (Humanistic psychology) การดำเนินการโดยคำนึงถึงผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง เป็นสิ่งสำคัญ ทำให้ผู้ใช้บริการไม่รู้สึถูกกดดัน ไม่รู้สึกถูกกำหนดตายตัว ไม่รู้สึกผิดที่เธอไม่สามารถดำเนินชีวิตได้เข้มแข็งเพียงพอในการครองชีวิตกับสามี

สรุป

ภาพรวมของระบบบริการสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว แสดงให้เห็นถึงการจัดบริการสวัสดิการสังคมที่มีความพยายามให้ครอบคลุมทั้งด้านการป้องกันด้านการพิทักษ์สิทธิของผู้หญิง ด้านการสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคม และการดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสภาพและการให้ความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตาม การบริการสวัสดิการสังคมในด้านต่างๆยังมีการให้ความสำคัญแตกต่างกัน และมีจุดอ่อนหรือข้อจำกัดในแต่ละด้าน ดังจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป.

บทที่ 4:

การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง

ในบทนี้แสดงผลการศึกษาวิจัยที่มุ่งตอบวัตถุประสงค์ในข้อ 2 เป็นหลัก ซึ่งเน้นการอภิปรายเนื้อหาเกี่ยวกับการประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง โดยแบ่งออกเป็น 4 ประการ ได้แก่

1. ศึกษารากฐานของระบบ
2. กระบวนการทำงาน
3. ผู้ให้บริการ
4. ผู้ใช้บริการ

1. ศึกษารากฐานของระบบ

บุคลากรหน่วยงานเอกชนด้านสตรีแสดงให้เห็นว่า มีการยึดกุมแนวคิดในการต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรี มากกว่าในด้านของจำนวนคนและความเข้มข้นของการแสดงปรัชญาออกมาเป็นการกระทำ ส่วนบุคลากรในภาครัฐนั้น การยึดกุมแนวคิดด้านสิทธิสตรีเป็นไปตามรายบุคคลมากกว่าเป็นแบบแผนของทีมงาน ทั้งนี้ เนื่องจากการกำเนิดขึ้นของหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง มีรากฐานเชิงปรัชญาของการจัดตั้งที่ลึกกว่าและเป็นการเฉพาะมากกว่า ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงความนิยมในแนวคิดเป็นช่วงๆ หรือขึ้นอยู่กับผู้บริหารของหน่วยงานในภาครัฐว่า ผู้บริหารคนใดจะสนใจเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเพศมากน้อยเพียงไร ความสนใจของผู้บริหารหน่วยงานในภาครัฐในระบอบประชาธิปไตยที่ผ่านมา นับว่าให้ความสำคัญกับประเด็นความไม่เท่าเทียมทางเพศและความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น ทำให้บุคลากรระดับปฏิบัติงานของภาครัฐสามารถประสานความร่วมมือกับบุคลากรภาคเอกชนได้มากขึ้นและเป็นไปในเชิงรุกได้มากขึ้น

การทำงานกับสตรีที่ได้รับความรุนแรงโดยตรงนั้น บุคลากรจำเป็นต้องมีความเข้าใจในหลักการสำคัญของแนวคิดด้านสตรีอย่างลึกซึ้งไม่ได้ บุคลากรต้องมีความเข้าใจแนวคิดเรื่องระบบสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ และผลกระทบของระบบต่อการดำเนินชีวิตอย่างด้อยอำนาจของผู้หญิงในระบบนี้ด้วย นอกจากนี้ บุคลากรยังจำเป็นต้องถ่ายทอดความรู้และแนวความคิดเรื่องสิทธิ

ของสตรี ให้กับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงด้วย การถ่ายทอดความรู้และแนวคิดนี้ ไม่ใช่เรื่องง่าย ไม่ใช่การบรรยายให้ผู้ให้บริการฟัง ทว่าเป็นการร่วมเรียนรู้ไปด้วยกัน และการเรียนรู้นั้นนำไปสู่การปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากความหวาดกลัว (Freedom from fear) ตลอดจนเป็นอิสระจากความอดอยากยากไร้ (Freedom from want)

จากการศึกษาข้อมูลพบว่าหลายหน่วยงานได้มีกระบวนการทำงานที่มีปรัชญาและแนวคิดเช่นนี้ ทว่ายังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย และไม่ได้จัดระบบระเบียบของความรู้ที่นำไปสู่การปลดปล่อยให้เป็นประโยชน์เท่าที่ควร ประเด็นในเชิงปรัชญาแนวคิดที่เป็นรากฐานของการจัดระบบบริการสวัสดิการสังคมเป็นประเด็นที่เชื่อมโยงกับมายาคติ (Gelles, 2000) ที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 (ทบทวนวรรณกรรม) ทั้ง 8 ประการ ได้แก่

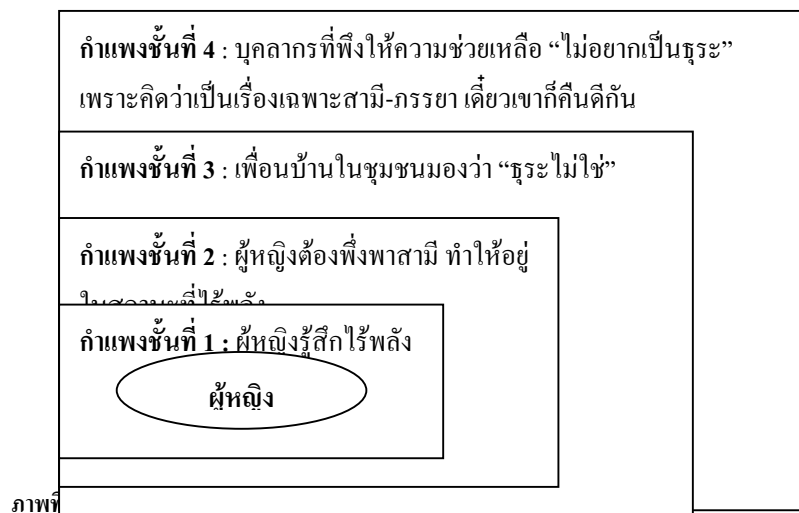
- (1) ความเชื่อว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเพียงปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ยากจะหลีกเลี่ยงได้
- (2) ความเชื่อว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นแต่ผู้มีปัญหาทางจิตใจ หรือคนที่ป่วยไข้เท่านั้น
- (3) ความเชื่อว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นกับครอบครัวชนชั้นล่างเท่านั้น
- (4) ความเชื่อว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นกับประชาชนทุกกลุ่ม-ปัจจัยทางสังคมไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- (5) ความเชื่อว่าผู้ที่ได้รับความรุนแรงในวัยเด็ก โตขึ้นจะเป็นผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัว
- (6) ความเชื่อว่าภรรยาที่ถูกสามีทุบตีนั้นเป็นเพราะเธอชอบเช่นนั้น หรือมีฉะนั้นเธอก็สมควรที่จะถูกตี
- (7) ความเชื่อว่าการดื่มสุราและการใช้ยาเสพติดเป็นสาเหตุหลักของความรุนแรงในครอบครัว และ
- (8) ความเชื่อว่าความรักและความรุนแรงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกันไม่ได้

มายาคติความเชื่อทั้ง 8 ประการนี้ ได้ตกผลึกมาเป็นวาทกรรมและการแสดงออกในเชิงรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ ประเด็น เรื่องส่วนตัวกับเรื่องสาธารณะ

ผู้ศึกษาเห็นว่า หน่วยงานที่ทำงานกับสตรีที่ได้รับความรุนแรงนั้นกล่าวถึงประเด็นเรื่องนี้บ่อยครั้งที่สุด หน่วยงานภาคเอกชนจะพูดคุยอธิบายเรื่องนี้ได้ชัดเจนกว่า หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่าเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน เมื่อบุคลากรเล่าเรื่องในขณะสัมภาษณ์เกี่ยวกับร้อยละไม่รับแจ้งความ เพราะเป็นเรื่องส่วนตัว หรือเพื่อนบ้านในชุมชนไม่กล้าเข้า

มาขัดขวางเพราะเห็นว่าผิวเมือสีกันเป็นเรื่องส่วนตัว นั้น ถือว่าเป็นการทำความเข้าใจจากการปฏิบัติจริง

คำว่า “เรื่องส่วนตัว” ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงภายในครอบครัว เป็นคำที่มีความหมาย และความหมายของคำนี้มีได้เกิดจากสัญชาตญาณ ทว่ามันถูกกำหนดสร้างขึ้นมาจากได้ระบบสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้น ความหมายของคำที่ก่อตัวขึ้นมามีสถานะเป็น “กำแพง” ที่ขวางกั้น มิให้ผู้หญิงหลบหนีความรุนแรงออกมาได้ ยิ่งไปกว่านั้น ความหมายที่ห่อหุ้มเป็นกำแพง ยังเป็นกำแพงที่มีลักษณะแน่นหนาหลายชั้น

กำแพงชั้นที่ 1 ของคำว่า “เรื่องส่วนตัว” เป็นกำแพงชั้นที่ 1 ที่ผู้หญิงสร้างขึ้นเอง เนื่องจากความจำเป็นตามธรรมชาติที่แม่ทุกคนย่อมรักลูก เรื่องส่วนตัวในความหมายชั้นแรก คือผู้หญิงห่วงลูก รักลูก ห่วงชื่อเสียงของสามี รักสามี ห่วงชื่อเสียงวงศ์ตระกูล เรื่องในบ้าน ไม่ควรบอกให้คนนอกทราบ ไม่กล้าตัดสินใจไปแจ้งความ ไม่กล้าไปพึ่งคนนอกครอบครัว ไม่กล้าแม้แต่จะพึ่งพาเพื่อนบ้านในการปกป้องอันตราย หากจะนำคำอธิบายเกี่ยวกับทำที่ต่อชีวิตหรือแบบฉบับในการดำรงชีวิต (Lifestyle) ในทฤษฎีจิตวิทยาสังคมและบุคลิกภาพของอัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) (นพมาศ ชีรเวคิน, 2540; Carver, & Scheier, 1996; Schultz, & Schultz, 2001) และคำอธิบายเรื่องการสร้างทำที่ต่อชีวิตของกรีนและครูเตอร์ (Green, & Kreuter, 1999) มาอธิบายเราก็จะเห็นได้ว่ากำแพงความหมายชั้นที่ 1 ของเรื่องส่วนตัว เกิดจากการหล่อหลอมทางสังคมในตัวผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีทำที่ต่อชีวิต หรือแบบฉบับการชีวิตที่ไม่มั่นใจในคุณค่าของตนเอง ผู้หญิงจะมี “ความรู้สึกผิด” ว่าเธอไม่สามารถทำตนให้เข้มแข็งเพียงพอ ผู้หญิงบางคนรู้สึกว่าตนเป็นต้นเหตุที่ทำให้สามีต้องลงมือทำทารุณเร้นแรงกับตนหรือกับลูกๆ

กำแพงชั้นที่หนึ่งของผู้หญิงที่ประสบความรุนแรงในครอบครัวเกิดจากการที่ผู้หญิงรับเอาค่านิยมทางสังคมที่มีคดิของระบบสังคมชายเป็นใหญ่มากำหนดสร้างแบบฉบับการดำรงชีวิต ที่ไม่

ได้ส่งเสริมให้ผู้หญิงมีพลังอำนาจเข้ามามีอิทธิพลทางลบต่อการตัดสินใจของตนเอง ทำให้พวกเธอตัดสินใจที่จะเก็บความทุกข์เอาไว้กับตน ในกรณขง “ปัญหาส่วนตัว” พวกเธอไม่กล้าตัดสินใจพึ่งทลยกรงขงความเป็นส่วนตัวออกไป จนกระทั่งความอดทนนั้นถึงขีดสุด แบบฉบับการดำรงชีวิตของผู้หญิงยังมีที่มาจากโครงสร้างของการกระจายสวัสดิการสังคมที่ไม่เป็นธรรม อันมีผลให้พวกเธอไม่สามารถพึ่งตนเองในด้านการมีงานทำและมีรายได้ที่พอเพียง กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ถ้ารัฐมีระบบความมั่นคงทางสังคม ที่ผู้หญิงมีรายได้เพียงพอ ไม่ต้องพึ่งพาสามีมากนัก หรือมีโอกาสทางการศึกษาและการทำงานที่ดี ผู้หญิงก็จะกล้าพึ่งทลยกำแพง “ความเป็นส่วนตัว” ตรงนี้ออกมาได้

กำแพงชั้นที่หนึ่งของความหมายแห่ง “เรื่องส่วนตัวไม่ใช่เรื่องสาธารณะ” อาจมีผู้วิเคราะห์ว่า เพราะผู้หญิงยากจน หรือเพราะผู้หญิงมีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ จึงทำให้เธอไม่กล้าพึ่งทลยกำแพงออกมา ทว่า เราค้นพบกรณีจำนวนไม่น้อยที่ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงนั้นอยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจสังคมที่สูง แต่ก็ไม่กล้าที่จะเปิดเผยตนออกมาได้รับความช่วยเหลือ

“การที่สตรีมีฐานะทางสังคมสูงก็ไม่ใช่ผลดีต่อตัวของสตรีเสมอไป นอกจากนี้สตรีส่วนใหญ่มักพยายามปกปิดเรื่องที่ตนเองถูกกระทำจากสามี เพราะอับอายกลัวถูกสังคมประณาม เพราะสตรีจะคิดว่า หากสังคมหรือบุคคลรอบข้างรู้ว่าตนเองถูกคนในครอบครัวทำร้ายมา สังคมจะต้องมองว่า ตนเองเป็นคนไม่ดี...” (กิตติภา สุวรรณรัตน์, 2545, น. 199)

ดังนั้นผู้หญิงที่แม้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ก็ไม่ได้ปลอดภัยจากระบบสังคมชายเป็นใหญ่และกำแพงแห่ง “ปัญหาส่วนตัว” โดยให้ความหมายกับชุดแนวคิดนี้ไปในทางไร้พลังอำนาจไม่น้อยไปกว่าผู้หญิงที่มีฐานะด้อยกว่า เนื่องจากในแวดวงของสังคมชั้นสูง ผู้หญิงจะยังมีความกดดันเมื่อประสบความรุนแรงจึงไม่กล้าเปิดเผยให้ผู้ใดรู้

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ยังพบว่า ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวจำนวนหนึ่งยังมีความรักใคร่ผูกพันกับสามี ซึ่งสอดคล้องกับข้อวิพากษ์เรื่องมายาคติ (Gelles, 2000) ที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 (ทบทวนวรรณกรรม) โดยที่คนจำนวนมากมักคิดว่า ครอบครัวที่มีการทำร้ายทุบตีกันนั้นมีการทำร้ายกันตลอดเวลา หรือคิดว่าการที่มีคนหนึ่งลงมือทุบตีอีกคนหนึ่ง นั้นแสดงว่าคนที่ใช้ความรุนแรงนั้นได้เลิกรักคนที่ถูกทุบตีแล้ว ซึ่งในความจริงที่พบ ผู้หญิงและเด็กจำนวนไม่น้อยที่ถึงแม้จะถูกทุบตีทำร้ายอย่างหนักก็ยังมีความรู้สึกรักใคร่ผูกพันกับสามีหรือพ่อแม่ สิ่งที่ตามมาก็คือผู้หญิงและเด็กที่ได้รับความรุนแรงส่วนใหญ่อะจะลงโทษตนเอง ว่าตนนั้นเป็นฝ่ายมีปัญหาเป็นฝ่ายผิด มักบอกว่าสามีหรือพ่อไม่ได้เป็นฝ่ายผิด ตนเองเป็นฝ่ายสมควรถูกทุบตี

ความรักผูกพันที่ผู้หญิงยังมีต่อผู้กระทำความรุนแรงทำให้สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวสลับซับซ้อนและดำเนินการให้ความช่วยเหลือได้ยากมากยิ่งขึ้น ทั้งยังทำหน้าที่เป็นกำแพงกันมิให้ผู้หญิงกล้าตัดสินใจเลือกทางเดินใหม่ ผู้หญิงไม่กล้าก้าวออกมาจากสภาพการณ์ที่ตนได้รับความเดือดร้อน เพราะความรักใคร่ผูกพันยังมีอยู่นั้นมีความหมายมากกว่าความเจ็บปวดทรมานร่างกายและจิตใจ และความกล้าที่จะยื่นมือตัดการตัดสินใจในหนทางที่เป็นของตนเอง

อันที่จริง กำแพงความเป็น “ปัญหาส่วนตัว” ในชั้นที่หนึ่งมีสาระสำคัญเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และเป็นประเด็นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง ที่ผู้หญิงถูกกำหนดสร้างให้ตกเป็นฝ่ายแพ้เปรียบในโครงสร้างความสัมพันธ์ชุดนี้ ผู้หญิงถูกหล่อหลอมให้ติดอยู่กับการอธิบายความหมายของความสัมพันธ์อย่างด้อยอำนาจ-อย่างไร้พลังอำนาจ และเป็นการอธิบายที่มีทิศทางพุ่งเข้าหาตนเองในลักษณะของการยอมจำนน มิใช่ว่าสามีจะกระทำความรุนแรงต่อเธอสักเพียงใด ผู้หญิงที่อธิบายความหมายของกำแพงปัญหาส่วนตัวมาปิดกั้นการปลดปล่อยตนเอง ก็เท่ากับเธอตกอยู่ในสภาพการณ์ที่ต้องยอมแพ้เปรียบ-ยอมเป็นฝ่ายด้อยในโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดนี้ จนกว่าที่เธอจะอดทนกับสภาพการณ์ที่ด้อยอำนาจ-ไร้พลังอำนาจนี้ต่อไปอีกไม่ได้แล้ว เธอจึงจะตัดสินใจพังทลายกำแพง ด้วยการโทรศัพท์หรือเดินไปหาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลายรายไม่ได้มีโอกาสที่จะตัดสินใจเช่นนั้น เนื่องจากสภาพการณ์ความรุนแรงทำให้บางครั้ง เธอต้องตอบโต้และเป็นเหตุให้มีการสูญเสียชีวิต ทั้งชีวิตผู้หญิงและชีวิตสามีผู้กระทำทารุณ

กำแพงชั้นที่ 2 คนทำผิด-คนทำความรุนแรงเป็นคนในครอบครัว และเป็นคนในครอบครัว ที่มีฐานะเป็นสามี-เป็นพ่อของเด็ก เป็นคนที่เธอต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจ เมื่อผู้หญิงคำนึงถึงปากท้องที่จะต้องดูแลทั้งของตนเองและลูก เมื่อผู้หญิงไม่มีรายได้เพราะเป็นแม่บ้าน หรือมีรายได้น้อยกว่าสามี ตรงนี้เป็นเรื่องส่วนตัวของผู้หญิงเช่นกัน ที่ทำให้ต้องขังตนเองไว้ภายในกำแพงออกไปหาความช่วยเหลือไม่ได้

กล่าวได้ว่ากำแพงชั้นที่สองนี้เป็นผลสะท้อนของโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และเป็นประเด็นของนโยบายสังคม ที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจในปัญหาความต้องการของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายพึ่งพิงสามีในทุกด้าน ยิ่งผู้หญิงเป็นแม่บ้านและมีลูก ผู้หญิงยิ่งมีสภาพเหมือนต้องถูกจองจำไว้หลังกำแพง “ปัญหาส่วนตัว” ยิ่งรัฐไม่มีการดูแลสวัสดิการสังคมให้กับผู้หญิงทั่วไปอย่างเพียงพอ ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านและผู้เลี้ยงดูลูกได้รับการให้คุณค่าความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจและสังคมน้อยกว่าผู้ชายที่หารายได้ ทำให้กำแพงชั้นสองถูกสร้างขึ้น ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงโดยการกระทำของสามียิ่งไม่กล้าที่จะพังทลายกำแพงออกมา ในต่างประเทศที่มีระบบสวัสดิการสังคมที่มีลักษณะเข้มแข็งและครอบคลุมทั่วถึง แม่บ้านและผู้เลี้ยงดูลูกมีความสำคัญ

เพราะรัฐให้เงินสงเคราะห์บุตรและครอบครัวอย่างครอบคลุมตั้งแต่ครอบครัวระดับรายได้น้อยขึ้นไปถึงระดับปานกลาง ทั้งนี้แล้วแต่รัฐบาลแต่ละช่วงจะลดหรือเพิ่มความครอบคลุมตรงนี้ ผู้หญิงในประเทศเหล่านั้นจึงสามารถพึ่งตนเองได้ แม้ต้องแยกทางกับสามีเพราะได้รับความรุนแรง สำหรับผู้หญิงไทย เราไม่มีพื้นฐานสวัสดิการที่เข้าใจปัญหาความต้องการของคนที่เป็นแม่และแม่บ้านอย่างเพียงพอ นั่นก็คือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิงมีส่วนอย่างสำคัญในการกำหนดสร้างกำแพงชั้นที่สองที่จองจำผู้หญิง ทำให้เธอไม่กล้าพึ่งทลายออกมาให้ตนเองพ้นจากความรุนแรง

กำแพงชั้นที่สองของความเป็นส่วนตัวเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ห่อหุ้มปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสามีหรือคู่ครองที่กระทำความรุนแรงต่อเธอ เช่นเดียวกัน เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายด้อยกว่า-เป็นฝ่ายแพ้เปรียบ โดยความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ด้อยกว่าตรงจุดนี้ ไม่ใช่การอธิบายเข้าหาตัวเองดังเช่นกำแพงชั้นที่หนึ่งที่ถูกกล่าวไปแล้ว ทว่าเป็นอำนาจที่มาจากโครงสร้างความสัมพันธ์ในสังคมใหญ่ เป็นอำนาจในมิติของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีมาตรฐานการครองชีพที่ต่ำกว่าชาย ได้รับค่าจ้างตอบแทนและสวัสดิการที่ต่ำกว่า และถูกไม่ได้ให้คุณค่าความสำคัญกับบทบาทความเป็นแม่บ้านและผู้เลี้ยงดูเด็กในเชิงเศรษฐกิจ ทำให้ผู้หญิงต้องพึ่งพิงอำนาจทางเศรษฐกิจจากสามีหรือคู่ครอง จนไม่อาจจะปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากสภาพที่ถูกทารุณได้

กำแพงชั้นที่ 3 เพื่อนบ้านในชุมชนบอกว่าธุระไม่ใช่ เรื่องส่วนตัว หรือบางทีก็ต้องพึ่งพิงสามีทางด้านเศรษฐกิจหรือสังคม ยิ่งไม่กล้าแทรกแซงให้ความช่วยเหลือ ผัวเมียทะเลาะกัน เพื่อนบ้านเข้าไปยุ่งเกี่ยว “เดี๋ยวเขาคืนดีกันแล้ว เราจะเป็นสุนัขหัวเน่า” เพื่อนบ้านและคนในชุมชน เมื่อได้พบเห็นเหตุการณ์ผู้หญิงถูกสามีหรือคู่ครองทำร้ายร่างกาย สิ่งแรกที่เพื่อนบ้านคิดก็คือ ธุระไม่ใช่ หรือเป็นเรื่องส่วนตัว กำแพงชั้นที่สามจึงเกิดขึ้น จากการตีความหมายของเพื่อนบ้านและชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากระบบระบบสังคมชายเป็นใหญ่ โดยเฉพาะในประเด็นการมองว่า “ผู้หญิงเป็นสมบัติของสามี” การเข้าไปแทรกแซงยุ่งเกี่ยวกับสามีทำร้ายภรรยาของเขา เป็นสัญลักษณ์ของการเข้าไปก้าวก่ายสมบัติส่วนบุคคลของสามี แม้ว่า เพื่อนบ้านในชุมชนจะไม่เห็นด้วยกับการทำร้ายผู้หญิง เขาอาจจะนิยามสามีว่าเป็นคนโหดร้ายกับภรรยา แต่เขาก็จะมีคำอธิบายว่า “เดี๋ยวก็คืนดีกัน” “ลั่นกับฟันยอมกระทบกันบ้าง” รวมไปถึงการมองว่า “ผู้หญิงคงมีส่วนที่ทำตัวไม่ดี ผู้ชายจึงต้องทุบตี”

เราอาจจะพบว่า มีเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนบางคน ซึ่งน้อยคนมาก ที่อยากเข้าไปให้ความช่วยเหลือ แต่ก็ไม่มั่นใจว่า จะทำอะไรในสถานการณ์เช่นนั้นได้เพียงไร และเมื่อเพื่อนบ้านคิดว่า คนอยากจะช่วย ทว่าไม่มั่นใจว่าจะช่วยได้ เพื่อนบ้านก็จะคิดต่อไปว่า ตนจำเป็นต้องไปพึ่งเจ้า

หน้าที่ตำรวจ ซึ่งผลมักจะเป็นว่า ตำรวจไม่อยากจะมาทำหน้าที่ใกล้เคียงเรื่องของสามีภรรยา ซึ่งเป็น
กำแพงชั้นที่สี่ที่กักขังผู้หญิงไว้

กำแพงชั้นที่ 4 ตำรวจหรือบุคลากรอื่นทั้งของรัฐและเอกชนที่ไม่อยากเอาธุระ เพราะเดี๋ยวก็
คืนดีกัน “ไม่รับแจ้งความหรือ เรื่องส่วนตัว เดี่ยวก็คืนกัน” “ให้ไปหย่าก่อน แล้วเอาใบหย่ามาแจ้ง
ความ” การแนะนำให้ผู้หญิงไปหย่ามาก่อนนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เพราะผู้ชายมักไม่ยอมเซ็น
ใบหย่าให้ง่ายๆ การแนะนำเช่นนั้นของร้อยเวร จึงเป็นเพียงกำแพงชั้นที่สี่ให้หนาแน่นยิ่งขึ้นเท่า
นั้น

การทลายกำแพงเรื่องส่วนตัวจะช่วยให้เป็นเรื่องส่วนตัวเปลี่ยนแปลงไปเป็นเรื่อง
สาธารณะ ที่คนนอกครอบครัวที่มีอำนาจกฎหมาย อำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอยู่ในมือต้องเข้ามา
ดำเนินการช่วยเหลือผู้หญิงได้

2. กระบวนการทำงาน

2.1 เรื่องส่วนตัวกับเรื่องสาธารณะ: รากฐานที่สำคัญที่สุดของกระบวนการทำงาน

ระบบเปิดรับผู้ที่ได้รับความรุนแรงเข้าสู่การบริการด้านสวัสดิการสังคมนั้นมีความแตกต่าง
กันระหว่างเด็กที่ได้รับความรุนแรงและสตรีที่ได้รับความรุนแรง กล่าวคือ สำหรับในกรณีของเด็ก
มักเป็นสถานการณ์ที่รุนแรงที่รับทราบโดยบุคคลนอกครอบครัวเป็นผู้แจ้งเหตุ ส่วนสตรีที่ได้รับความ
รุนแรงนั้นมักจะมีการติดต่อกับองค์กรหรือหน่วยงานด้วยตนเอง

สตรีที่ได้รับความรุนแรงมีการเข้าถึงองค์กรและหน่วยงานที่ให้บริการด้านสวัสดิการสังคม
แตกต่างจากเด็ก โดยที่สตรีที่ประสบปัญหาความรุนแรงส่วนใหญ่จะเดินเข้าไปหาองค์กรด้วยตนเอง
เช่น สตรีส่วนใหญ่ที่เข้ามาใช้บริการของศูนย์พิทักษ์สิทธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิงจะเริ่มต้นจากการ
โทรศัพท์เข้ามาหรือเดินเข้ามาปรึกษาปัญหาที่มูลนิธิเพื่อนหญิงด้วยตนเอง ปัญหาที่ขอปรึกษาเป็น
เรื่องปัญหาชีวิต และปัญหาด้านกฎหมาย โดยทราบว่ามูลนิธิให้ความช่วยเหลือด้านสตรีจากการ
เปิดสมุดโทรศัพท์ การได้รับฟังจากสื่อประเภทต่างๆ บางรายมีบุคคลหรือหน่วยงานอื่นแนะนำให้มา
ทั้งนี้ การเข้ามาครั้งแรก สตรีเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ต่างกัน เช่น ต้องการปรึกษาเรื่องการฟ้องหย่า
หรือบางรายต้องการมาหาหรือเรื่องการประกอบอาชีพ เป็นต้น

สตรีที่ได้รับความรุนแรงมีความแตกต่างจากเด็กในเรื่องของการเข้าถึงบริการสวัสดิการ
สังคม กล่าวคือ ในขณะที่เด็กไม่สามารถจะปกป้องสิทธิของตนได้ จำเป็นต้องอาศัยครู แพทย์ เพื่อน
บ้าน หรือพลเมืองดีที่คอยแจ้งเหตุให้กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาคุ้มครอง ทว่าสตรีที่
ได้รับความรุนแรงแล้วเข้ามาหาบริการของมูลนิธิมีลักษณะที่ “สุดที่จะทนต่อไปได้แล้ว”

วิเคราะห์เพิ่มเติมในคำที่ว่า “สุดที่จะทนต่อไปได้แล้ว” ที่สตรีที่ได้รับความรุนแรงทุกรายจะพรรณาคำนี้ให้กับนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา และบุคลากรของหน่วยงานทราบนั้น เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็น “เรื่องส่วนตัวกับเรื่องสาธารณะ” ทั้งนี้จากการศึกษาข้อมูล บุคลากรทุกหน่วยงานตลอดจนสตรีที่ได้รับความรุนแรงจะพูดตรงกันว่า เมื่อสตรีไปแจ้งความกับตำรวจ มักจะได้รับการบอกเล่าว่า “ไม่รับแจ้งความ เพราะเป็นเรื่องส่วนตัวของพี่เมียเขา” หรือ “ถ้าจะแจ้งความให้ไปหย่ากับพี่มาก่อน” ในความเป็นจริงสามีที่ทุบตีทำร้ายภรรยาไม่เคยยอมหย่าร้างให้ง่ายๆ ในกระบวนการตัดสินใจของผู้หญิงเอง เมื่อเธอถูกทำร้าย แล้วมีความคิดที่จะแสวงหาความช่วยเหลือนั้น เธอต้องก้าวข้ามกำแพงหลายชั้น กำแพงดังกล่าวเป็นกำแพงแห่ง “ความเป็นเรื่องส่วนตัว” ซึ่งมีผลกระทบมากที่สุดของระบบสวัสดิการสังคมที่ให้ความช่วยเหลือสตรีที่ได้รับความรุนแรง

ในขณะที่ผู้หญิง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการหล่อหลอมทางสังคมสร้างกำแพง และสังคมก็สร้างกำแพง “เรื่องส่วนตัว” ล้อมเธอไว้ ไม่ให้ขยับหนีออกจากความรุนแรงได้ ความทุกข์ที่เธอได้รับก็เป็นแรงขับภายในที่สะสมพลังไว้อย่างคลั่งกัน เมื่อลูกที่มากางกั้นพ่อที่กำลังทำร้ายแม่ต่อหน้า ต้องพลอยถูกพ่อทุบตีไปด้วย ทำให้เธอ “ทนอีกต่อไปไม่ได้แล้ว” การตัดสินใจพังทลายกำแพงหนา 4 ชั้น จึงต้องเกิดขึ้น หรือมิฉะนั้น เธอก็อาจจะคว่ำมือปกปิดผลไม้แทงสวนออกไป ซึ่งผลที่ตามมา คือ การสูญเสียชีวิต ไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง

แต่ทว่า เมื่อเธอเลือกเส้นทางที่จะพังทลายออกมาจากกำแพง แม้เพียงถูกบรรจุการบูรพิมพ์ ชื่อองค์กรและหมายเลขโทรศัพท์ขององค์กร หรือแม้กระทั่งสมุดโทรศัพท์หน้าเหลือง ก็เพียงพอที่จะทำให้เธอก้าวไปหาพื้นที่สาธารณะ เพื่อความอยู่รอด

2.2 การขาดความละเอียดอ่อนต่อ “เรื่องส่วนตัวกับเรื่องสาธารณะ”

ประเด็นในเรื่องกระบวนการทำงานที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง ได้แก่ การดำเนินงานที่นิยมนำเด็กหญิงและผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงออกสู่สาธารณะโดยผ่านสื่อสารมวลชน หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ แม้ว่าจะมีการใช้ผ้าคลุมปกปิดใบหน้า ผู้หญิงเหล่านี้ก็ถือได้ว่ายังคงปรากฏตัวต่อสาธารณะอย่างโจ่งแจ้ง กระบวนการทำงานในลักษณะนี้ปฏิบัติกันมานานจนเป็นเอกลักษณ์ของหน่วยงาน อันที่จริง การดำเนินงานนั้นพยายามปกป้องภาพของเด็กระดับหนึ่ง โดยไม่ได้เปิดเผยใบหน้าจริงของเด็กและผู้หญิง ทว่า การปิดผ้าคลุมไม่ได้ทำให้พวกเขาต้องอายน้อยกว่าเดิมสักเท่าใด ตัวตนของพวกเขาได้ปรากฏอยู่ท่ามกลางคนแปลกหน้าที่พยายามเก็บภาพและเสียงของพวกเขา และผ้าที่คลุมปิดหน้ากลายเป็นการสร้างความหมายว่า เธอไม่ใช่คนที่สามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองได้ ทว่าถูกผู้มีอำนาจทางสังคมนำออกมาแสดงภาพลักษณ์ (ทั้งๆ ที่ปิดหน้าก็นับเป็นภาพลักษณ์อย่างหนึ่งได้) ให้สาธารณชนรับรู้ การกระทำเช่นนี้มีลักษณะเป็นการกระทบกับสิทธิส่วน

บุคคลหรือเรื่องส่วนตัว การดำเนินงานลักษณะนี้จึงเป็นคนละประเด็น-หรือเป็นประเด็นตรงกันข้ามกับ เรื่องส่วนตัวที่เป็นกำแพง 4 ชั้นที่ทำให้ผู้หญิงไม่กล้าออกมาจากหลังกำแพง

อันที่จริง คติของการนำเด็กหญิงและผู้หญิงออกมาปรากฏแก่สาธารณชน เป็นที่นิยมกันมากในราว 20-25 ปีที่ผ่านมา ในช่วงที่การรณรงค์ให้สังคมไทยเห็นปัญหาเป็นเรื่องที่หน่วยงานภาคเอกชนถนัดที่สุด ในยุคแรกๆนั้น เด็กไม่ได้รับการปกปิดใบหน้าอย่างมิดชิดเสียด้วยซ้ำ การดำเนินงานที่นิยมทำเช่นนั้นเมื่อ 25 ปีก่อนบัดนี้ก็สร้างชาลงไปถึงขอบหมด ทว่า ปัจจุบัน ได้มีการดำเนินงานเช่นนี้ต่อไปจนกลายเป็นเอกลักษณ์ และผู้นำองค์กรเป็นที่ติดตาม-สาธารณชนรู้จักเป็นอย่างดี

ในต่างประเทศ เมื่อมีกรณีกริโครมในทำนองนี้ ผู้ที่เป็นต้นเรื่องที่มิพบทบาทเป็นผู้นำทางสังคมก็ออกสู่สื่อสารมวลชนเหมือนกัน ทว่าไม่มีภาพเด็กหรือผู้หญิงจริงปรากฏ คงมีเพียงแต่หนังสือแถลงการณ์-แถลงข่าวให้สื่อมวลชนทราบ ไม่มีชื่อ ไม่มีรายละเอียดที่ระบุตัวได้ และไม่ต้องมีภาพของเด็กหรือผู้หญิง เพียงแต่ภาพของท่านผู้นำทางสังคมเท่านั้น สาธารณชนประเทศนั้นก็ยอมรับและพากันชื่นชมความสามารถและความปรารถนาดีต่อเด็กและผู้หญิงด้อยโอกาสอย่างแพร่หลายแล้ว

กล่าวได้ว่า ในด้านดี การดำเนินงานลักษณะนี้จับจุดเด่นไปที่การมีกระบวนการทำงานที่กริโครม เพื่อบังคับให้สังคมเห็นปัญหา-เห็นสภาพของเด็กหญิงและผู้หญิงอย่างกระตือรือร้น แม้ไม่ต้องเห็นหน้าตา แต่กระบวนการอย่างนี้ อย่างน้อยที่สุด ต้องถือว่าขาดความละเอียดอ่อนต่อการปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กและผู้หญิง ทั้งๆที่ตนเป็นฝ่ายช่วยเหลือเด็กและผู้หญิงเหล่านี้ออกมา การดำเนินงานอย่างนี้ไม่ได้นำไปสู่ความเชื่อมั่นในตนเองและการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของเด็กหรือผู้หญิงนั้น แต่ประการใด

การดำเนินงานที่ขาดความละเอียดอ่อนในกระบวนการเช่นนี้ ไม่ใช่ความผิดหนักหนา และ เป็นสิ่งที่เคยทำกันมาอย่างกว้างในอดีต สำหรับในสังคมยุคหลังความทันสมัยเช่นปัจจุบัน มีผลเสียหรือไม่ น่าจะมีผลกระทบต่อเด็กและผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านของการสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิตใหม่ของเด็กที่ต้องออกสู่สายตาสาธารณชน “แม้จะปิดหน้าตา ก็ไม่ได้ปิดหน้าตา” เนื่องเพราะความหมายของ “หน้าตา” เป็นความหมายที่เปลี่ยนไปแล้ว แล้วจะมีผลเสียต่อความนิยมผู้นำหน่วยงานหรือไม่ คำตอบขึ้นอยู่กับว่า สาธารณชนนั้นมีปฏิกิริยากับกลยุทธ์การรณรงค์ที่เคยใช้เมื่อ 25 ปีที่แล้ว-นี้อย่างไร และสาธารณชนมีพัฒนาการในการมองการทำงานในลักษณะนี้อย่างไร

2.3 การคำนึงถึงการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

การประสานงานและการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้านสตรีถือได้ว่ามีความก้าวหน้าและเป็นไปในทิศทางของการสร้างสรรค์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบ

กับประวัติการประสานงานที่ผ่านมา การศึกษาเรื่อง “ระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อให้บริการเด็กกำพร้า เด็กพิการและเด็กเร่ร่อน” (กิติพัฒน์ นนทปัทมดุลย์, อภิญา เวชชัย และร่มเย็น ทั้งสุบุตร, 2531) พบว่าองค์การขนาดใหญ่ในยุคนั้น แม้ผู้บริหารระดับสูงจะมีนโยบายเป็นลายลักษณ์อักษรให้สนับสนุนการประสานงานกับเอกชนก็ตาม แต่ผู้บริหารระดับกลางในบางจุดกลับไม่เห็นคุณค่าของการประสานงานและเลือกการประสานงานเป็นทางสุดท้ายในการทำงาน โดยมักมีความรู้สึกว่า “เสียศักดิ์ศรี” หรือ “เสียหน้า” ทำให้บุคลากรระดับปฏิบัติงานพลอยไม่นิยมการประสานงานไปด้วย โดยความจริงแล้ว ควรได้มองว่า “การประสานงาน” คือหนทางที่จะได้รู้จักและเรียนรู้จากผู้อื่น ควรมีการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ มิใช่ว่า องค์การของเราจะมีประสิทธิภาพสูงหรือดีกว่าในสายตาของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่การได้ร่วมงานกันน่าจะเป็นการเรียนรู้ที่จะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย (น. 172)

รายงานการวิจัยดังกล่าวพบว่า การประสานงานระหว่างองค์กรที่ทำงานด้านเด็กที่สำคัญเป็นการส่งต่อ (Refer) ผู้ใช้มารับบริการให้มารับบริการยังหน่วยงานอื่นที่มีบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก มีความสะดวกและมีความเหมาะสมกว่าในการดำเนินการ การส่งต่อเป็นการประสานงานในลักษณะของการถ่ายโอนความรับผิดชอบ ให้ผู้ใช้บริการมีโอกาสไปสู่แหล่งทรัพยากรทางสังคมที่เหมาะสมกับปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการ ปัญหาที่พบในการประสานงานจากรายงานการวิจัยนั้น คือ การส่งต่อและการประสานงานที่เกิดขึ้นไม่สมบูรณ์ มีลักษณะของการมอบความรับผิดชอบให้กับหน่วยงานอื่น โดยหน่วยงานที่นำส่งไม่ได้นำพากับกับสวัสดิภาพของผู้ใช้บริการอย่างแท้จริง หรือมีเช่นนั้น ก็ไม่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเพียงพอ ทำให้กระบวนการประสานงานที่เกิดขึ้นจริงผิดไปจากความคาดหวังและการติดต่อสื่อสารไม่ราบรื่นเท่าที่ควร (น. 162-163)

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่พบในการประสานงานจากรายงานการวิจัยข้างต้น ได้แก่ การขาดการร่วมกันรับผิดชอบผู้ใช้บริการรายเดียวกันระหว่างหน่วยงานที่ประสานงานกัน การร่วมรับผิดชอบจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้ใช้บริการ และทำให้เกิดการดำเนินงานอย่างยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ที่เป็นพลวัตรของผู้ใช้บริการได้ดี อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนั้นพบว่าการส่งต่อนั้นมักจะส่งความรับผิดชอบหรือตัดความรับผิดชอบจากหน่วยงานผู้เป็นฝ่ายส่งอย่างเด็ดขาด มากกว่าที่หน่วยงานต่างๆ จะเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบผู้ใช้บริการรายเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้น ยังพบว่ามีพยายามในการแบ่งส่วนความรับผิดชอบผู้ใช้บริการแต่ละราย ทั้งนี้ การตีความด้วยทฤษฎีอย่างคับแค้นและเคร่งครัดทำให้การประสานงานกลายเป็นการแบ่งเด็กและผู้ใช้บริการเป็นชิ้นๆ ส่วนๆ และทำให้มักปฏิบัติต่อเด็กอย่างเป็น “เรื่อง” มากกว่าปฏิบัติต่อเด็กอย่างเป็น “มนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ” (น. 164)

เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในครั้งนี้ หน่วยงานที่ให้บริการด้านสวัสดิการสังคมแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรงทั้งภาครัฐและเอกชนมีการประสานงานที่ “ผนึกความรับผิดชอบ” กันได้มากขึ้น ทั้งผนึกความรับผิดชอบในกรอบของสหวิชาชีพ (Interdisciplinary) ในกรอบของการยึดผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง (Clients' center) ในกรอบของการร่วมเคลื่อนไหว (Movement) ในประเด็นการรณรงค์ด้านสตรีวงกว้าง อาทิ การเคลื่อนไหวเรื่องกฎหมายการลาคลอด และการเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมาย โดยตัดถ้อยคำ “ซึ่งมิใช่ภรรยาตน” ออกจากบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปลดปล่อยผู้หญิงให้พ้นจากความไม่เป็นธรรมทางสังคม อันมีผลกระทบโดยตรงต่อการให้ความช่วยเหลือสตรีที่ได้รับความรุนแรง ตลอดจนมีความเข้าใจในความแตกต่างและอัตลักษณ์ของแต่ละหน่วยงานมากขึ้น

หลักฐานรูปธรรมที่สะท้อนการประสานงานกันอย่างผนึกความรับผิดชอบร่วมกันมากขึ้น และเปิดกว้างต่อการเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้นมีมากมาย อาทิ การจัดกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ของศูนย์อำนวยการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์ที่ทำหน้าที่ป้องกันปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กและสตรี โดยเน้นกระบวนการปกป้อง ค้ำครอง แก้ไข บำบัด พื้นฟู และดำเนินการยุติปัญหาความรุนแรงควบคู่ไปกับการส่งเสริมสวัสดิภาพให้กับกลุ่มเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส กิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด บนพื้นฐานของการยอมรับซึ่งกันและกัน และเป็นการทำงานที่เรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างบุคลากรฝ่ายพัฒนาเด็กและสังคม ของมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ซึ่งเป็นหน่วยงานเอกชนด้านเด็ก ที่มีผลงานโดดเด่นเป็นที่ยอมรับอย่างสูง นักสังคมสงเคราะห์และพยาบาลวิชาชีพของศูนย์บริการสาธารณสุขของวิทยาลัยแพทยศาสตร์กรุงเทพมหานครและจากโรงพยาบาลวชิรพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร นักสังคมสงเคราะห์จากสำนักส่งเสริมและพิทักษ์เด็ก กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น

การที่หน่วยงานเอกชนด้านเด็กและสตรีมีการผนึกกำลังเคลื่อนไหวในวงกว้างและมีวุฒิภาวะในการทำความเข้าใจกับความแตกต่างระหว่างองค์กรต่างๆ ทำให้มีการสว่นทำที่และยอมรับในบางบทบาทของบางหน่วยงานที่อาจจะไม่เห็นด้วย อาทิ ในลักษณะการทำงานของหน่วยงานที่เน้นรณรงค์หน่วยงานหนึ่งที่นิยมนำเด็กและผู้หญิงปิดผ้าคลุมออกโทรทัศน์ ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่ากระบวนการทำงานเพื่อผู้ด้อยโอกาสระหว่างหน่วยงานต่างๆ กำลังเป็นกระแสที่พยายามผนึกกำลังจึงไม่พยายามขัดขวางหรือแสดงความขัดแย้งบนพื้นฐานความแตกต่างทางความคิดสักเท่าใด ทำให้การประสานงานเป็นสิ่งที่องค์กรกระมักระวังกันมาก ไม่มีการแสดงความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานปรากฏชัดเจนนัก แม้ว่า ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ที่เคยปรากฏแก่สาธารณะเมื่อ 20-25 ปีที่ผ่านมาก็แทบไม่ปรากฏ การทำงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปอย่างยอมรับ

ซึ่งกันและกันมากขึ้น ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐก็เปิดกว้างมากขึ้น ยอมรับให้หน่วยงานเอกชนเสนอโครงการเข้ามาทำงานในหน่วยงานภาครัฐ หรือมาช่วยฝึกอบรมบุคลากรด้านต่างๆ

หลักฐานที่สนับสนุนเรื่องนี้ ได้แก่ บุคลากรของหน่วยงานเอกชนแห่งหนึ่งได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง นักศึกษาที่เสนอเค้าโครงวิทยานิพนธ์ได้ตั้งชื่อเรื่องที่จะศึกษาออกไปในแนวของ “การเปรียบเทียบคุณภาพการบริการ” ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เมื่อบุคลากรของหน่วยงานเอกชนกลับไปรายงานต่อท่านผู้ก่อตั้งหน่วยงานซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณูปการแก่หน่วยงานเอกชนนี้อย่างมาก ปรากฏว่าท่านผู้ก่อตั้งหน่วยงานนี้ไม่เห็นด้วย และบอกให้บุคลากรของตนถอนตัวออกจากเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนั้น ถ้าหากว่านักศึกษายังแสดงความประสงค์ที่จะเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างรัฐและเอกชน เหตุผลที่ท่านให้ก็คือ ท่านได้สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐมายาวนานกว่า 25 ปี ในขณะที่ยุค 25 ปีก่อนนั้น หน่วยงานภาคเอกชนกับภาครัฐขัดแย้งกันอย่างมาก กว่าที่ท่านจะสร้างความร่วมมือมาขนาดนี้มีต้นทุนในการสร้างความเชื่อถือ ความเป็นกัลยาณมิตร และต้นทุนด้านเวลามหาศาล วิทยานิพนธ์ฉบับเดียวที่เรียบเรียงเรื่องเช่นนี้อาจจะนำไปสู่การสร้าง ความขัดแย้งได้ ในท้ายที่สุด นักศึกษาต้องปรับเปลี่ยนแนวของเค้าโครงวิทยานิพนธ์เรื่องนั้น ไม่เป็นการเปรียบเทียบความแตกต่างที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งอีกต่อไป—กรณีนี้ทำให้สรุปได้ว่า หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเปิดรับกันมากขึ้น ไม่มีท่าทีของการถือศักดิ์ถือศรี-ถือหน้าตามากนัก และหลีกเลี่ยงที่จะทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกัน มาเป็นอุปสรรคของการประสานความร่วมมือกัน

ย้อนกลับมาวิเคราะห์ในกระบวนการดำเนินงานที่มีการนำเด็กและผู้หญิงที่เพิ่งช่วยให้พ้นเหตุการณ์วิกฤตมาออกโทรทัศน์และมีภาพลงหนังสือพิมพ์ แม้จะมีถุงผ้าคลุมหน้ามิดชิด ผู้ศึกษาทราบข้อมูลว่ามีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานในลักษณะนี้ในหมู่บุคลากรของหน่วยงานต่างๆ เช่นกัน ทว่า การให้น้ำหนักความสำคัญเป็นการมองว่า ไม่ใช่ความผิดที่รุนแรงหนักหนา เพราะไม่ถึงกับเปิดหน้าตาของเด็กและผู้หญิงให้ทราบว่าเป็นผู้ใดได้ บางคนมองว่า วิธีการที่ครึกโครมในด้านการรณรงค์ ยังคงมีความสำคัญ เพราะสาธารณชนมีข่าวสารในแต่ละวันจำนวนมาก การให้ความสนใจกับความทุกข์เดือดร้อนของเด็กและผู้หญิงที่เผชิญภาวะวิกฤตยังจำเป็นต้องทำให้สาธารณชนรับรู้อย่างต่อเนื่อง บางคนก็วิเคราะห์ว่า เรื่องนี้ไม่ใช่ความผิดพลาดหนักหนา และหน่วยงานต่างๆ ปัจจุบันเน้นความร่วมมือประสานงานกัน พยายามผนึกกำลังกัน สิ่งใดที่พอจะยอมรับได้ ก็ไม่ได้แสดงปฏิกิริยาตอบโต้และแสดงความขัดแย้งกัน ตลอดจนพยายามหลีกเลี่ยงจุดแตกต่างที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งในอนาคต ดังเช่นกรณีของการเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่มีชื่อเรื่องนำไปสู่ความขัดแย้งในอนาคตได้ บางคนกล่าวว่า “ปล่อยให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป จะเกิดผลดีกว่า การชี้ให้เห็นจุดอ่อนในเชิงกำจัดจุดอ่อนอันแข็งแกร่ง”

สำหรับการประสานงานในกรณีการดำเนินงานโดยทั่วไป หน่วยงาน พบว่า หน่วยงานที่ให้ บริการแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรงเห็นความจำเป็นของการประสานงาน โดยเฉพาะในกรณีที่หน่วย งานไม่มีบริการเฉพาะด้าน เช่น ด้านกฎหมาย ด้านการรักษาพยาบาล หรือด้านการรับเด็กเป็นบุตร บุญธรรม ฯลฯ หน่วยงานที่ประสานงานไปมีทั้ง สถานีตำรวจ โรงพยาบาล บ้านเกร็ดตระการ กรม ประชาสงเคราะห์ มูลนิธิมิตรมวลเด็ก สหทัยมูลนิธิ มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง บ้านพักฉุกเฉิน บ้านธรรมชาติ และอื่นๆ

“...เมื่อเรา (บ้านพักฉุกเฉิน สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี) ไม่มีนักกฎหมาย ก็ต้องขอ ความร่วมมือไปที่มูลนิธิเพื่อนหญิง เพราะที่มูลนิธิเพื่อนหญิงมีเจ้าหน้าที่เฉพาะกิจที่เป็น ทนายความ มูลนิธิเพื่อนหญิงมีผู้ใช้บริการที่ตั้งครรภ์ก็ประสานมาที่บ้านพักฉุกเฉิน มาพัก กับเราจนกระทั่งคลอด หลังจากนั้น เราก็ให้คำปรึกษา ผู้หญิงเขาคิดอย่างไร จะเอาลูกกลับไป ไหน อย่างไร หรือจะยกลูกให้ผู้ที่พร้อมกว่า เราก็ส่งไปที่สหทัยมูลนิธิ หรือมิตรมวลเด็ก ให้ดำเนินงาน Adoption ไปเลย เพราะเราบ้านพักฉุกเฉินไม่ได้ทำ Adoption ...”

เราจะเห็นว่าหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมีการเชื่อมโยงถึงกันในทรัพยากรทางสังคม และทรัพยากรบุคคลที่แต่ละหน่วยงานไม่มี เมื่อถามถึงระดับความพึงพอใจในการประสานงานกับ หน่วยงานที่ติดต่อ พบว่า มีความพึงพอใจในการประสานงานกับภาครัฐในระดับหนึ่ง

“...แต่ก่อนจะมีขั้นตอนมาก (ภาครัฐ) ใช้เวลาในการทำงาน ปัจจุบัน ระบบขั้นตอนการ ทำงานกระชับขึ้น ใช้เวลาน้อยลง เป็นระบบมากขึ้น สามารถสั่งการโดยตรง สามารถลดขั้น ตอนบางอย่างลง ทำให้ไม่มีใครเซื่องช้าอย่างแต่ก่อน ตรงนี้ยอมรับว่า ผู้บริหาร (ภาครัฐ) เริ่ม ลื่นไหล ระดับผู้บริหารเขาจะสั่งนโยบาย ประเมินมา ยังไงเสีย เจ้าหน้าที่ของเขาที่ต้องรีบ ทำ... เริ่มดีขึ้น...เมื่อก่อนขั้นตอนเยอะ ใช้เวลายาวนาน แต่ว่าตอนนี้ค่อนข้างลดจุดอ่อนตรง นั้นลง ...ตอนนี้ก็ไม่ค่อยได้ถูกปฏิเสธ...”

“...คือ ตำรวจเขาก็สามารถ refer ส่งสถานสงเคราะห์ตรงนั้นได้เลยโดยไม่มีปัญหา แต่บาง ครั้งตำรวจ เขาก็เอามา Drop ไว้ที่นี้ก่อน อาจจะเป็นเพราะกลัวกว่า...เขากลัวการเสียเวลา ของเขา...เขามีขั้นตอนพอสมควร เรื่องกรณีแจ้งความ ทำร้ายร่างกาย ถ้า Case ...Client ไป ด้วยตนเอง ไปคนเดียวโดดๆ เขาจะไม่ค่อยยอม (รับแจ้งความ) แต่ว่า ถ้ามีเจ้าหน้าที่ของเรา

เข้าไปด้วย เขาจึงจะยอม ไม่ขัดข้องเลย...ความจริง เราไม่ได้อยากใช้อำนาจตรงนั้น หรือว่า
เข้าไปสอแตรก หรือแตรกแซง...”

เราจะเห็นว่า การประสานงานกับตำรวจนั้น เป็นไปโดยที่ เจ้าพนักงานตำรวจไม่ขัดความ
ประสงค์ของบุคลากรจากหน่วยงานเอกชน ทั้งนี้ เพราะระดับบริหารได้ให้นโยบายไว้ ทว่า ใน
ทหรณะเดิมๆเกี่ยวกับประเด็น “เรื่องส่วนตัว” ยังฝังแน่น เมื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงต้องการไป
แจ้งความและไปโดยลำพัง ตำรวจมักจะไม่นับแจ้งความ ตรงนี้ ยังถือว่าเป็นอุปสรรคของกระบวนการ
การดำเนินงานที่สำคัญ ผู้หญิงจะมีความเชื่อมั่นในตนเองและพึ่งพาตนเองได้ดี หากตำรวจยอมรับ
การแจ้งความ แม้เธอมาโดยลำพัง โดยไม่ได้อ้างอิงอำนาจของหน่วยงานภาคเอกชน เราจะเห็นได้ว่า
วิชาชีพตำรวจยังมีจุดอ่อนเรื่องการขาดความฉับไวในการรับรู้เรื่องเพศภาวะ (Gender sensitivity)

กล่าวได้ว่า การบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับระบบสวัสดิการสังคมเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้
หญิงที่ได้รับความรุนแรงในหน่วยงานภาครัฐบาลมีการเคลื่อนไหวจากระบบบิรโรเครซี่แบบดั้งเดิม
มาเป็นบิรโรเครซี่ในเชิงวิชาชีพ (Professional bureaucracies) สังกัดได้จากการร่วมมือกันรับผิดชอบ
ขอต่อการให้ความช่วยเหลือที่คำนึงถึง “สหวิทยาการ” หรือ “สหวิชาชีพ” (Interdisciplinary) มาก
ขึ้น แต่ละวิชาชีพเข้ามามีส่วนร่วมกันอย่างเข้มแข็งและนักวิชาชีพจำนวนไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งเป็นนัก
วิชาชีพที่อยู่ในหน่วยงานราชการ เราจะเห็นกระบวนการทำงานของแต่ละวิชาชีพที่มาประสาน
ความร่วมมือกัน ในฐานะที่เป็นวิชาชีพที่ต้องการความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มากกว่าการประสาน
งานเพราะฝ่ายหนึ่งเป็นเอกชนอีกฝ่ายหนึ่งเป็นรัฐบาล ลักษณะเช่นนี้ทำให้การบริหารจัดการภาครัฐ
บาลมีลักษณะเป็นบิรโรเครซี่เชิงวิชาชีพ โดยที่แต่เดิมมีความเป็นบิรโรเครซี่แบบดั้งเดิมที่ยึดหยุ่น
น้อยกว่า

ในหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือสตรีที่ได้รับความรุนแรงภาคเอกชนส่วนใหญ่มีการ
บริหารจัดการแบบองค์กรทางเลือกร่วมสมัย (Alternative organizations) ซึ่งมีความคล่องตัวและ
รวดเร็วในการดำเนินงาน องค์กรทางเลือกเหล่านี้มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับหน่วยงาน
ภาครัฐบาลมายาวนานพอสมควร ฉะนั้น ความรวดเร็วในการดำเนินการจึงเป็นความรวดเร็วที่คำนึง
ถึงการเปิดรับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในภาครัฐบาล มิใช่การดำเนินการรวดเร็ว ในลักษณะที่ก่อ
ให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นความรวดเร็วแบบการตัดหน้า-แย่งงานไปทำ หรือต้องการจะ “หักหน้า” ทำ
ให้หน่วยงานอื่น “เสียหน้า” หรือยกตนข่มกว่า “หน่วยงานของตนเหนือกว่า” ทว่า เป็นความพยายาม
ทำความเข้าใจในความแตกต่าง และมีวิวัฒนาการของการประสานงานมากขึ้นกว่าในยุคก่อนๆ

สิ่งที่ผู้ศึกษาพบอีกประการหนึ่ง คือ ความพยายามสร้างบรรยากาศของการทำงานแบบการ
สร้างการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning organizations) และเป็นการ

เรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่มีความแตกต่างกัน รวมไปถึงระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้ศึกษาได้มีโอกาสสังเกตบรรยากาศแห่งความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้สัมผัสกับบุคลากรภาครัฐที่มีมุมมองต่อการประสานงานกับภาคเอกชนอย่างสร้างสรรค์ ยอมรับและพร้อมที่จะปรับปรุงการทำงานของตนให้สอดคล้องกับจังหวะก้าวที่รวดเร็วกว่าของบุคลากรภาคเอกชนให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้ทราบความคิดเห็นของบุคลากรฝ่ายเอกชน ที่ยอมรับว่า ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐในระยะหลังอำนวยความสะดวกในการประสานงานอย่างดีมาก และในการดำเนินงานร่วมกับบุคลากรภาครัฐบาล ตนก็พึงพอใจ เมื่อเปรียบเทียบกับระยะเวลาก่อนหน้านี้ บุคลากรภาคเอกชนยอมรับว่าภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเปิดโอกาสให้ร่วมมือกันได้มากขึ้น กล่าวได้ว่า พื้นฐานของความมีเมตตาต่อกันระหว่างบุคลากรที่มาจากองค์กรที่มีปัจจัยพื้นฐานแตกต่างกัน ทำให้การประสานงานมีลักษณะก้าวเข้าสู่การร่วมงานในเชิงการเรียนรู้ร่วมกันมากยิ่งขึ้น

2.4 การดำเนินงานโดยหลักการ “ผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง”

การดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง ที่พบมีลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของการยึดหลักการ “ผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง” ทั้งในด้านการให้คำปรึกษาเฉพาะราย และกลุ่ม ตลอดจนกิจกรรมอื่น ตัวอย่างที่นำมาสนับสนุน ได้แก่ การที่นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา และนักกฎหมายไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจแทนผู้หญิงให้ใช้กระบวนการทางกฎหมายในการพิทักษ์สิทธิของตนเอง ในหลายราย ผู้หญิงยังมีความรักผูกพันต่อสามี และกลับไปอยู่กับสามีได้ ทั้งนี้ นักสังคมสงเคราะห์ก็ไม่ได้แนะนำให้ผู้หญิงทุกราย แยกทางกับสามี ดังกรณีของ “ตาล”

“ถึงตอนนี้ ตาลเล่าเรื่องด้วยน้ำเสียงสั่นเครือ ตาลได้เล่าถึงจุดที่ตัดสินใจหนีออกจากบ้านว่า จริงๆแล้วตั้งแต่พี่อยู่กับเขามา เขาตีพี่แค่ 2 ครั้งเท่านั้นเองนะ แต่ที่ทนไม่ได้คือ เขาตีเราเสร็จแล้วเขาก็พูดกับเรา ขอร่วมหลับนอนกับเรา พี่ก็ยอมเขา ซึ่งจริงๆแล้ว พี่ไม่อยากนอนกับเขาเลยนะแต่พี่หวังว่า อาจจะไถ่โทษความผิด แต่เนี่ยอะไร พอตื่นมาตอนเช้าเขาก็ตีเรา คำว่าเราอีก ...พี่ก็เลยหนีดีกว่าเดียวโดนตีอีก ตาลตัดสินใจพาลูกสาวคนเล็กหนีออกมาด้วย มาที่มูลนิธิเพื่อนหญิง เพราะเคยได้ยินชื่อเสียงในด้านการทำงานให้ความช่วยเหลือผู้หญิง ตาลนั่งแท็กซี่มาพบกับลูกสาว พร้อมกระเป๋าเดินทางใบเล็ก มาด้วยร่างกายที่เขียวช้ำ เธอได้ติดต่อขอที่พัก มูลนิธิจึงส่งตัวตาลและลูกสาวไปพักที่บ้านพักฉุกเฉิน 2 ที่ทุ่งสีกันดอนเมือง ตาลได้พูดคุยกับนักสังคมสงเคราะห์ในระหว่างเดินทาง เธอวางแผนว่าจะพักรักษาตัวก่อน

ก่อน แล้วจึงค่อยหาหนทางเรื่องการทำงาน เมื่อเธอไปพักที่บ้านพักฉุกเฉิน เธอได้พบผู้หญิงที่ถูกทำร้ายร่างกายมาก่อนจำนวนมากมาย เธอพยายามปรับตัว และเมื่อโรงเรียนเปิดเทอมตาลตัดสินใจส่งลูกสาวกลับบ้านเพื่อไปเรียนหนังสือ ระหว่างนั้นก็โทรศัพท์ติดต่อกับลูกชายคนโตโดยตลอด แต่ลูกชายคนโตก็ไม่ยอมบอกพ่อว่า แม่อยู่ไหน เมื่อลูกสาวคนเล็กกลับบ้าน สามียของตาลก็พยายามถามว่า “ไปอยู่ที่ไหนกันมา แล้วแม่อยู่ที่ไหน” ลูกสาวเองก็ไม่ว่าบ้านพักที่เธอกับแม่ไปอยู่มาเดือนหนึ่งนั้น ชื่อบ้านพักอะไร เมื่อลูกสาวคนเล็กกลับบ้านไป ตาลก็คิดถึงลูกอย่างมาก แต่พยายามต่อสู้หางานทำต่อไป ช่วงนั้น พ่อติดกับบริษัทจัดงานที่ติดต่อกันไว้ ให้เธอไปทำงานเป็นแม่บ้าน ตาลจึงออกจากบ้านพักฉุกเฉินแล้วไปเริ่มงานแม่บ้าน ตาลทำงานแม่บ้านอยู่ระยะหนึ่ง บอกกับตนเองว่าได้ประสบการณ์ในการต่อสู้ชีวิตมาก มีการเปลี่ยนงานสองสามครั้ง เพราะนายจ้างโหดร้าย แต่ตาลพยายามอดทนทำงานเก็บเงินเพื่อเลี้ยงตนเองให้ได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อตาลขอลานายจ้างไปเยี่ยมเจ้าหน้าที่ที่บ้านพักฉุกเฉิน ตาลได้แะโทรศัพท์ไปหาลูกที่บ้าน บังเอิญวันนั้นเพื่อนบ้านมารับโทรศัพท์ เพื่อนบ้านได้เรียกสามียของตาลมาพูดโทรศัพท์ด้วยประโยคแรกที่สามียพูดกับตาลคือ “อยู่ที่ไหน บอกมาเถอะ ผมจะมารับ” คำพูดประโยคนี้ ทำให้ตาลรู้สึกคิดถึงบ้านและอยากกลับบ้านขึ้นมา แต่ในขณะนั้น ตาลไม่ได้พูดตอบสามียทางโทรศัพท์ เพียงแต่เงียบไปแล้ววางโทรศัพท์ คำพูดประโยคนี้ทำให้ตาลคิดถึงลูกและคิดถึงบ้านมากยิ่งขึ้น แม้กลับมาทำงานที่บ้านนายจ้างแล้ว ก็ยังอดคิดถึงลูกไม่ได้ ในที่สุด ตาลได้โทรศัพท์ให้สามียมารับกลับบ้าน ตาลหายไปนาน 5 เดือน สามียถามว่าไปทำอะไรมา ไปอยู่ที่ไหน อย่างไร ตาลก็ไม่ยอมบอก เธอบอกแต่ว่า “ฉันไม่ได้ไปทำอะไรเสียหายมา ไม่ต้องเป็นห่วง” สามียจึงไม่เข้าชี้ที่จะถามอีก ตาลบอกว่า นี่เป็นข้อดีของเธอและสามีย ที่ต่างมีความไว้วางใจกัน ทุกวันนี้สามียของตาลก็ยังไม่รู้เลยว่า ตลอดระยะเวลา 5 เดือนที่แยกจากกันนี้ ตาลไปทำอะไรมา...เมื่อตาลกลับมาอยู่ที่บ้านทั้งสามียและตาลต่างก็พยายามปรับตัวเข้าหากันมากขึ้น สามียของตาลไม่เคยทวงถามเรื่องเงินที่หายไปอีกเลย ตาลเริ่มมีการปรับตัว ...ทุกวันนี้ทั้งตาลและสามียมีความเข้าใจกันมากขึ้น ซึ่งตาลและสามียต่างก็พยายามที่จะมีการสื่อสารและแบ่งความรับผิดชอบในเรื่องการเงินกันมากขึ้น... ปัจจุบันนี้ ตาลได้กลับมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับสามียและลูกๆอีก ตาลเองก็มีธุรกิจส่วนตัว เธอได้ลงทุนทำการเย็บปักหมอนและการปักผ้า รายได้เดือนหนึ่งตก

ประมาณ 20,000 บาท...เมื่อว่างจากงาน เธอจะไปที่มูลนิธิเพื่อนหญิงเพื่อมาให้คำ
ปรึกษาแก่ผู้หญิงคนอื่นๆที่ประสบปัญหาความรุนแรงเช่นกัน...”

กรณีของตาล แตกต่างจากกรณีผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงส่วนใหญ่อย่างมาก ประการแรก
สามีของตาลไม่ได้มีผู้หญิงอื่น ซึ่งจะแตกต่างจากกรณีผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายส่วนใหญ่ เราจะพบ
แบบแผนของการมีภรรยาน้อย หรือมีเรื่องเพศสัมพันธ์กับหญิงอื่นมากราย ทว่าเราไม่พบว่าสามีของ
ตาลเป็นคนเช่นนั้นเลย ประการที่สอง สามีของตาลไม่ได้ดื่มสุราและไม่ได้ใช้ยาเสพติด ซึ่งก็มีความ
แตกต่างจากแบบแผนสามีที่ทุบตีภรรยา ที่มีการศึกษาพบว่า ร้อยละ 35 เมเฮล้า (กฤตยา อาชวนิช
กุลและคณะ 2544, น. 21) และประการที่สาม นอกจากทั้งสองมีความรักผูกพันกันเป็นพื้นฐาน และ
มีความไว้วางใจกันสูงแล้ว ทั้งตาลและสามียังรักลูกและเป็นห่วงลูกสองคนอีกด้วย การที่เกิดความ
รุนแรงเป็นเรื่องของปัญหาการสื่อสารและเกี่ยวกับการตัดสินใจด้านการเงินของตาล ที่ไม่ได้สื่อสาร
ให้สามีเข้าใจชัดเจน พื้นฐานความรู้สึกที่สามีมีต่อตาลเป็นพื้นฐานที่ดี เห็นได้จากความพยายามที่จะ
ให้ภรรยากลับมาอยู่ด้วยกัน และหลังจากเรื่องคลี่คลายไปแล้ว สามีก็ไม่ได้ทุบตีตาลอีกเลย อย่างไรก็ตาม
ตาลได้แสดงให้เห็นความอดทน ความเด็ดเดี่ยว ความเข้มแข็งและความมุ่งมั่นที่จะพึ่งตนเองให้
ได้ เธอไม่เคยทำงานเป็นแม่บ้านมาก่อน ก็ยังอดทนทำไป แม้จะถูกเจ้านายเอาไรด์เอาเปรียบมากมาย

เราจะเห็นว่า นักสังคมสงเคราะห์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกรณีของตาลนั้น ไม่ได้แนะนำ
ให้ตาลหย่าร้าง หรือแยกทางกับสามี แต่ให้ตาลตัดสินใจด้วยตนเองเป็นสำคัญ ตาลเป็นผู้วางแผน
ชีวิตของตนเองทั้งสิ้น บุคลากรเพียงแต่ให้คำแนะนำและเสริมพลังอำนาจให้ตาลเข้มแข็งพอที่จะ
กำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ถึงแม้ว่า ตาลเมื่อกลับมาอยู่กับสามี อาจจะถูกทุบตีทำร้ายอีก บุคลากร
ก็มีความมั่นใจได้ว่า ตาลจะสามารถใช้ทักษะและประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาแก้ไขสถานการณ์
ปัญหาของเธอได้อย่างดี และถึงแม้ว่า ตาลจะต้องหย่าร้าง เธอก็สามารถมีชีวิตอยู่อย่างเข้มแข็งได้
อย่างไรก็ตาม กรณีของตาลไม่จำเป็นต้องหย่าร้างและการดำรงสภาพของครอบครัวเอาไว้ก็เป็นผลดี
บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์และบุคลากรยังไม่ชัดเจนในการเข้าไปเป็นสะพานเชื่อมโยงให้
ครอบครัวกลับมา อย่างไรก็ตาม ตาลได้ตัดสินใจด้วยตนเอง และการตัดสินใจของตาลมีพื้นฐานมา
จากการเรียนรู้ที่บ้านพักฉุกเฉินและมูลนิธิเพื่อนหญิงเป็นสำคัญ ตาลได้เคยบอกกับผู้หญิงที่ได้รับ
ความรุนแรงที่มาเข้ากลุ่มว่า

“พี่ว่า...ผู้หญิง ต้องสามารถยืนได้ด้วยตนเอง ในทางเศรษฐกิจ ทุกวันนี้ต้องมีเงินเก็บไว้ก่อน
หนึ่งที่เป็นของตนเอง ก็เป็นเงินเก็บจากการที่ไปทำงานบ้านให้เขามานั่นแหละ ...แล้วอีก
อย่างเราต้องมีการพูดคุยกัน...อย่างในกรณีของพี่ พี่เป็นฝ่ายผิดที่ใช้ยาฆ่าแมลงเพื่อพี่ที่ต้องปรับ

ปรุณิถัยการใช้จ่ายเงินเสียใหม่ ส่วนแฟนที่เขาก็คงต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้วิธีการใช้จ่ายในบ้านมากขึ้น...คิดว่า ปัญหามันอยู่ที่การพูดการสื่อสาร...”

กรณีของตาล ไม่ใช่กรณีที่มีความซับซ้อนของปัญหามากนัก และไม่ได้เป็นไปในภาพรวมของแบบแผนหรือแบบฉบับของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่พบเป็นส่วนใหญ่ สามิไม่ได้มีภรรยาน้อย และไม่ได้มีปัจจัยตัวแปรด้านการดื่มสุราหรือการใช้จ่ายเสเพลติด ทั้งยังมีลูกที่เชื่อมโยงความผูกพันของทั้งสองเอาไว้ได้อย่างดี นักสังคมสงเคราะห์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจในหลักการผู้ให้บริการเป็นศูนย์กลาง และให้ผู้ให้บริการตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่ใช่อำนาจของ “ผู้รู้” หรือ “ผู้ที่มีบุญคุณ-ให้ที่พักพิง” มาแทรกแซงความสามารถของตาล เราจะเห็นว่า การตัดสินใจของตาลในแต่ละเรื่อง-แต่ละขั้นตอนเป็นการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยว มีพลังอำนาจ ความเข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการเอาลูกสาวคนเล็กหนีออกมา ปล่อยลูกชายคนโตไว้กับสามิ เมื่อพักบ้านญาติไม่สะดวก ก็กลับบ้านระยะหนึ่ง แต่เมื่อไม่แน่ใจว่า สามิจะทุบตีตนอีกหรือไม่ ก็พาลูกสาวออกมาหามูลนิธิเพื่อนหญิง แล้วเข้าไปอยู่ในบ้านพักฉุกเฉิน ที่ทุ่งสีกัน มีการตัดสินใจส่งลูกสาวกลับไปอยู่กับสามิ เมื่อเปิดเทอม และการโทรศัพท์เข้าบ้านเพื่อคุยกับลูกในขณะที่สามิไม่อยู่บ้าน หรือแม้แต่การตัดสินใจทำงาน ที่เธอสรุปว่า คิดผิดที่ออกจากบ้านเจ้านายบ้านแรกที่เป็นหมอ เพราะเป็นบ้านที่มีปัญหาน้อยที่สุด-ให้เงินเดือนตอบแทนมากที่สุด แต่เธอก็สามารถสรุปบทเรียนได้ว่า เพราะเธอไม่เคยเป็นคนใช้ใครมาก่อน จึงไม่ได้ติดทนกับเจ้านายบ้านแรกอย่างเพียงพอ หรือแม้แต่การตัดสินใจกลับมาอยู่กับสามิ ก็ถือได้ว่าเป็นการตัดสินใจที่ชอบด้วยเหตุผล และไม่ได้เป็นการแสดงความอ่อนแอว่า “เธอไม่มีปัญญา หลบหลีกไปไหน” หรือ “ในที่สุด เธอก็กลับมาตายรัง” เพราะจากความหมายของภาษาท่าทีที่สะท้อนมาจากพฤติกรรมของสามิ เราพบว่าสามิของตาลไม่ได้แสดงออกเช่นนั้น ตรงกันข้าม สามิระมัดระวังมากขึ้น ที่จะสร้างการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและมีการให้เกียรติกันและกันมากขึ้น

ในด้านที่เกี่ยวกับ “กำแพงแห่งความเป็นเรื่องส่วนตัว” เป็นอีกจุดที่น่าวิเคราะห์ ตาลตัดสินใจหนีออกจากบ้าน เพราะอับอายเพื่อนบ้านและเพราะเจ็บร่างกายจนกลัวว่าจะถูกกระทำซ้ำอีก การตัดสินใจของเธอไม่เหมือนกับกรณีอื่นๆ ที่มักจะยอมจำนนทนความเจ็บปวดเพราะห่วงลูก หรือเพราะยังรักผูกพันกับสามิ หรือเพราะไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ตาลในขณะที่ถูกสามิทุบตีนั้นก็ไม่มีงานทำ เคยเป็นครูสอนหนังสือในโรงเรียนเอกชน ในกทม. แต่ถูกปลดในช่วงภาวะเศรษฐกิจไม่ดี และมีลูกต้องห่วงใยถึง 2 คน แต่รักลูกคนเล็กมากกว่า และคิดว่าลูกชายคนโตเข้มแข็งพอที่จะอยู่กับพ่อได้ โดยไม่ต้องมีแม่ กล่าวได้ว่า ที่เธอตัดสินใจออกมาเพราะ “เรื่องส่วนตัว” ทว่าเป็นความหมายในมุขกลับ คือ ความอายที่เพื่อนบ้านจะรู้ว่าสามิทุบตีตน หรือ ความอายที่เรื่องส่วนตัวจะเป็นที่ล่วงรู้

แก่สาธารณะ ทำให้ตัดสินใจหนีออกมา และเราจะเห็นว่า การหนีออกมาครั้งแรก ไม่ได้พึ่งพิงตำรวจ ไม่ได้พึ่งพิงหน่วยงานใดๆ แต่ไปพึ่งพิงญาติต่างจังหวัด ซึ่งพบว่าไม่สะดวกและไม่เหมาะสม ตาลต้องพาลูกกลับบ้านระยะหนึ่ง แต่ต่อมา เมื่อไม่แน่ใจว่าสามีจะทุบตีตนอีก จึงพาลูกสาวออกจากบ้านอีกครั้ง คราวนี้ตาลใช้ความรู้รอบตัว ที่เคยได้ยินเรื่องมูลนิธิเพื่อนหญิงมาก่อน มาเป็นประโยชน์และบ่าหนุนไปที่มูลนิธิเพื่อนหญิง ฯลฯ เราจะเห็นว่า การที่เคยเป็นครูสอนหนังสือมาก่อนเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ และตาลเองมีบุคลิกในการพึ่งพิงตนเองสูง แม้ว่า เคยเป็นครูมาก่อน ก็ไม่ทอดทิ้ง ไม่รังเกียจที่จะไปเป็นคนใช้คนอื่น ทั้งนี้ ด้วยแรงจูงใจอันเด็ดเดี่ยวที่จะพึ่งตนเอง

2.5 การหนุนสร้างให้ผู้ให้บริการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่

การทำงานกับผู้ให้บริการของหน่วยงานด้านสตรีหลายแห่งเป็นการทำงานที่มีลักษณะเป็นการทำงานสังคมสงเคราะห์เชิงโครงสร้าง ดังได้กล่าวแล้วว่า โครงสร้างในความหมายของการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง (Structural social work) นั้นมีความยืดหยุ่นและสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยประชาชนผู้ให้บริการเอง ด้วยการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างเป็นการทำความเข้าใจกับอำนาจและความขัดแย้งที่ปรากฏอยู่ และเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่รายรอบประชาชนผู้ให้บริการเป็นสำคัญ ความหมายของ “โครงสร้าง” ของการทำงานสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างมีความสอดคล้องกับคำอธิบายเรื่องโครงสร้างของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งไม่ได้หมายถึงโครงสร้างการหน้าที่หรือโครงสร้างขนาดใหญ่ ทว่าเป็นการมองโครงสร้างในด้านมุมของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกลไกระดับย่อยและคุณลักษณะของอำนาจในโครงสร้างระดับย่อยๆ มากกว่าโครงสร้างใหญ่-แข็งของอำนาจ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, น. 274-275) “โครงสร้าง” ของการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้างเป็นคำที่ดีความอย่างยืดหยุ่นกว่า “โครงสร้างทางสังคม” และเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดสร้างขึ้น (Social construction) ดังนั้น แทนที่จะเป็นฝ่ายถูกกำหนดโดยโครงสร้างสังคมที่ผู้อื่นสร้าง ประชาชนผู้ให้บริการแม้เพียงผู้เดียวก็สามารถเปลี่ยนแปลงและกำหนดสร้างโครงสร้างสังคมใหม่ที่เป็นของตนได้

การทำงานที่ทำให้เกิดการหนุนสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจรอบตัวของผู้หญิง จากผลการศึกษาพบว่า การที่ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงพยายามแสวงหาบริการสวัสดิการสังคมที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของตนเอง ดีความได้ว่าเป็นการพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่รายรอบตัวเธอทั้งสิ้น นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา แพทย์และพยาบาล ตลอดจนผู้หญิงที่ผ่านประสบการณ์ความรุนแรงมาก่อนเป็นแหล่งพลังแห่งการหนุนสร้างให้พวกเธอเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่

“จุดที่ทำให้ตัดสินใจโทรมาหาพี่...(นักสังคมสงเคราะห์) ก็เพราะต้องการพูดคุยปัญหาให้ใครสักคนได้ฟัง และอยากรู้ว่า ถ้าหยาแล้ว เราต้องทำอะไรบ้าง เขาจะให้เงินค่าเลี้ยงดูลูกไหม ถ้าเขาไม่ยอมให้ เราจะต้องทำอะไร รู้สึกสับสนมาก และไม่มีเรี่ยวแรง ท้อแท้มากเลย แต่เมื่อมาคุยกับพี่เขาแล้ว มีคำพูดหนึ่งที่พลิกสถานการณ์ ทำให้เราได้รื้อคิดเลย คือพี่เขาบอกว่า คุณมีสิทธิ์ที่คุณจะใช้ ถ้าคุณไม่ใช้มันตอนนี้ สิทธิ์ของคุณจะไม่มี เมื่อเราเป็นผู้หญิงเราก็มีสิทธิ์ที่จะใช้ความเป็นผู้หญิงของเรา ถ้าเราห่วงอนาคตของลูกและของตนเอง เราก็ต้องลุกขึ้นสู้ ถ้าเราไม่ลงมือทำวันนี้ เวลาผ่านไปเราจะเซ็งเบื่อกว่า และนี่ก็ใคร่ครวญตัวเองภายหลัง...ถึงตอนนั้นมันจะสายเกินไป”

เราจะเห็นว่านักสังคมสงเคราะห์ผู้ให้คำปรึกษาได้เสริมความเชื่อมั่นให้กับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง เมื่อพิจารณารายละเอียดของปรากฏการณ์ ผู้หญิงที่ตัดสินใจโทรศัพท์มาหาผู้ให้บริการและเข้ามาติดต่อมีพื้นฐานมาจากความคิดเรื่องการหย่าร้าง ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า การหย่าร้างในสังคมไทยนั้น ผู้หญิงจะได้รับมรดกและถูกมองจากสังคมว่าเป็นฝ่ายผิดเป็นฝ่ายบกพร่องมากกว่าฝ่ายชาย¹ ดังนั้น เมื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมีความคิดที่จะหย่าจากสามี จึงเป็นการตัดสินใจบนพื้นฐานของการพยายามปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบริบทของเธอ กระนั้นก็ตาม ความไม่รู้ในรายละเอียดของการดำเนินการประกอบกับมายาคติที่ครอบงำสังคม ทำให้เธออยู่ในภาวะ “สองจิตสองใจ” “กลัวๆกลัวๆ” “ไม่มั่นใจว่าจะดำเนินการหย่าร้างได้ด้วยตนเอง” “ไม่มั่นใจว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกหรือผิด-เธอจะได้อะไรหรือเสียประโยชน์จากการตัดสินใจหย่าร้างกันแน่”

บทบาทของบุคลากร (และเพื่อนผู้หญิงที่ผ่านประสบการณ์ความรุนแรงมาแล้ว) ที่จะกระตุ้นให้เกิดการหนุนสร้างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง แน่นอนว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต้องเริ่มมาจากตัวผู้หญิงและดำเนินการด้วยตัวเธอเอง แต่การหนุนสร้างมาจากบุคลากรและกระบวนการให้ความช่วยเหลือเป็นสิ่งสำคัญ

¹ ประมาณปี พ.ศ. 2528 มูลนิธิเพื่อนหญิง ขณะนั้นยังเป็นกลุ่มเพื่อนหญิงได้จัดเสวนาที่กลุ่มเพื่อนหญิง ถนนพระอาทิตย์ โดยมนทิพ ดาราศรีศักดิ์ ได้นำเสนอสรุปผลวิทยานิพนธ์เรื่องมูลเหตุจูงใจในการฆ่าสามี: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงของเธอ และนำผู้หญิงที่ถูกทุบตีและป้องกันตนเองจนสามีตาย ซึ่งทนายของกลุ่มเพื่อนหญิงได้ให้ความช่วยเหลือจนพ้นความผิดมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรากฏว่าผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงเองมีความเห็นว่า ผู้หญิงไม่ควรหย่าร้างสามี แม้จะถูกทำร้ายร่างกาย ตัวเธอเองหากลูกสาวโตขึ้นถูกสามีทำร้ายก็จะไม่แนะนำให้ลูกสาวหย่าร้าง ฯลฯ กรณีนี้สะท้อนความลึกซึ้งของปรากฏแห่งของระบบคิดเรื่องชายเป็นใหญ่ที่ผ่านการผลิตซ้ำและการขัดเกลาทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง ทำให้แม้ผู้หญิงที่เคยได้รับความรุนแรงอย่างที่สุดจากสามี มีความคิดไม่เห็นด้วยกับการหย่าร้าง

3. ผู้ให้บริการ

การวิเคราะห์ในประเด็นของผู้ให้บริการ ผู้ศึกษาจะใช้กรอบการวิเคราะห์ที่ประยุกต์มาจากแนวคิดกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติของแวน มิเตอร์และแวน ฮอร์น ตามที่อธิบายไว้ในบทการทบทวนวรรณกรรม ดังต่อไปนี้

3.1 นโยบาย: วัตถุประสงค์ของนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่อยู่ในการบวนการให้ความช่วยเหลือสตรีที่ได้รับความรุนแรงนั้น ถือว่ามีนโยบายที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันในระดับหนึ่ง คือการให้ความช่วยเหลือแก่เด็กและสตรีในด้านต่างๆ และปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานเหล่านี้ อาทิ กรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งมีนโยบายที่เกี่ยวข้องโดยตรง 2 เรื่อง คือ (1) นโยบายการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน และ (2) นโยบายด้านการสงเคราะห์และคุ้มครองสตรีที่ประสบปัญหาทางสังคม นโยบายทั้งสองเป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์กว้างขวางและมีประเด็นของสตรีที่ได้รับความรุนแรงมาเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้น

นโยบายการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนของกรมประชาสงเคราะห์มีวัตถุประสงค์ คือ การจัดบริการด้านสวัสดิการให้กับเด็กและเยาวชน ที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 18 ปี ซึ่งครอบคลุมทั้งเพศชายและหญิง ที่เป็นเด็กกำพร้า เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กเร่ร่อน ประพฤติตนไม่สมควรแก่วัย เด็กที่ถูกทารุณกรรม เด็กที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย เด็กที่ครอบครัวยากจน ทั้งนี้ กรมประชาสงเคราะห์มุ่งเน้นให้บริการเพื่อเด็กและเยาวชนจะได้มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคมที่ดี

ส่วนนโยบายด้านการสงเคราะห์และคุ้มครองสตรีที่ประสบปัญหาทางสังคม ก็มีวัตถุประสงค์ที่มีลักษณะกว้างขวางอย่างมากเช่นเดียวกัน คือ ให้การสงเคราะห์และความคุ้มครองแก่สตรีที่ประสบปัญหาทางสังคม จัดสวัสดิการและพัฒนาสตรีอย่างเต็มศักยภาพ ให้สตรีมีโอกาสได้รับการพัฒนาความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพสามารถพึ่งตนเองได้ พัฒนาสตรีทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และส่งเสริมการดำเนินงานที่เอื้อต่อการพัฒนาสตรี ให้การฟื้นฟูและพัฒนาสตรีที่เข้ารับการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ให้การฝึกอบรมอาชีพ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบแก่เยาวชนสตรี และสตรีที่ขาดโอกาสทางการศึกษาและอาชีพ ตลอดจนดำเนินมาตรการป้องกันมิให้เยาวชนสตรีถูกล่อลวง แสวงหาประโยชน์ หรือชักชวนสู่บริการทางเพศ

นโยบายของหน่วยงานภาครัฐกำหนดมาจากการยึดด้วยทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยตรง เราจะเห็นได้จากนโยบายการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนนั้นอาศัยอำนาจในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2515 ซึ่งปัจจุบันกำลังมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กใหม่ และนโยบายด้านการสงเคราะห์และคุ้มครองสตรีที่ประสบปัญหาสังคมก็

มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ในยุคแรกที่มีการตั้งสถานสงเคราะห์หญิงบ้านเกร็ดตระการในปี พ.ศ. 2503 ก็เป็นการตั้งขึ้นมารองรับกับพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2503 และในปัจจุบันได้ดำเนินการ โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539

อันที่จริง หน่วยงานภาคเอกชนก็มีลักษณะของการมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานหลายๆ ประการเช่นกัน อาทิ บ้านพักฉุกเฉินของสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีก็เป็นหน่วยงานที่ให้ที่พักพิงและรองรับปัญหาของผู้หญิงหลากหลายรูปแบบ เช่น ปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนา ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาผู้ติดเชื่อ เอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์ ปัญหาด้านสุขภาพกายและจิตใจ รวมทั้งปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

วัตถุประสงค์ของนโยบายของหน่วยงานด้านสตรีโดยภาพรวมมีกำหนดไว้ชัดเจน ทว่าในด้านของปัญหาสตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวนั้น มีการเน้นความสำคัญอย่างแตกต่างกัน บางหน่วยงานอาจจะเน้นไปที่ปัญหาด้านการค้าประเวณี หรือด้านการต่อต้านการค้าหญิงและเด็ก มากกว่าปัญหาความรุนแรง ทว่าเมื่อมีกรณีผู้หญิงมาขอรับบริการ ก็มีการประสานความร่วมมือ และมีการส่งต่อไปรับบริการตามสภาพปัญหาและความต้องการของสตรีแต่ละคนเป็นสำคัญ

1.2 ทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติตามนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐบาลใช้งบประมาณจากรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ กระนั้นก็ตาม องค์กรต่างประเทศหรือองค์กรภาคเอกชนหลายแห่งก็มีการให้เงินทุนสนับสนุนในโครงการที่สำคัญๆ เช่น การสนับสนุนขององค์กรระหว่างประเทศเพื่อการย้ายถิ่นฐาน (IOM) องค์กรทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) มูลนิธิพัฒนาชีวิตชนบท สโมสรซอนต้าสากล กรุงเทพฯ 5 และมูลนิธิดร. เทียม โชควัฒนา ในโครงการต่างๆ ของบ้านเกร็ดตระการ และการสนับสนุนของ UNICEF ในโครงการจัดตั้งศูนย์อำนวยการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส ในชุมชน ทั้ง 50 เขตของกรุงเทพมหานคร ซึ่งจะเน้นให้มีศูนย์บริการครอบครัวในชุมชน มีอาสาสมัครเฝ้าระวังความรุนแรงในชุมชน มีระบบและวิธีการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในชุมชน

นอกจากนั้น ยังมีความร่วมมือในเชิงทรัพยากรบุคคล อาทิ การร่วมกันจัดโครงการครอบครัวสัมพันธ์ของกรุงเทพมหานครกับมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก และการร่วมกันจัดกิจกรรมบำบัดในบ้านพักเด็กและครอบครัวของกรมประชาสงเคราะห์ โดยบุคลากรของมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กได้เป็นทรัพยากรในกิจกรรมดังกล่าว โดยการประสานงานอย่างใกล้ชิดของกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก กรมประชาสงเคราะห์

1.3 คุณสมบัติของบุคลากรผู้ปฏิบัติ

จากการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ได้ว่าบุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชน มีทัศนคติการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไปจากบุคลากรในยุคก่อนๆ อย่างมาก ตรึงนี้พิจารณาได้ว่าเป็นจุดแข็งหรือเป็นศักยภาพ

ภาพ กล่าวคือ ในช่วง 20-25 ปีที่หน่วยงานเอกชนเริ่มมีบทบาทอย่างมากในเวทีสาธารณะ บุคลากรที่ทำงานจะเน้นกิจกรรมไปในทางธุรกิจเป็นสำคัญ หน่วยงานภาครัฐในยุคนั้นก็ยังแสดงความเป็นวิชาชีพน้อยมาก ในอดีต บุคลากรของหน่วยงานยังมีท่าทีและจุดยืนที่มองว่า ความรู้ที่เรียนจากห้องเรียน แม้จะเป็นความรู้ทางวิชาชีพ ก็ไม่ได้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริง แต่ในปัจจุบัน บุคลากรมองว่า ความรู้เชิงวิชาชีพเป็นสิ่งจำเป็น และไม่ได้มีช่องว่างระหว่างความรู้กับการปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญ ทว่า การนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์กลายเป็นประเด็นที่ต้องเรียนรู้ เพราะเวลาเรียนวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำงานกับผู้ด้อยโอกาส เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้สอนต้องบอกผู้เรียนว่า ความรู้ชุด ก. จะใช้ได้กับสถานการณ์ ก. เพราะนั่นเท่ากับเรามี “ความรู้แบบกลไก” อย่างมาก ทว่า การนำไปประยุกต์ใช้ให้ได้ดี กลายเป็นส่วนที่ต้องเรียนรู้และเป็นศาสตร์ของการนำไปใช้-ไม่ใช่การปฏิเสธเสียแต่ต้นว่า ความรู้เชิงวิชาชีพมีช่องว่างกับการปฏิบัติ อย่างเป็นสูตรสำเร็จแห่งการปฏิเสธ

ในอดีตนั้น มีกระแสการปลุกฝังว่า ความรู้ในการทำงานไม่สำคัญเท่ากับ “มีใจ” “มีจิตสำนึก” หรือ “มีจิตสำนึกแห่งสวัสดิการ” (Welfare mindedness) ในปัจจุบันมีการนำ ความมีใจ ความมีจิตสำนึก และความมีจิตสำนึกแห่งสวัสดิการมาบูรณาการกับองค์ความรู้มากขึ้น การแบ่งขอบเขตระหว่างจิตใจกับความรู้ทางวิชาชีพเริ่มลดความแข็งนิง ทว่าเห็นความไหลเคลื่อนระหว่างจิตใจกับความรู้ในเชิงบูรณาการมากยิ่งขึ้น บุคลากรส่วนใหญ่ที่พบมีจุดยืนที่เข้าใจและมีการเรียนรู้ระหว่างต่างหน่วยงานสูงขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็งและเป็นศักยภาพที่สมควรส่งเสริมให้การเรียนรู้มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

เมื่อผู้หญิงได้รับความรุนแรงและตัดสินใจไปพึ่งพิงหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานแรกที่จะไปมักเป็นสถานีตำรวจ ผู้หญิงแสดงความเห็นว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร มักจะแนะนำให้ยอมความกันหรือไม่รับแจ้งความ

“...หากเจ้าหน้าที่ตำรวจมีการว่ากล่าวตักเตือนหรือลงโทษผู้กระทำจะช่วยคลี่คลายปัญหาได้มาก คังกรณีของผู้หญิงที่ประสบปัญหาหายหนึ่งให้ข้อมูลในการพึ่งพิงตำรวจว่า ไปแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพราะได้รับบาดเจ็บมาก นิ้วเคลื่อน หน้าตาบวมบวม แต่ตำรวจไม่รับแจ้งความ บอกว่าเป็นเรื่องส่วนตัวของตัวเมีย ให้ไปตกลงกันเอง ตัวเธอจึงต้องประสบปัญหาต่อไป เมื่อเกิดเหตุการณ์ครั้งที่สอง ตำรวจรับแจ้งความและจับสามีเข้าห้องขัง เนื่องจากสามีพยายามตบตีเธอบนสถานีตำรวจ ในครั้งนี้ เธอรู้สึกว่ามีสามีไม่กล้าใช้ความรุนแรงกับเธออีก และรู้สึกว่ามีหวาดเกรงกับการลงโทษอย่างเห็นได้ชัด”

ประเด็นที่สำคัญ สำหรับบุคลากรที่ทำงานกับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง คือ การมีความรับรู้เข้าใจในประเด็นเพศภาวะ (Gender sensitivity) ในการบรรยายเรื่อง How to manage the problems of violence to women in Australia เมื่อสิงหาคม 2545 วิทยากร คือ Professor Dr. Jude Irwin จากมหาวิทยาลัยซิดนีย์ ให้ข้อมูลว่าในประเทศออสเตรเลียนั้น มีการสอนเรื่อง Gender sensitivity ตั้งแต่ระดับอนุบาล และในการเรียนวิชาตำรวจได้มีการฝึกอบรมหลักสูตรพิเศษในเรื่องความรุนแรงในครอบครัว (domestic violence) ขณะนี้ได้มีการจัดตั้ง Special Unit for Domestic Violence ซึ่งมีทั้งตำรวจชายและตำรวจหญิง แต่ในความรู้สึกของตำรวจชายแล้วไม่ยากไปทำหน้าที่ในหน่วยพิเศษนี้ พวกเขาอยากไปจับผู้ร้ายมากกว่า เพราะหน่วยพิเศษนี้เป็นการทำงานที่มีความกดดันสูง ธรรมชาติของงานตำรวจแตกต่างจากงานด้านสังคมสงเคราะห์อย่างสิ้นเชิง ผู้ศึกษาเห็นว่า ธรรมชาติของการทำงานตำรวจตอบสนองระบบสังคมชายเป็นใหญ่ได้ดีกว่า เมื่อมาจับงานด้านความรุนแรงในครอบครัว ตำรวจชายจึงมักมีความกดดันค่อนข้างมาก

โดยภาพรวมผู้ให้บริการมีความเข้าใจการทำงานแบบสหวิชาชีพมากขึ้น เห็นความสำคัญของคนต่างวิชาชีพที่จะต้องมาผนึกความร่วมมือและผนึกความรับผิดชอบต่อสตรีที่ได้รับความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

4. ผู้ให้บริการ

4.1 ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงมาจากสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่หลากหลาย

ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงนั้นมาจากหลายสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย การใช้ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นได้ในทุกชนชั้น ในบางหน่วยงาน เช่น ในมูลนิธิเพื่อนหญิง ประชากรในการศึกษาของกิตติภา สุวรรณรัตน์ (2545) พื้นฐานการเรียนรู้ที่ดี และมีวัยวุฒิ-คุณวุฒิ การศึกษาพอสมควร หลายคนจบปริญญาตรี บางคนมีความรู้ขนาดสอนภาษาอังกฤษให้เพื่อนได้ เธอเหล่านี้ประสบปัญหาวิกฤตเรื่องความรุนแรง ทว่าพื้นฐานของเพื่อนๆที่มาอยู่ก่อนและบุคลากรตลอดจนสภาพแวดล้อมที่อุดมไปด้วยจิตใจแห่งการต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรี ทำให้ฟื้นตัวเร็ว กิจกรรมอื่นๆ เช่น การเข้ากลุ่มพูดคุย หรือกิจกรรมอ้อมอ้อมๆ ยังช่วยเสริมให้เธอเหล่านี้กลับมาใช้ชีวิตอย่างได้เร็ว

4.2 ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอธิบายตนเองในเชิงนิยัตินิยม

ข้อมูลจากหลายแหล่งมีความสอดคล้องตรงกันว่า ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นภรรยาที่ถูกสามีทำร้าย และการที่ถูกสามีทำร้ายมักสืบเนื่องมาจากฝ่ายชายมีภรรยาน้อย ผู้หญิงที่ถูกทำร้ายมักจะกำหนดตนเองในลักษณะนิยัตินิยม (Determinism) คือลงโทษตนเองว่าเป็นฝ่ายผิด ตนเองที่เป็นสาเหตุของการที่สามีไปมีภรรยาน้อย และกำหนดตนเองที่เป็นสาเหตุที่ถูกทำร้าย ผู้หญิงที่ไม่สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ไม่ได้ทำงานที่มีรายได้ เป็นแม่บ้านต้องพึ่งพาสามี ยิ่งมีความยากลำบากกว่าผู้หญิงที่มีงานทำนอกบ้าน และมีการกำหนดโทษตนเองมากกว่าผู้หญิงที่พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ผู้หญิงที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

และมีลูกที่ต้องดูแลยิ่งมีความยากลำบากในการตัดสินใจ พึงทลายกำแพง “ปัญหาส่วนตัว” ออกมาขอความช่วยเหลือจากทรัพยากรทางสังคมนอกบ้าน

“...เธอมีครอบครัวเหมือนตบั้นไคพลอยโจน เนื่องจากสามีได้มาดักจุด ทั้งๆที่กำลังจะแต่งงานกับชายอีกคนหนึ่ง ในไม่กี่เดือนข้างหน้า ตอนนั้น รู้สึกผิดมาก แต่ก็ยอมอยู่กับตัวกันกับสามี ด้วยความคิดที่ว่า ชายสามโบสถ์ หญิงสามผัว มันไม่ดี จึงต้องทนอยู่กับสามีที่ทุบตีเรื่อยมา...”

การลงโทษตนเองว่าเป็นฝ่ายผิด ทำให้เป็นอุปสรรคที่สำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงที่จะสร้างพลังอำนาจมาจากภายในของผู้หญิงเอง อย่างไรก็ตาม การเข้ากลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อนของผู้หญิงรายนี้ ทำให้เธอสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระได้ในระดับหนึ่ง

4.3 ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงถูกกระทำด้วยแนวคิดระบบสังคมที่มีชายเป็นใหญ่

เราจะเห็นว่า ตั้งแต่ต้นทางของ “กระบวนการเป็นผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง” จนถึงปลายทางถูกปกคลุมและถูกกระทำด้วยแนวคิดของระบบสังคมชายเป็นใหญ่ทั้งสิ้น ดังนั้น วิธีเดียวที่จะทำให้ผู้ใช้บริการปลอดภัยจากการได้รับความรุนแรงซ้ำซาก และป้องกันไม่ให้เกิดการตอบโต้จนถึงเสียชีวิต ก็คือ การที่ผู้หญิงต้องปลดปล่อยตนเองให้กลับมามีพลังอำนาจ นั่นคือ ผู้หญิงต้องเข้าใจคุณค่าของตนเองและกลับมาพึ่งตนเองให้ได้ในทุกเรื่อง ทั้งนี้ เราจะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงคนหนึ่ง ที่จะหลุดพ้นจากความรุนแรงในครอบครัวได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพและเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกโฉมไปคนละด้านมุม

ดังนั้น ผู้หญิงที่ผ่านวิกฤตการณ์ของความรุนแรงมาสู่การเป็นผู้หญิงที่พึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งจึงเป็นบุคคลที่สมควรแก่การยกย่องอย่างมาก ผู้ใช้บริการที่ผ่านความยากลำบากที่สุดของชีวิตมาได้ จะมีความเข้าใจในชะตากรรมความทุกข์ยากของเพื่อนผู้หญิงคนอื่นที่ประสบความรุนแรงเช่นตนได้เป็นอย่างดี ตรงนี้น่าจะเป็นศักยภาพของกระบวนการให้ความช่วยเหลือ ที่พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสได้ ผู้ใช้บริการที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจจนประสบความสำเร็จควรจะได้รับการส่งเสริมให้ทำหน้าที่เป็นนักรณรงค์ให้สังคมได้เข้าใจปัญหา เป็นผู้นำของชุมชนที่จะปลดปล่อยจากความรุนแรง ชุมชนที่สนใจเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรง หรือเป็นอาสาสมัครในการช่วยเหลือผู้หญิงที่ยังไม่สามารถปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากกรงขังของแนวคิดระบบสังคมชายเป็นใหญ่ได้

ข้อที่น่าสังเกตคือ จุดเริ่มต้นที่จะทำให้ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงเข้ามาในระบบสวัสดิการสังคมได้ คือ ผู้หญิงที่เป็นผู้ใช้บริการจะต้องตัดสินใจกล้าเปิดเผยเรื่องปัญหาส่วนตัวให้ผู้อื่นทราบ

ก่อน อย่างน้อยที่สุด ก็คือเธอต้องกล้าหยิบโทรศัพท์ หมายความว่าไปเล่าให้นักสังคมสงเคราะห์ หรือบุคลากรของหน่วยงานที่ปลายสายฟัง ดังนั้น นักสังคมสงเคราะห์หรือบุคลากรในจุดเปิดรับ ต้องมีความสำคัญมาก ที่จะทำให้ผู้หญิงรู้สึกไว้วางใจ และกล้าเข้ามาสู่กระบวนการฟังหลายกำแพง “ปัญหาส่วนตัว” ให้หมดสิ้นไป และเข้ามาใช้บริการอย่างต่อเนื่อง จนสามารถปลดปล่อยตนให้เป็นอิสระจากความไร้อำนาจได้

4.4 ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วยตนเอง

การที่ผู้หญิงตัดสินใจเข้ามาในระบบสวัสดิการสังคมนั้น ตีความได้ว่าเป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างที่เธอจะไม่ยอมทนกับชะตากรรมที่เกิดขึ้นอีกต่อไป เมื่อพิจารณาจากด้านมุมของการสังคมสงเคราะห์แนวโครงสร้าง (Structural social work) การตัดสินใจนี้นอกจากจะเป็นการฟังหลายกำแพง “ปัญหาส่วนตัว” ที่จะยุติการกักกันเธอจากการปลดปล่อยแล้ว ยังนับเป็นการพยายามเดินเข้ามาสู่ปากประตูแห่งการปรับเปลี่ยน โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่เธอมีต่อระบบสถานะแวดล้อมอันทำให้เกิดความทุกข์อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเธอจะไม่ประสบความสำเร็จ หากเธอไม่ได้รับการหนุนสร้างจากระบบผู้ให้บริการและผู้หญิงที่เคยผ่านประสบการณ์นี้มาแล้วอย่างเพียงพอ

พิจารณาต่อเนื่องไปอีกลำดับ เราจะพบข้อน่าสังเกตว่า ในขณะที่ผู้หญิงที่เป็นประชากรในการวิจัยเดินเข้ามาหากระบวนการนั้น มาจากแรงจูงใจที่จะเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ในทางตรงกันข้าม ย่อมมีผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายอีกจำนวนมาก ที่ถูกรวบงำจากความคิดในระบบสังคมชายเป็นใหญ่และนิยัตินิยมจนไม่สามารถตัดสินใจเข้าหากระบวนการที่จะให้ความช่วยเหลือ หรือแม้กระทั่งจะหยิบโทรศัพท์หมายเลขมายังหน่วยงาน เธอก็ไม่สามารถรวบรวมความกล้าหาญให้ได้เพียงพอที่จะทำเช่นนั้น

4.5 ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงสร้างอัตลักษณ์ใหม่และนิยามความหมายของชีวิตใหม่ให้กับตนเอง

ในกระบวนการให้บริการสวัสดิการสังคมแก่ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง แท้ที่จริงแล้ว เป็นกระบวนการที่หนุนสร้างให้ผู้หญิงได้สร้างอัตลักษณ์ใหม่ ขณะเดียวกันก็เป็นกระบวนการให้ความหมาย “ชีวิตใหม่” ของผู้หญิง

“...เพราะโรงเรียนของลูกจะเปิดเทอม พี่ก็ไปขอเงินช่วยเหลือค่าเทอมลูกจากเขา ...เขาบอกว่า ถ้ารักลูกก็พิสูจน์สิว่ารักลูก กล้าคุกเข่าขอเงินค่าเทอมลูกมั๊ย โอ๊ย ในความรู้สึกก็ถ้าเรา รักลูกเราก็อยากให้เรารู้ว่า เรารักลูก พี่ก็ยอมคุกเข่าให้เขา เขาก็หยิบเงินมาให้เลยนะเขาก็ บอกว่า เธอกล้าขอเราก็กกล้าให้ วันนั้นพี่ก็ภูมิใจไว้เลยว่า หลังจากวันนี้จะไม่มีการขอเงิน อีกแล้ว พี่จะหาเงินด้วยลำแข้งตนเอง เพราะครั้งหนึ่งเราก็เคยทำงาน เงินเดือนก็พอๆกับเขา ครั้งหนึ่งเราก็เคยดูแลลูกได้ ครั้งหนึ่งเราก็ทำได้ เกือบหนึ่งปีเต็มที่เราอดทนมาไม่มีความหมาย เลย จันไม่อดทนแล้ว แต่เราจะอดทนกับการเริ่มต้นชีวิตใหม่ พี่จึงมาสมัครงานเป็นลูกจ้างชั่วคราวในฝ่ายวิเคราะห์นโยบาย ที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง...”

การเริ่มต้นชีวิตใหม่ด้วยการทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ที่เพียงพอสำหรับการดูแลตนเอง และลูกของผู้หญิงที่ยกมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่และความหมายของชีวิตใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ เพื่อที่จะมีพื้นฐานความสามารถที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากสถานการณ์ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ

นอกเหนือจากผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงจะสร้างอัตลักษณ์และความหมายใหม่ของชีวิต จากการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจแล้ว ในด้านความเชื่อทางศาสนาก็มีส่วนช่วยให้ผู้หญิงสร้างความหมายชีวิตขึ้นมาใหม่เช่นเดียวกัน กิตติภา สุวรรณรัตน์ (2545, น. 122-124) พบว่าในบรรดาผู้หญิงที่ มาเข้ากลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน ที่มูลนิธิเพื่อนหญิงนั้นมีสองราย ที่ให้ความสำคัญกับศาสนา ในการเข้า มามีความหมายต่อการดำเนินชีวิตของเธอ ทว่ามีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าผู้หญิงทั้งสองรายมีมุมมอง ด้านศาสนาที่แตกต่างกัน

“เวลาที่มีปัญหาพี่จะเข้าวัด เพราะวัดปลอดภัยที่สุดทั้งในด้านของการพูดคุย และการทำจิตใจให้สงบ ทำให้เราพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหา”

“พี่ดีขึ้นเพราะศาสนา พี่เปลี่ยนศาสนาจากพุทธเป็นคริสต์ เนื่องจากพี่ไม่เชื่อในเรื่องกรรมเก่า มันอยู่ที่ความเชื่อ การไว้วางใจ มันอยู่ที่ตัวเราเอง มันมาจากความเชื่อภายใน สิ่งที่เกิดขึ้นว่าเชื่อไม่ผิดคือ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่ใช่ว่าไม่ดี แต่พี่ไม่อยากให้ใครมานึกว่า สิ่งที่เกิดขึ้นมันเป็นกรรมเก่าของเรา เกิดมาจำได้เราไม่เคยทำกรรมกับใคร แล้วทำไมต้องมารับกรรมล่ะถูกไหม ทำให้ใจเราผ่อนคลาย พี่มาเลยนับถือคริสต์ ศาสนาคริสต์สอนว่าถ้าเรามี ปัญหาเราจะต้องรับกับปัญหา ศาสนาเป็นกำลังใจ หนุนใจ ชูใจทำให้ใจเราอึดเอม ซึ่งมันเป็นความเชื่อภายใน ทุกวันอาทิตย์ไม่ว่าจะยุ่งกับงานขนาดไหน พี่ต้องเข้าโบสถ์ เพราะพี่รู้สึกสบายใจเมื่อเข้าโบสถ์...”

การยึดหลักศาสนาพุทธและการเปลี่ยนจากศาสนาพุทธไปนับถือศาสนาคริสต์ของผู้หญิงที่
ได้รับความรุนแรงทั้งสองราย มีความเหมือนกันประการหนึ่ง คือ การนำศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือ
สำหรับการกำหนดอัตลักษณ์ใหม่และสร้างนิยามความหมายใหม่ให้กับชีวิต ในรายแรกที่เข้าวัดใน
พุทธศาสนาเป็นการตีความหมายและสร้างความเข้าใจกับศาสนาพุทธในความหมายกว้าง ในความ
หมายที่เป็นมนุษยนิยม (Humanism) เป็นหลัก ซึ่งมีผลทำให้เธอรู้สึกสบายใจ มีสติและมีกำลังใน
การเผชิญกับปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ดี เธอไม่ได้กล่าวถึงการอธิบายเรื่องกรรมเก่า-
กรรมในชาติแต่ปางก่อนให้นักสังคมสงเคราะห์แม้แต่บ่อย วิธีคิดที่เธอมีต่อศาสนาพุทธเป็นวิธีที่
หลุดออกจากกรอบของนิยัตินิยมออกไป และสร้างความหมายของศาสนาพุทธในลักษณะมนุษย
นิยม คือให้โอกาสแก่ตัวเธอเองในการยืนหยัดต่อสู้กับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน

ส่วนผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในรายที่สอง เธอได้รับฟังคำปลอบใจจากเพื่อนบ้านและ
คนรู้จักว่า “ไม่เป็นไร คิดเสียว่าเป็นกรรมเก่า เราต้องชดใช้” คำๆนี้เมื่อได้ยินได้ฟังแล้ว เธอรู้สึกไม่
ชอบ ทำให้เธอรู้สึกท้อแท้ เธอถามตนเองว่า สิ่งที่ต้องการคือการเริ่มต้นชีวิตใหม่ การอธิบายเช่น
นั้นของเพื่อนบ้านทำให้เธอรู้สึกไม่สบายใจ-ไม่มีอิสระ ซึ่งนั่นก็คือ เธอรู้สึกถูกรอบงำโดยวิธีคิด
แบบนิยัตินิยมนั่นเอง ต่อมาเธอได้ทำงานด้านธุรกิจขายตรง พี่ที่บริษัทแนะนำให้เธอลองเข้าโบสถ์
เมื่อเข้าไปแล้วเธอรู้สึกว่าคำสอนของพระเจ้าสอดคล้องกับความต้องการในการเปลี่ยนแปลงชีวิต
ใหม่มากกว่า เธอจึงตัดสินใจเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนา การเปลี่ยนศาสนาและการเข้าโบสถ์เป็น
สัญลักษณ์ของการมีชีวิตใหม่ และให้โอกาสกับเธอในการสร้างชีวิตใหม่ได้มากกว่า กล่าวอีกอย่าง
หนึ่งก็คือ เธอได้อธิบายความหมายของศาสนาคริสต์ที่เธอเปลี่ยนไปนับถือในลักษณะของมนุษย
นิยม ในขณะที่คำอธิบายเรื่องกรรมเก่า เธอไม่สบายใจเพราะมีลักษณะนิยัตินิยมและปิดกั้นโอกาส
ในการมีชีวิตใหม่ของเธอนั่นเอง

นักสังคมสงเคราะห์ให้ความเห็นว่า เธอไม่มีใครมีความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องหรือบุคคล
รอบข้างมากนัก ดังนั้น พอวิเคราะห์ได้ว่า คำแนะนำเรื่องให้เธอขอมงานชดใช้กรรมเก่า เป็นคำ
อธิบายที่ออกมาจากปากของคนที่ไม่ได้มีพื้นฐานความสัมพันธ์ที่อบอุ่นและไม่ได้เป็นการ
สนับสนุนทางสังคม (Social support) ที่มีประสิทธิผลเท่าใดนัก การตัดสินใจที่เปลี่ยนไปนับถือ
ศาสนาคริสต์มาจากความพยายามโดยตัวเธอเอง ที่จะแสวงหาความหมายของชีวิตใหม่ ที่เป็นจริง
เมื่อมีโอกาสได้เข้าโบสถ์ ทำให้เธอรับเอาวิธีคิดและความเชื่อแบบคริสต์ชนและคำสอนทางศาสนา
คริสต์ไว้ในด้านมุมของมนุษยนิยม และนั่นมีประสิทธิผลดีสำหรับเธอ

เราจะเห็นได้ว่า ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงได้ผ่านการสรุปทบทวนและประสบการณ์ โดย
การสร้างอัตลักษณ์ใหม่และสร้างความหมายของการมีชีวิตใหม่เป็นสาระสำคัญของกระบวนการให้

ความช่วยเหลือในระบบสวัสดิการสังคม ทั้งภาครัฐและเอกชน อย่างไรก็ตาม บุคลากรในกระบวนการให้ความช่วยเหลืออาจจะไม่ทันได้ลึกคิดว่า สิ่งที่เขาและเธอดำเนินการไปนั้นเป็นการหนุนสร้างให้ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงได้มีโอกาสสร้างอัตลักษณ์ใหม่และสร้างความหมายให้กับชีวิตใหม่ทั้งสิ้น การอธิบายเนื้อหาการทำงานสวัสดิการสังคมที่มุ่งเน้นไปในประเด็นของการสร้างอัตลักษณ์และการสร้างนิยามความหมายของชีวิตใหม่ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความชัดเจนในการสร้างพลังอำนาจให้กับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว

สรุป

ในบทนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์และประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว ในด้านปรัชญารากฐานของการดำเนินงาน ผู้ศึกษาพบว่าประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ “เรื่องส่วนตัว” กับ “เรื่องสาธารณะ” ซึ่งก่อตัวเป็นกำแพง 4 ชั้นขวางกั้นผู้หญิง ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงบริการสวัสดิการสังคมที่จะให้ความช่วยเหลือเธอได้ ในด้านกระบวนการทำงาน หน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจพื้นฐานเรื่องประเด็น “เรื่องส่วนตัว-เรื่องสาธารณะ” อย่างแตกต่างกัน บางหน่วยงานขาดความละเอียดอ่อนต่อประเด็นนี้ หน่วยงานที่ทำงานด้านสตรีที่ได้รับความรุนแรงมีการประสานงานและผนึกความร่วมมือระหว่างกันมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับยุคก่อนๆ มีการสวททที่ เปิดรับ ให้โอกาสต่อกันและกันมากขึ้น ตลอดจนมีวุฒิภาวะในการเรียนรู้การทำงานซึ่งกันและกัน

หน่วยงานภาครัฐบาลมีการเคลื่อนไหวจากระบบบิรโรเครซึ่งแบบดั้งเดิมไปเป็นบิรโรเครซึ่งเชิงวิชาชีพมากขึ้น หน่วยงานเอกชนส่วนใหญ่สามารถดำรงความเป็นองค์กรทางเลือกเอาไว้ได้ และในบรรยากาศของการประสานความร่วมมือกัน มีลักษณะใกล้เคียงกับการดำเนินงานในลักษณะองค์กรแห่งการเรียนรู้ บุคลากรต่างองค์กรแต่มีมุมมองต่อกันในทางสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น กระบวนการดำเนินงานของบุคลากรเน้นในเรื่อง “ผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง” การหนุนสร้างให้ผู้ให้บริการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่

ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวมาจากสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย และมักอธิบายตนเองในลักษณะนิยัตินิยม ตกเป็นเหยื่อของการครอบงำทางความคิดจากระบบสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ มีความพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วยตนเอง ตลอดจนสร้างอัตลักษณ์ใหม่และนิยามความหมายของชีวิตใหม่ให้กับตนเอง.

บทที่ 5

ศักยภาพและข้อจำกัดของระบบ กลไกและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาภาพรวมระบบบริการสวัสดิการสังคมและการประเมินระบบบริการสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวในบทที่ผ่านมา ในบทนี้ ผู้วิจัยพยายามเรียบเรียงผลการศึกษาโดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์ในข้อที่ 3 คือ การค้นหาศักยภาพและข้อจำกัดของระบบ กลไก และกระบวนการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนตอบสนองต่อคำถามในการวิจัยเป็นสำคัญ

1. ศักยภาพ

การพิจารณาศักยภาพของระบบ กลไกและกระบวนการที่เกี่ยวข้องมีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงภายในระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพ

หน่วยงานภาครัฐบาลกำลังอยู่ในกระแสของการปฏิรูประบบราชการ ซึ่งเน้นการกระจายอำนาจไปยังภาคส่วนอื่นๆ ในสังคม หน่วยงานภาครัฐบาลด้านเด็กและสตรีทุกหน่วยงานได้มีแนวทางในการบริหารจัดการและการปฏิบัติที่สอดคล้องกับการปฏิรูประบบบริหารราชการ รัฐบาลจะดำเนินการในส่วนที่องค์กรเอกชนทั้งที่เป็นองค์กรธุรกิจและองค์กรพัฒนาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนองค์กรชุมชน ไม่สามารถดำเนินการได้ แนวทางของการปฏิรูประบบบริหารราชการทำให้หน่วยงานภาครัฐบาลจำเป็นต้องเปิดกว้างมากยิ่งขึ้น และดำเนินงานด้วยท่าทีที่เป็นการแสดงความร่วมมืออย่างจริงจังมากขึ้น

ดังได้กล่าวแล้วว่า การประสานงานระหว่างภาครัฐบาลและเอกชนดีขึ้นเป็นลำดับ แม้ในช่วงก่อนการปฏิรูประบบราชการ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายได้กล่าวถึง การบริหารงานในสมัยนายไสว พรหมณีเป็นอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ แล้วต่อเนื่องมาดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมคนแรก นายไสว พรหมณีได้ริเริ่มให้มีนโยบายการประสานงานระหว่างภาครัฐและเอกชนอย่างใกล้ชิดและเสมอภาคเท่าเทียม จนถึงได้ว่า ผู้บริหารกรมรุ่นต่อๆ มาได้ดำเนินนโยบายการประสานงานที่สืบเนื่องจากยุคสมัยของนายไสว พรหมณีไปได้อย่างราบรื่น และมีทิศ

ทางไม่แตกต่างกัน มาในยุคของการปฏิรูประบบการบริหารราชการ กระแสการปฏิรูปนี้ช่วยต่อยอด
ย้าให้ทิศทางของการดำเนินงานด้านเด็กและสตรีมีการประสานความร่วมมือได้อย่างสร้างสรรค์

ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนแปลงในหน่วยงานด้านเด็กและสตรีภาครัฐบาลเป็นไปใน
ลักษณะการเปลี่ยนผ่านจากระบบบิรอกเรซีแบบดั้งเดิม มาเป็นระบบบิรอกเรซีเชิงวิชาชีพมาก
ขึ้น ซึ่งเป็นการเน้นหลักการทางด้านวิชาชีพต่างๆ มากกว่าการบริหารที่เป็นระบบงานประจำ ตรงนี้
ถือว่าเป็นศักยภาพในระดับหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในส่วนของหน่วยงานด้านเด็ก
และสตรีในภาคเอกชน

1.2 การให้โอกาสผู้หญิงที่ผ่านประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวแล้ว มาเป็นอาสา สมัครหรือผู้ช่วยนักวิชาชีพนับเป็นศักยภาพของการดำเนินงาน

กรณีศึกษาหลายกรณี ตลอดจนงานวิจัยชิ้นอื่นๆ สะท้อนให้เห็นว่า บุคคลที่ทำหน้าที่ให้คำ
ปรึกษา ให้การสนับสนุนทางสังคม ให้กำลังใจ นั่งฟังผู้หญิงที่ประสบความรุนแรงในกลุ่ม และแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ของตนให้ผู้หญิงได้เรียนรู้ ที่มีประสิทธิผลที่สุด ก็คือ ผู้หญิงที่เคยผ่านประสบ
การณ์ความรุนแรงมาแล้ว ได้สร้างความแข็งแกร่ง และพัฒนาตนเองจนมีศักยภาพเพียงพอ ที่จะ
เป็นผู้ช่วยนักสังคมสงเคราะห์ ผู้ช่วยนักจิตวิทยา ผู้ช่วยนักบำบัด หรือผู้ช่วยนักกฎหมาย หรือเป็นพี่เลี้ยง
ในกลุ่ม หรือแม้แต่อยู่ในชมรมหญิงช่วยหญิง ถือได้ว่าเป็นประโยชน์มาก พวกเธอจะเข้าใจในความ
ทุกข์ความยากลำบากและความเดือดร้อนของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงได้ดี นักวิชาชีพอาจจะให้
ความรู้เพิ่มเติม แต่โดยพื้นฐานแล้ว พวกเธอพร้อมที่จะให้การหนุนสร้างให้ผู้หญิงด้วยกันกลับมา
พลังอำนาจ สร้างอัตลักษณ์ใหม่ และสร้างนิยามความหมายของชีวิตใหม่ขึ้นมาได้

หน่วยงานที่ทำงานกับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงทั้งภาครัฐและเอกชน พึงพิจารณาให้มี
การจ้างงานผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวให้เป็นผู้ช่วยนักวิชาชีพ (Para-
professional) โดยถือว่า ผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์ตรงเหล่านี้เป็นศักยภาพของระบบบริการสวัสดิ
การสังคม ทั้งนี้ นักวิชาชีพอาจจะมีการกำกับดูแลนิเทศงานตามความเหมาะสม

1.3 หน่วยงานเอกชนยังธำรงความเป็นองค์กรทางเลือก ขณะเดียวกันได้เพิ่มศักยภาพใน เชิงวิชาชีพมากขึ้น

ในขณะที่หน่วยงานด้านเด็กและสตรีภาครัฐเปลี่ยนแปลงไปในทางระบบบิรอกเรซีเชิง
วิชาชีพมากขึ้น นับเป็นการสอดคล้องกันกับหน่วยงานด้านเด็กและสตรีภาคเอกชน ที่แทบทุกหน่วย
งานยังคงธำรงคุณลักษณะความเป็นองค์กรทางเลือกเอาไว้ได้ และเป็นองค์กรทางเลือกที่กำลังให้
ความสำคัญกับการให้บริการสวัสดิการสังคมโดยตรง อย่างมีหลักการทางวิชาชีพมากยิ่งขึ้น

หากเปรียบเทียบกับภาระงานขององค์กรเอกชนด้านเด็กและสตรีในสองทศวรรษที่แล้ว เราจะเห็นภาพโดดเด่นในเชิงการณรงค์เผยแพร่และการเปิดปัญหาให้สาธารณชนรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ในยุคสมัยนั้น หน่วยงานเอกชนน้อยแห่งที่ให้ความสำคัญกับการให้คำปรึกษา การจัดกลุ่มทางสังคม การจัดกิจกรรมครอบครัวบำบัด ครอบครัวสัมพันธ์ ทว่าในการศึกษาคครั้งนี้ พบว่าหน่วยงานภาคเอกชนหลายแห่งเข้าไปมีบทบาทโดดเด่นในการสร้างรูปแบบการทำงานกับครอบครัว การทำงานกับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง อย่างที่สอดคล้องกับหลักวิชาการเป็นอย่างดี ตรงนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่สำคัญของขบวนการทำงานเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง

หน่วยงานสวัสดิการสังคมที่ทำงานด้านเด็กและสตรีในภาคเอกชนมีการเคลื่อนไหวณรงค์ในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ถือได้ว่า เป็นทิศทางการทำงานที่ถูกต้องและสอดคล้องกับผลการศึกษาคครั้งนี้ ซึ่งมองว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง มีความมั่นคงปลอดภัยและสามารถเข้าถึงระบบบริการสวัสดิการสังคม ก็คือการทำงานที่ชุมชนช่วยหนุนสร้างให้ผู้หญิงกล้าและเข้มแข็งพอที่จะพึ่งพิงหลายกำแพงมายาคติที่ขวางกั้นระบบบริการสวัสดิการสังคม ซึ่งมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือและพิทักษ์สิทธิให้กับผู้หญิงพอสมควร เราจะพบว่า ผู้หญิงที่พบในการวิจัยส่วนใหญ่ทนไม่ได้กับสถานการณ์ความรุนแรงและเลือกที่จะพึ่งพิงหลายกำแพงออกมาเอง ทำให้เราต้องคิดเสมอว่า ยังมีผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอีกจำนวนมาก ที่ยังไม่พ้นออกมาจากกำแพงนี้ และอาจต้องเสี่ยงต่อการเสียชีวิตหรือตอบโต้ความรุนแรงจนอีกฝ่ายหนึ่งต้องเสียชีวิตไปได้ การรณรงค์เผยแพร่และทำงานกับชุมชนให้ทำหน้าที่เฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในชุมชนจึงเป็นแนวทางที่พึงสนับสนุนอย่างที่สุด

1.4 พัฒนาการของการประสานความร่วมมือในรูปของเครือข่ายการทำงานเป็นพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพที่สำคัญ

การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้านเด็กภาครัฐและเอกชน มองในเชิงพัฒนาการของระบบ กลไก และกระบวนการที่เกี่ยวข้อง เห็นว่ามีความก้าวหน้าพอสมควร ทิศทางการทำงานมีลักษณะความเป็นวิชาชีพมากขึ้น และเข้าใจการทำงานแบบสหวิชาชีพมากขึ้น การประสานงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น การประสานงานที่เกิดขึ้นเป็นไปในแนวราบมากขึ้น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอดทนต่อความแตกต่างและประสานการเรียนรู้ได้ดีพอสมควร มีการเปิดรับฟังและยอมรับความต้องการและการกระทำของหน่วยงานอื่นๆมากขึ้น มีการพึ่งพาสนับสนุนซึ่งกันและกันที่นำไปสู่ประโยชน์ของผู้หญิงได้ดี กระบวนการให้ความช่วยเหลือที่เกี่ยวข้องก็มีการเรียนรู้ระหว่างกันที่น่าพอใจ

หลักฐานที่สำคัญ ได้แก่ โครงสร้างของกระทรวงที่เกี่ยวข้องที่เกิดขึ้นใหม่ จากการปฏิรูประบบบริหารราชการ คือ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นั้น เราจะพบการจัดตั้งส่วนราชการที่มีการเน้นภารกิจของการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานด้านต่างๆ ในหน่วยงานระดับกรมแทบทุกกรมของกระทรวงแห่งนี้ อาทิ อำนวยการหน้าที่ในข้อ (9) ของสำนักงานปลัดกระทรวง ที่ว่า “ส่งเสริมและพัฒนาระบบเครือข่ายความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการพัฒนาสังคม การจัดสวัสดิการสังคมและการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ” หรือ อำนวยการหน้าที่ในข้อ 7 ของสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ว่า “เป็นศูนย์กลางในการประสานงานและสร้างเครือข่ายความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และอาสาสมัครในการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคม” เป็นต้น

จากหลักฐานดังกล่าวทำให้วิเคราะห์ได้ว่า กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ตระหนักในความสำคัญของการทำงานผ่านกลไกของเครือข่าย และไม่ได้เน้นการทำงานที่ภาครัฐเป็น “เจ้าภาพ” โดยลำพังอีกต่อไป ในการสัมมนาหลายครั้ง ผู้เข้าร่วมสัมมนาทั้งภาครัฐและเอกชนต่างกล่าวถึงการประสานความร่วมมือในรูปของเครือข่ายการทำงานกันมากขึ้น อาจจะมีผู้โต้แย้งว่า ความเข้าใจเรื่องความร่วมมือในรูปแบบของเครือข่ายการประสานงาน อาจจะไม่มีความแตกต่างกันบ้าง แต่ผู้ศึกษาเห็นว่า ในแนวทางกว้างๆ ยังมีความเข้าใจที่พอจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาศักยภาพร่วมกันได้

การทำความเข้าใจกับความแตกต่างของแต่ละองค์กรในการประสานงานนั้นเป็นความจริงของสภาพการทำงาน เราไม่มีทางควบคุมจัดการให้หน่วยงานทุกหน่วยงานมีการรับรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตรงกัน-เหมือนกันทุกประการ การพยายามเรียนรู้ทำความเข้าใจในความแตกต่างเป็นสาระสำคัญของการประสานความร่วมมือกัน ไม่ใช่อุปสรรคที่จะขัดขวางความร่วมมือ

1.5 กระแสการปฏิรูปการเมืองการปกครองที่เน้นการกระจายอำนาจเป็นพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพที่สำคัญ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมไทยในทศวรรษนี้มีหลายประการ อาทิ แนวความคิดเกี่ยวกับ “ธรรมรัฐ” หรือ “ธรรมาธิบาล” (Good governance) และแนวความคิดเรื่อง “ประชาสังคม” (Civil society) อันมีผลทำให้หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะนั้น การย้ำเน้นแสดงความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ชัดเจน (Accountability) ย้ำเน้นความโปร่งใสในการบริหารจัดการ (Transparency) เน้นการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรชุมชน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เน้นการลดการผูกขาดความรับผิดชอบ การลดบทบาทของภาครัฐ ตลอดจนเน้นการระดมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน แนวความคิดเหล่านี้ส่งผลให้ผู้บริหารภาครัฐบาลปรับปรุงเปลี่ยน

แปลงการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการประสานความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิรูปการเมืองการปกครองที่เน้นกระจายอำนาจในการบริหารให้อยู่ในมือของประชาชนในชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระแสการเปลี่ยนแปลงนี้นอกจากจะมีผลทำให้บุคลากรในภาครัฐบาลและเอกชนมีความกระตือรือร้นในการประสานความร่วมมือระหว่างกันแล้ว ยังมีผลทำให้ประชาชนในชุมชนต่างๆมีความตื่นตัว ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพของชุมชน เพื่อเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

หลักฐานรูปธรรมของการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การที่องค์กรบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ได้ระบุนโยบายและหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ในท้องถิ่นของตนเอง ในมาตรา 17 (7) และ มาตรา 17 (27) แห่ง พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ดังนี้

“มาตรา 17 (7) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน และ

มาตรา 17 (27) การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส”

เช่นเดียวกัน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และเมืองพัทยา ได้ระบุนโยบายหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนของตนเช่นกัน โดยกำหนดไว้ใน มาตรา 16 (10) และมาตรา 16 (15) แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ดังนี้

“มาตรา 16 (10) การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส และ

มาตรา 16 (15) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน” (โกวิท พวงงาม, 2546, น. 224-225)

เราจะเห็นได้ว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นับตั้งแต่กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา เทศบาล อบต. และ อบจ. ได้รับการคาดหวังและได้รับอำนาจให้ทำหน้าที่ด้านสวัสดิการสังคมให้กับประชาชนในชุมชนของตน การเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นภารกิจที่สอดคล้องกับ

กฎหมายเหล่านี้โดยตรง ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความตื่นตัวที่จะทำหน้าที่ แม้ว่าบางชุมชนอาจจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้และปรับตัวพอสมควร

อันที่จริง หน่วยงานภาคเอกชนด้านเด็กและสตรีได้บุกเบิกการทำงานกับชุมชนไปแล้วในระดับหนึ่ง มีผลงานและบทเรียนเชิงประสบการณ์จากชุมชนที่ประสบความสำเร็จพอสมควร เมื่อมีการขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นๆ ในบรรยากาศของความตื่นตัวจากกระแสแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น ชุมชนน่าจะตอบสนองต่อการพัฒนาศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพดีขึ้น ในอนาคต

1.6 การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิเด็กและสตรีในเชิงนโยบายที่ได้รับการขานรับจากสาธารณชนมากขึ้น เป็นปัจจัยสถานะแวดล้อมที่สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรที่เกี่ยวข้อง

ในระยะสองทศวรรษที่ผ่านมา ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเด็กและสิทธิสตรีในเชิงนโยบาย ได้รับการขานรับจากสาธารณชนมากขึ้น และมีรูปธรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จ อาทิ การเคลื่อนไหวเพื่อเพิ่มสิทธิให้กับแรงงานหญิงในการลาคลอดและการดูแลทารก โดยผลักดันกฎหมายให้เพิ่มวันลาคลอดได้ 90 วัน ในปีพ.ศ. 2539 และการเคลื่อนไหวผลักดันให้มีพ.ร.บ. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับที่ 20 พ.ศ. 2542 ที่พลิกโฉมการพิทักษ์สิทธิของเด็กที่อยู่ในกระบวนการพิจารณาคดี และขณะนี้กำลังมีการเคลื่อนไหวผลักดันให้มีพระราชบัญญัติการคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ที่คาดว่าจะผ่านการเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ในปีพ.ศ. 2546 ตลอดจนการเคลื่อนไหวให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 รณรงค์ยกเลิกสิทธิที่ให้สามีข่มขืนภรรยาโดยไม่ผิดกฎหมาย

แม้ว่าจะใช้เวลานานพอสมควรกว่าที่จะผลักดันให้กฎหมายเหล่านี้ผ่านการพิจารณาและนำไปสู่การปฏิบัติจริง ทว่าในด้านของผลกระทบต่อสาธารณชน รูปธรรมที่เป็นความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเหล่านี้ ทำให้มีผลในเชิงจิตวิทยาและการหล่อหลอมจิตสำนึกของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนโยบายทุกระดับ ทำให้มีผลเชิงบวกต่อระบบบริการสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กและผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง กล่าวคือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีแนวโน้มที่จะเข้าใจและเห็นความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือและการพิทักษ์สิทธิของเด็กและผู้หญิงมากขึ้น

การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อผลักดันกฎหมายเหล่านี้เป็นความพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เป็นธรรม (รวมทั้งความไม่เป็นธรรมทางเพศ) ในระดับมหภาค ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือเด็กและสตรีในระดับมัชฌิมภาคและจุลภาค

อย่างสำคัญ การเคลื่อนไหวทางสังคมเช่นนี้ถือว่าเป็นปัจจัยเสริมในการพัฒนาศักยภาพของระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว

2. ข้อจำกัด

2.1 ความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานในการทำงานกับผู้หญิงที่แตกต่างกัน

ระบบบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง จำเป็นต้องมีรากฐานปรัชญาแนวคิดที่เข้าใจเรื่องระบบสังคมชายเป็นใหญ่ หรืออย่างน้อยที่สุด จำเป็นต้องเข้าใจความสัมพันธ์ในเชิงเพศภาวะ เข้าใจประเด็น “ปัญหาส่วนตัวกับปัญหาสาธารณะ” ความเข้าใจตรงนี้ต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันและมีการแลกเปลี่ยนกัน หน่วยงานภาคเอกชนมีจุดยืนเรื่องนี้มาตั้งแต่ก่อตั้งองค์การเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อมีบุคลากรใหม่ๆ ก็มีการถ่ายทอดแนวความคิดผ่านระบบการนิเทศงานจากหัวหน้างานและรุ่นพี่ ส่วนหน่วยงานภาครัฐ ถ้าบุคลากรไม่สนใจใฝ่รู้จริงก็จะขาดพื้นฐานส่วนนี้ไป อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันในหลักสูตรปริญญาตรีของหลายสถาบันการศึกษามีรายวิชาด้านสตรีศึกษา-สตรีนิยมมากขึ้น น่าจะพอบรรเทาข้อจำกัดในด้านนี้ได้บ้าง

หน่วยงานตำรวจเป็นส่วนที่มีธรรมชาติแตกต่าง เพราะมีภาพลักษณ์ของแนวคิดชายเป็นใหญ่มากกว่าหน่วยงานที่ทำงานช่วยเหลือสตรี สมควรที่จะมีหลักสูตรอบรมพิเศษให้กับบุคลากรตำรวจ ทั้งชายและหญิงให้เข้าใจประเด็นสำคัญ ที่จะช่วยให้ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงได้ปลดปล่อยตนเองออกจากกรงขังของค่านิยม “ปัญหาส่วนตัว” ทั้งนี้ ความมีอำนาจของตำรวจเป็นประโยชน์ในการยับยั้งสามีที่ทำร้ายภรรยาได้มาก เพียงแต่ว่า มีข้อจำกัดที่ตำรวจมักเชื่อว่า “เป็นเรื่องส่วนตัวของผัวเมีย” หากกระบวนการทำงานสามารถเปลี่ยนความคิดตรงจุดนี้ของตำรวจได้ จะเป็นประโยชน์ต่อการป้องกันผู้หญิงจากการกระทำซ้ำได้อย่างมาก

จากการพูดคุยกับบุคลากรของมูลนิธิเพื่อนหญิง ได้ทราบข้อมูลว่า ปัจจุบันมูลนิธิเพื่อนหญิงได้เป็นที่ฝึกงานให้กับนักเรียนนายร้อยตำรวจจำนวนหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ดี ที่มีการเปิดโอกาสให้ผู้ที่จะเป็นนักวิชาชีพตำรวจในอนาคตได้มีความเข้าใจในประเด็นปัญหาของสตรี อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่มีระดับของความตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวสูง อาทิ ประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย ประเทศแคนาดา และออสเตรเลีย การให้การศึกษาเกี่ยวกับเพศภาวะ (Gender sensitivity) มีการวางรากฐานมาตั้งแต่การศึกษาระดับอนุบาล และโรงเรียนตำรวจมีรายวิชาให้ศึกษาเรื่องเพศภาวะอย่างจริงจัง

2.2 กลไกการบริการที่ยังไม่ครบวงจร

กลไกในการให้บริการสวัสดิการสังคมแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรงยังไม่ครบวงจร หลายหน่วยงานประสงค์ที่จะมีกลไกการให้บริการต่างๆ ภายในหน่วยงานของตนอย่างครบวงจร ในลักษณะ ONE STOP SERVICE เช่น มีทั้งหน่วยที่ให้บริการด้านกฎหมาย การรักษาพยาบาล การให้การศึกษา และมีที่พักและอาหารให้ผู้หญิงที่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ อันที่จริง เราจะพบว่า การบริการในลักษณะ ONE STOP SERVICE สามารถดำเนินการได้และมีดำเนินการอยู่แล้วในหน่วยงานที่เป็นโรงพยาบาลของรัฐ เช่น ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี ของกรุงเทพมหานคร

ผู้ศึกษาเห็นว่า ในด้านหนึ่ง ถ้าหน่วยงานภาคเอกชนแต่ละหน่วยต้องการมีบริการให้ครบทุกด้านในหน่วยงานของตน ก็อาจจะเติบโตอย่างผิดแนวทาง จนกลายเป็นการรวมศูนย์ราชการหรือระบบบิวรอกเรซีแบบดั้งเดิมที่เน้นการรวมศูนย์ ซึ่งต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก และในที่สุด การบริหารจัดการก็จะกลายพันธุ์ จากการบริหารแบบองค์กรทางเลือกกลายมาเป็นระบบบิวรอกเรซีแบบดั้งเดิม ผู้ศึกษากลับเห็นว่า การที่มีหน่วยเล็กๆ มีบริการที่หน่วยงานถนัด ไม่จำเป็นต้องครบทุกด้าน กลับเป็นการดี ทำให้เกิดระบบการประสานงาน การเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และสามารถเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ง่ายกว่าระบบบิวรอกเรซีแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ในความเห็นของบุคลากรหน่วยงานเอกชนหลายแห่ง มองว่า ระบบบ้านพักที่มีอยู่ยังไม่มีหลากหลายพอที่จะตอบสนองความต้องการของเด็กและสตรี ที่แม้จะมีปัญหาชุดเดียวกัน คือ ได้รับความรุนแรงในครอบครัว ทว่าแต่ละรายมีความต้องการและปัญหาเฉพาะที่หลากหลาย ระบบบ้านพักที่มีอยู่ยังไม่เป็นการเพียงพอ ทั้งในด้านจำนวน และในด้านของการจัดระบบการบริการที่สามารถตอบสนองกลุ่มเป้าหมายได้หลากหลาย บุคลากรเหล่านี้จึงให้ความเห็นว่า หน่วยงานของตนปรารถนาที่จะมีบริการด้านบ้านพักฉุกเฉินที่เป็นของตนเอง ทั้งนี้ การดำเนินงานด้านบ้านพักสำหรับเด็กและสตรีที่ได้รับความรุนแรงไม่จำเป็นต้องใช้รูปแบบการบริหารจัดการตามแนวทางของบิวรอกเรซีแต่ประการใด

2.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ ชุมชนยังไม่ตระหนักในความสำคัญของการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยชุมชนเท่าที่ควร

จากผลการศึกษา อนุมานได้ว่าผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงจำนวนมาก ยังไม่สามารถเข้าถึงระบบบริการสวัสดิการสังคม เพื่อปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากสภาพการณ์ที่ถูกทารุณทำร้ายได้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนได้รับการคาดหวังว่าจะทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงของครอบครัวที่อยู่ในชุมชนนั้น ดังได้กล่าวแล้วว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนมีศักยภาพในการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เนื่องจากบรรยากาศของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจน กฎหมายที่เกี่ยวข้องเอื้อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนมีอำนาจหน้า

ที่ในการบริหารจัดการด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสังคมสงเคราะห์ในชุมชน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดพื้นฐานความเข้าใจ ทั้งในประเด็นปัญหาด้านสวัสดิการสังคมทั่วไป และปัญหาความรุนแรงในครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนมักมีความเข้าใจว่า หน่วยงานภาครัฐบาลต้องดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมตอบสนองให้กับประชาชนในชุมชนทุกเรื่อง เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ชุมชนมักจะคิดว่า คือการนำงบประมาณรายได้ของชุมชนมาสร้างหรือปรับปรุงถนนหนทาง ปรับปรุงการคมนาคมติดต่อสื่อสาร หรือสร้างวัดศาลาต่างๆ

ข้อจำกัดที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือการขาดความตระหนักในความสำคัญของการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยชุมชน จำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดด้านความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะและมายาคติที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเปลี่ยนแปลงมุมมองที่เคยมองว่า บทบาทการดูแลสวัสดิการสังคม การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเป็นของรัฐบาลและมูลนิธิต่างๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชนเท่านั้น มาเป็นความตระหนักในการดูแลคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างใกล้ชิด และการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นภารกิจที่มีความสำคัญประการหนึ่งของชุมชน

3. ความครอบคลุม ความเหมาะสม และความพอเพียงของระบบสวัสดิการสังคม

หน่วยงานที่เข้าร่วมรับผิดชอบในระบบสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง นับว่ามีจำนวนมาก ทว่าในเรื่องความครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายนั้น น่าจะครอบคลุมได้น้อย เนื่องจากอุปสรรคใหญ่คือ การที่ผู้หญิงถูกครอบงำด้วยกำแพง 4 ชั้นของ “ปัญหาส่วนตัว” ดังกล่าว และผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง ที่เป็นแม่บ้าน ไม่มีรายได้ มีลูกเป็นภาระเลี้ยงดูจะเป็นกลุ่มที่ยากจะเข้าถึงบริการสวัสดิการสังคมที่จะช่วยเหลือเธอได้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า แม้จะไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณมาพิจารณาได้ เนื่องจากสถิติที่จะบ่งชี้จำนวนผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงที่แท้จริง ไม่มีความเป็นไปได้ที่จะเก็บรวบรวม สถิติล่าสุดจากการศึกษาข้อมูลผู้หญิงที่มีสามีหรือคนรัก โดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับมูลนิธิผู้หญิงพบว่า ร้อยละ 44 เคยถูกทำร้ายจากสามีหรือคนรัก ร้อยละ 15 เคยถูกทำร้ายเฉพาะทางร่างกาย ร้อยละ 16 เคยถูกทำร้ายเฉพาะทางเพศ และร้อยละ 13 ถูกทำร้ายทั้งทางร่างกายและทางเพศ จากสถิติดังกล่าว ผนวกกับการวิเคราะห์จากกรณีศึกษาพอจะอนุมานได้ว่า ยังมีผู้หญิงจำนวนมากมาขมมหาศาลที่กำลังถูกสามีทำร้าย โดยไม่ได้ตัดสินใจที่จะดิ้นรนให้ปลอดพ้นจากความรุนแรงออกมาได้เลย

ในด้านความเหมาะสม ในภาพรวมของหลายๆ หน่วยงาน ถือได้ว่ามีบริการที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการพอสมควร ทั้งยังมีลักษณะที่เน้นผู้ให้บริการแต่ละรายเป็นศูนย์กลาง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่บ่งชี้ว่า การประสานงานระหว่างองค์กรต่างๆ มีพัฒนาการดีขึ้นเรื่อยๆ เป็นอีกหลักฐานที่พอจะอนุมานได้ว่าบริการสวัสดิการสังคมน่ามีความเหมาะสมในระดับหนึ่ง เพราะทำให้การส่งต่อ (Refer) ทำได้สะดวกและเสริมรับซึ่งกันและกันได้ดี นอกจากนี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ยังบอกถึงการติดตามผล หลังจากส่งต่อไปรับบริการอีกด้วย

ในด้านความพอเพียง ผู้ศึกษาเห็นว่า หัวใจสำคัญของการช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวก็คือการทำให้พวกเขากลับมามีพลังอำนาจและปลดปล่อยตนเองออกจากสภาพที่ยอมจำนนกับการถูกทำร้าย ซึ่งเนื้อหาของภารกิจนี้เป็นงานที่ต้องใช้ทั้งความรู้และทักษะอย่างสูงที่สำคัญคนทำงานหรือผู้ให้บริการต้องมีความชัดเจนในแนวคิดเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเพศ ผู้หญิงต้องสร้างโครงสร้างใหม่ของการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง กระบวนการกลุ่มจะเป็นเครื่องมือหลักและอาสาสมัครที่เป็นผู้หญิงที่ผ่านประสบการณ์นี้มาก่อน จะช่วยกระตุ้นให้ผู้ใช้บริการกลับมามีพลังอำนาจด้วยตนเอง จากข้อมูลที่ศึกษา ผู้ศึกษามีความเห็นว่าบริการสวัสดิการสังคมที่ผู้หญิงได้รับมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลพอสมควร ปัญหาใหญ่อยู่ที่ระบบเปิดรับว่าจะทำอย่างไรให้ผู้หญิงที่ถูกทำร้ายในครอบครัวสามารถก้าวเข้ามาสู่ระบบบริการสวัสดิการสังคมได้

4. ความสามารถในการตอบสนองปัญหาความต้องการของสตรีที่ได้รับความรุนแรง

จากข้อมูลเท่าที่รวบรวมได้ กล่าวได้ว่า หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถตอบสนองปัญหาความต้องการของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงได้ดี เพราะมีการประสานความร่วมมือกันอย่างสร้างสรรค์ แม้รายที่ถูกกระทำทารุณอย่างรุนแรง จนร่างกายบอบช้ำสาหัส โรงพยาบาลที่เกี่ยวข้องเป็นเครือข่ายก็พร้อมจะตอบสนองการส่งต่อที่มาจากองค์กรเครือข่ายได้เป็นอย่างดี ในรายที่ต้องการนักกฎหมาย ก็มีหน่วยงานเอกชนที่มีนักกฎหมายที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ ที่พร้อมจะรับการส่งต่อ ในรายที่ต้องการการคลอดบุตร ก็มีหน่วยงานที่มีบ้านพักที่มีความปลอดภัยและมีบรรยากาศที่ดี ผู้ศึกษาเห็นว่า ระบบบริการสวัสดิการสังคมเท่าที่มีอยู่ เพียงพอที่จะตอบสนองปัญหาความต้องการของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงได้ในระดับพอสมควร ทว่า ประเด็นความสำเร็จที่ทุกหน่วยงานพึงคำนึงเป็นประเด็นในเชิงคุณภาพ ที่วัดได้ยาก แต่เป็นผลในเชิงพฤติกรรมค่านิยมที่เกิดกับผู้หญิงแต่ละคน ซึ่งเป็นเรื่องของ การกลับมา มีพลังอำนาจ และความเป็นอิสระปลอดพ้นจากภัยความรุนแรงที่เคยคุกคามพวกเธอ

การตอบสนองปัญหาความต้องการของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง ทำได้ในระดับน่าพอใจ ในด้านการรักษาพยาบาล การให้ที่พักพิง การส่งเสริมการมีงานทำ และการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันของผู้หญิง ทั้งนี้ กุญแจของความสำเร็จอยู่ที่การหนุนสร้างให้ผู้หญิงยุติการปรักปรำลงโทษตนเอง การสร้างความเข้าใจในคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเอง การหนุนสร้างให้ผู้หญิงนิยามความหมายของการมีชีวิตใหม่อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การหนุนสร้างให้ผู้หญิงกล้าที่จะปรับสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของตนใหม่ และการสร้างสถานะแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้หญิงสามารถพึ่งตนเองได้ ตลอดจน สามารถปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากสภาพการณ์ที่เป็นฝ่ายด้อย-เป็นฝ่ายรองรับความรุนแรงในครอบครัวได้ในที่สุด

ประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงจำนวนมากยังไม่สามารถเข้าถึงระบบบริการสวัสดิการสังคม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้หญิงจำนวนมากไม่สามารถออกมาจากกำแพงของมายาคติและการลงโทษตนเอง ผู้หญิงเหล่านี้ต้องอยู่ในสภาพขอมจำนนและอดทนกับความรุนแรงในครอบครัวโดยลำพัง ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า ผู้หญิงที่ออกมาสู่ระบบบริการสวัสดิการสังคมนั้น เมื่อเธอตัดสินใจพังทลายกำแพงออกมาแล้ว ไม่ได้มีอุปสรรคใดๆขวางกั้นเธอมากนัก เธอได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับมูลนิธิและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้โดยไม่ลำบากยากเย็น หลายรายพลิกสมุดโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อกับระบบบริการสวัสดิการสังคมได้ ประเด็นที่น่าเป็นห่วง คือ มีผู้หญิงได้รับความรุนแรงจำนวนมากอาจจะไม่กล้า แม้แต่จะหยิบสมุดโทรศัพท์ขึ้นมา แล้วตัดสินใจติดต่อกับระบบบริการสวัสดิการสังคม

สรุป

ผู้ศึกษาเห็นว่าระบบบริการสวัสดิการสังคมในภาพรวมของความร่วมมือมีพัฒนาการมาเป็นศักยภาพในการตอบสนองปัญหาความต้องการของสตรี มากกว่าภาพของความล้มเหลวจนเป็นข้อจำกัด ด้านหนึ่งเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น ที่เป็นปัจจัยเอื้อให้หน่วยงานและบุคลากรมีความกระตือรือร้นที่จะประสานความร่วมมือซึ่งกันและกัน อีกด้านหนึ่งเป็นพัฒนาการของระบบบริการสวัสดิการสังคม ที่องค์กรหลายแห่งมีบุคลากรที่มีความเข้าใจในสำคัญของปัญหาความรุนแรงนี้ และสามารถใช้สหวิชาชีพมาเป็นส่วนหนึ่งของการประสานความร่วมมือได้เป็นอย่างดี.

บทที่ 6:

ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมที่ครบวงจร

จากการประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง ทำให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังต่อไปนี้

1. ควรมีนโยบายด้านการรณรงค์ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง

ด้วยเหตุที่ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นเรื่องส่วนตัวกับเรื่องสาธารณะเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในการเข้าถึงบริการสวัสดิการสังคม เป็นพื้นฐานการพิจารณาให้ความช่วยเหลือของบุคคลทั่วไป ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาลและเอกชน

ควรมีนโยบายด้านการรณรงค์ให้สาธารณชนเกิดความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และการมีส่วนร่วมป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว อย่างเข้มข้น อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง ผ่านทางสื่อสารมวลชนทุกแขนง

2. ควรมีนโยบายด้านการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะและปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ

จากผลการศึกษาพบว่ากระบวนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว มีอุปสรรคสำคัญในเรื่องของความคิดความเชื่อและมายาคติ ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับการหล่อหลอมทางสังคมอันฝังรากลึกมายาวนาน ดังนั้นข้อเสนอในเชิงนโยบายเพื่อเอาชนะอุปสรรคดังกล่าว จึงเห็นสมควรให้มีนโยบายด้านการสอดแทรกเนื้อหาในบทเรียนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะ ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และการเคารพในหลักการเรื่องความเท่าเทียมกันทางเพศ ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ ในโรงเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถม มัธยม อุดมศึกษา

3. ควรมีนโยบายด้านการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะและปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะในหลักสูตรการผลิตบุคลากรนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาพบว่าบุคลากรนักวิชาชีพจำเป็นต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะและปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวิชาชีพที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับระบบสวัสดิการสังคมที่ให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง เช่นวิชาชีพตำรวจ ทั้งนี้เนื่องจากวิชาชีพตำรวจนั้นเป็นวิชาชีพที่มีศักยภาพอย่างสูงในการป้องกันและการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง ขณะเดียวกัน ก็จะกลับกลายเป็นวิชาชีพที่มีจุดอ่อนอย่างมากในกระบวนการป้องกันและให้ความช่วยเหลือ หากตำรวจท่านนั้นไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้องและตัดสินใจดำเนินการบนพื้นฐานของมายาคติล้วนๆ

4. ควรมีนโยบายเร่งขยายผลในการดำเนินงานด้านการหนุนสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

จากผลการศึกษา พบว่าในหลายหน่วยงานได้พยายามผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวไปบ้างแล้ว จึงควรมีนโยบายเร่งขยายผลในการดำเนินงานหนุนสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาความรุนแรง

ในครอบครัว โดยมุ่งเน้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรในชุมชนได้เข้าใจและตระหนัก
ในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และมีบทบาทในการเฝ้าระวังปัญหานี้ในชุมชนอย่างจริงจัง

5. ควรมีนโยบายสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อมุ่งพัฒนาความก้าวหน้าของการเฝ้าระวัง การ ป้องกัน และการให้ความช่วยเหลือแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรง

จากผลการศึกษาพบว่า (1) ปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งที่พลวัตเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างมาก (2) กระบวนการให้ความช่วยเหลือมีลักษณะเป็นสหวิชาชีพมากขึ้น บางหน่วยงานมีความก้าวหน้าในเชิงนวัตกรรมของการดำเนินงานมาก บางหน่วยงานมีความก้าวหน้าน้อยกว่า และ (3) มีพื้นฐานการประสานความร่วมมือในระดับหนึ่ง ดังนั้น ข้อเสนอแนะที่ควรพิจารณาคือ ควรมีนโยบายสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อมุ่งพัฒนาความก้าวหน้าของการเฝ้าระวัง การป้องกัน และการให้ความช่วยเหลือแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรง

หลายหน่วยงานมีการให้คำปรึกษาและการดำเนินงานโดยใช้ฐานคิด เรื่องการสร้างพลังอำนาจ การปลดปล่อยให้ผู้หญิงพ้นจากสภาพการถูกเอารัดเอาเปรียบทุกรูปแบบ การกระตุ้นให้ผู้หญิงสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วยตนเอง ตลอดจนการหนุนสร้างให้ผู้หญิงได้นิยามความหมายของชีวิตตนเองใหม่ เป็นนิยามชีวิตที่มีความหมาย-มีคุณค่าและสมกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งบทเรียนและประสบการณ์เหล่านี้มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ร่วมกันขององค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างยิ่ง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกันจัดให้มีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนชุมชนในการพัฒนาความก้าวหน้าของการเฝ้าระวัง การป้องกัน และการให้ความช่วยเหลือแก่สตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว ในลักษณะเป็นเวทีอภิปรายร่วมกัน (Forum) หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ที่มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์เชิงทักษะทางวิชาชีพ ตลอดจนการเรียนรู้ด้านอื่นๆ ด้วยกันเป็นประจำ

6. ควรมีนโยบายส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอย่างครบวงจร

จากผลการศึกษาพบว่า ระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อสตรีที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวยังมีลักษณะที่ไม่ครบวงจร ทั้งนี้ บุคลากรหลายหน่วยงานประสงค์จะให้องค์กรของตนดำเนินกิจกรรมในด้านการให้ความช่วยเหลืออย่างครบวงจร เช่น มีทั้งบริการด้านที่พักอาศัย ด้านอาหาร ด้านการรักษาพยาบาล ด้านจิตบำบัดและการให้คำปรึกษา ด้านคำแนะนำทางกฎหมาย ด้านการเสริมทักษะการใช้ชีวิต ด้านการจัดหาอาชีพและการมีงานทำ และอื่นๆ อย่างไรก็ตาม องค์กรที่มีพื้น

ฐานเรื่องเงินทุนงบประมาณที่ไม่มากนักก็จะมองความหมายของการบริการที่ครบวงจรอย่างแตกต่างจากองค์กรที่มีเงินทุนในการดำเนินงานมากกว่า อย่างไรก็ตาม หากมีช่องทางในการสนับสนุนงบประมาณได้ ก็เห็นควรมีนโยบายส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงอย่างครบวงจร โดยเฉพาะในหน่วยงานที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการอย่างครบวงจร

7. รัฐควรมีนโยบายด้านการประกันสังคมและการสงเคราะห์ประชาชนทางสังคมที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงทางสังคม

จากผลการศึกษาที่พบว่า การพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรง ต้องดำเนินการอย่างครบวงจร จากผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงที่พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจมีทางเลือกและมีโอกาสพ้นจากภัยความรุนแรงได้มากกว่าผู้หญิงที่ไม่มีรายได้ และผู้หญิงที่ไม่มีรายได้และยังมีภาระในการดูแลลูก ยิ่งทำให้ติดอยู่ในกำแพงความรุนแรงมากกว่ากลุ่มใดทั้งหมด ดังนั้นระบบบริการสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงการมีอาชีพและการมีรายได้ของสตรีด้วย รัฐควรมีนโยบายด้านการประกันสังคม (Social insurance) และการสงเคราะห์ประชาชนทางสังคม (Social assistance) ที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว นอกจากนี้ การพัฒนาระบบบริการสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึง ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงที่เป็นกลุ่มที่ลำบากที่สุด คือ กลุ่มที่เป็นแม่บ้าน ไม่มีรายได้ พึ่งตนเองไม่ได้ทางเศรษฐกิจและมีภาระเลี้ยงดูลูก เพราะผู้หญิงที่เข้าข่ายคุณลักษณะดังกล่าว จะยอมทนรับการทำร้าย เพราะต้องพึ่งพิงสามีอย่างมาก ดังนั้น การเฝ้าระวังของชุมชน ต้องพิจารณาให้มีความสำคัญกับกลุ่มนี้เป็นพิเศษ ขณะเดียวกันรัฐพึงมีนโยบายสนับสนุนให้แม่บ้านได้รับหลักประกันทางสังคม เช่น เงินสงเคราะห์บุตรผู้มีรายได้น้อยที่พอเพียงกับการดำรงชีวิต

8. ควรมีนโยบายส่งเสริมให้หน่วยงานได้ใช้ผู้ช่วยนักวิชาชีพที่มีประสบการณ์ผ่านวิกฤตปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมาแล้ว ให้เป็นประโยชน์ต่อกระบวนการให้ความช่วยเหลือ

ในการศึกษาพบว่า ผู้หญิงที่เคยได้รับความรุนแรงและสามารถผ่านพ้นวิกฤตแห่งชีวิตมานั้น เป็นผู้ที่สมควรยกย่องอย่างที่สุด เพราะได้ผ่านกระบวนการปลดปล่อยตนเองจากความรุนแรงอย่างกล้าหาญ ผู้หญิงเหล่านี้มีศักยภาพสูงในการเข้าใจความทุกข์เดือดร้อนของเพื่อนผู้หญิงที่ประสบกับความรุนแรงในครอบครัว หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนพึงมีนโยบายใช้ทรัพยากร

บุคคลที่มีคุณค่าเหล่านี้ในกระบวนการให้บริการแก่ผู้หญิงรุ่นหลัง โดยอาจมีการอบรมให้ความรู้ในเชิงวิชาชีพเพิ่มเติม ส่งเสริมให้มีรายได้ในลักษณะผู้ช่วยนักวิชาชีพ ก็จะเป็นประโยชน์ทั้งการทำให้ผู้หญิงที่ผ่านวิกฤตมาแล้วมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตและมีกำลังใจในการทำงานช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบความยากลำบากเช่นเธอต่อไป

สรุป

เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของระบบบริการสวัสดิการสังคมสำหรับสตรีที่ได้รับความรุนแรง ก็คือการช่วยให้ผู้หญิงมีพลังอำนาจด้วยตนเอง เพื่อจะได้นำไปสู่การปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากสภาพที่ทำให้เธอได้รับความรุนแรงและมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุข การสร้างพลังอำนาจและการปลดปล่อยนี้ไม่ได้ต้องการวัสดุอุปกรณ์ราคาแพงในการดำเนินงาน ทว่า ต้องการบุคลากรที่เข้าใจแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน ได้แก่ แนวคิดด้านสิทธิของสตรี ต้องการความรู้ เทคนิคการทำงาน และการประสานความร่วมมือกับทรัพยากรทางสังคมที่จำเป็นจากหลายๆภาคส่วน

จากพื้นฐานการมองข้างต้น เมื่อพิจารณาจากข้อมูลจะพบว่า ระบบบริการสวัสดิการสังคมเท่าที่ดำเนินการในปัจจุบัน มีศักยภาพในด้านของการทำงานที่มีลักษณะความเป็นวิชาชีพมากขึ้น และเข้าใจการทำงานแบบสหวิชาชีพมากขึ้น การประสานงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอดทนต่อความแตกต่างและประสานการเรียนรู้ได้ดีพอสมควร มีการเปิดรับฟังและยอมรับความต้องการและการกระทำของหน่วยงานอื่นๆมากขึ้น มีการพึ่งพาสนับสนุนซึ่งกันและกันที่นำไปสู่ประโยชน์ของผู้หญิงได้ดี

ข้อจำกัดที่สำคัญที่สุดคือเรื่องของแนวคิดรากฐานเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือประเด็นการมองเป็น “ปัญหาส่วนตัว” ซึ่งเสมือนกำแพง 4 ชั้นที่ขวางกั้นการปลดปล่อยผู้หญิงให้เป็นอิสระ นักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องจัดกำแพงนี้ ทั้งในการรับรู้ของผู้หญิง ทีมสหวิชาชีพ ชุมชน และสาธารณชน.

บรรณานุกรม

กมลพร แพทย์ชีพ. (2540). ความรุนแรงในคู่ครองและผลกระทบต่อปัญหาด้านจิตใจในกลุ่มอาการความวิตกกังวล ความซึมเศร้าและความก้าวร้าว: กรณีศึกษา อ.เมือง จ.นนทบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

กรมประชาสัมพันธ์. (2545). รายงานประจำปี 2544 กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.

กรมประชาสัมพันธ์. (2544). การดำเนินงานด้านสวัสดิการสตรี กองสัมาอาชีวสงเคราะห์. เอกสารทางวิชาการ ลำดับที่ 584 เล่มที่ 5/2544. กรุงเทพมหานคร: กองสัมาอาชีวสงเคราะห์ กรมประชาสัมพันธ์.

กฤตยา อาชวนิจกุล. (2542). ความรุนแรงต่อผู้หญิง: ภัยเงียบ ภัยมืด และภัยสว่าง บนเส้นทางชีวิตผู้หญิง. ใน พิมพ์วัลย์ บุญมงคลและคณะ. (บก.), **รื้อสร้างองค์ความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ**. (น. 487-544). นครปฐม: เครือข่ายผู้หญิงกับสุขภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

กฤตยา อาชวนิจกุล และกนกวรรณ ธารวรรณ. (2544). ขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิง. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการและรณรงค์เพื่อร่วมสร้างรักและสันติในชีวิตคู่. จัดโดย คณะทำงานเพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง. สนับสนุนโดย องค์การอนามัยโลกและยูนิเฟม. 9-10 พ.ย. 2544.

กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. (2544). ผลการวิจัยเบื้องต้น ความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ ขนาดของปัญหา ผลกระทบต่อสุขภาพ และทางออก. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการและรณรงค์เพื่อร่วมสร้างรักและสันติในชีวิตคู่. จัดโดย คณะทำงานเพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง. สนับสนุนโดย องค์การอนามัยโลกและยูนิเฟม. 9-10 พ.ย. 2544.

กิตติภา สุวรรณรัตน์. (2545). การสร้างพลังอำนาจในตนเองของสตรีที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ศึกษาเฉพาะกรณี: ศูนย์พิทักษ์สิทธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิง. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช. (2544). **นโยบายสังคมและสวัสดิการสังคม ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช. (2545). **ประมวลสาระชุดวิชา 73733 สวัสดิการครอบครัวและสังคม หน่วยที่ 1: ปรัชญาและองค์ความรู้เกี่ยวกับสวัสดิการสังคม**. 55 หน้า. บัณฑิตศึกษา สาขาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช. (2546). การวิจัยเชิงคุณภาพในสวัสดิการสังคม: แนวคิดและวิธีวิจัย. โครงการสนับสนุนการเขียนตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช, อภิญา เวชชัย และร่วมเย็น ทั้งสุนทร. (2531). รายงานการวิจัยเรื่อง ระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้บริการเด็กกำพร้า เด็กพิการ และเด็กเร่ร่อน. สนับสนุนโดย สภาองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชน และองค์การแตร้เดชม.

เกสรฯ ศรีพิชญาการ. (มปป.). การให้ความช่วยเหลือสตรีที่ถูกทำร้าย: ตัวอย่างการให้บริการของต่างประเทศ. คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (อัคราณา).

โกวิท พวงงาม. (2546). องค์ประกอบของส่วนท้องถิ่นกับการกิจด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 11 (1): หน้า 210-231.

จิราภา ชมชื่นจิตต์. (2542). การปฏิบัติงานสหวิชาชีพในการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศ: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โชติมา กาญจนกุล และสันสนีย์ เรืองสอน. (2542). การทำร้ายร่างกายภรรยา: อาชญากรรมเงียบภายใต้หลังคาบ้าน. ใน พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ. (บก.), รื้อสร้างองค์ความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ. (น. 545-574). นครปฐม: เครือข่ายผู้หญิงกับสุขภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). สัตว์วิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.

ธีรนาถ กาญจนอักษร. (2542). หญิง ชายกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส โปรดักส์.

บ้านเกร็ดตระการ. (2536). คู่มือ การปฏิบัติงานบ้านเกร็ดตระการ. (อัคราณา).

บุญเสริม หุตะแพทย์. (2545). ลักษณะการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว. นนทบุรี: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ. (2531). การศึกษาสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากข่าวหนังสือพิมพ์. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

เพ็ญศรี พิชัยสนธิ. (2540ก.). การพัฒนาครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้ง.

เพ็ญศรี พิชัยสนธิ. (2540ข.). ความรุนแรงในครอบครัว. เอกสารอัคราณา.

ลักษณะวัด ปาละรัตน์. (2545). สตรีในมุมมองของพุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยาลัยแพทยศาสตร์กรุงเทพมหานครและวชิรพยาบาล. (ม.ป.ป.). แนวทางการปฏิบัติงานศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี. (อัคราณา).

วันทนี วาสิกะสิน. (2543). สังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม: ทฤษฎีและการปฏิบัติงาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นพมาศ ชีระเวคิน. (2540). ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เมทินี พงษ์เวช และสุธีรา ทอมสัน วิจิตรานนท์. (2543). **ฝ่าทางตัน ผู้หญิง ผู้ชายและความรุนแรงในครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ.

มู โซซัว (Mu Sochua), (2546). เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ เรื่อง กฎหมายการจัดความรุนแรงในครอบครัว: ประสบการณ์จากกัมพูชา. โดย มู โซซัว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกิจการสตรีและทหารผ่านศึก ราชอาณาจักรกัมพูชา. ในการเสวนาเรื่อง **ก้าวต่อไปอย่างไร?: กฎหมายจัดความรุนแรงในครอบครัว จัดโดยชมรมสมาชิกรัฐสภาสตรีไทย** โดยการสนับสนุนจาก UNIFEM วันจันทร์ที่ 24 กุมภาพันธ์ 2546 ณ อาคารรัฐสภา.

มูลนิธิผู้หญิง. (2543). ขบวนการผู้หญิงไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิผู้หญิง.

มูลนิธิเพื่อนหญิง. (2543). **บทเรียนการช่วยเหลือและแนวทางการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงที่ประสบภาวะวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเพื่อนหญิง.

มนทิพ ดาราศรีศักดิ์ (2527), มูลเหตุจูงใจในการฆ่าสามี: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิง: วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์. (2544). **ความรุนแรงต่อผู้หญิง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย. (2543). สองทศวรรษงานพัฒนาสตรีในประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนา ขบวนการผู้หญิงไทยในศตวรรษที่ 21. ใน มูลนิธิเพื่อนหญิง (บก.) **ขบวนการผู้หญิงไทยในศตวรรษที่ 21**. (หน้า 9-45). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิผู้หญิง.

ศรียา หัตถสงเคราะห์. (2542). ทักษะของกลุ่มผู้นำสตรีในเขตเทศบาลนครอุดรธานีต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัว กรณีสามีทำร้ายภรรยา. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สิริพร ตั้งชัยวัฒนา. (2545). ปัจจัยทางด้านครอบครัวที่ก่อให้เกิดการทารุณกรรมทางเพศต่อเด็กหญิงโดยสมาชิกในครอบครัว. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุเพ็ญศรี พึ่งโคกสูง. (มปป.). **ความรุนแรงต่อผู้หญิง: ประสบการณ์และข้อเสนอจากภาคเอกชน**. มูลนิธิเพื่อนหญิง. (อัครา).

เหมวรรณ เหมะนัค. (2533). **ความรุนแรงในครอบครัว: ศึกษากรณีสามีผู้มีรายได้น้อยในเทศบาลเมือง อำเภอมะนัง จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อภิญา เวชชัย. (2546). การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง “การจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก: ทำอย่างไรให้สังคมไทยตื่นตัว มิใช่ตื่นตูม” เครือข่ายวิชาการด้านความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ร่วมกับมูลนิธิสร้างเสริมความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.) สนับสนุนโดย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ณ โรงแรมรัตนโกสินทร์ 22 มกราคม 2546.

อรอนงค์ อินทรจิตร และนรินทร์ กรินชัย. (2542). **ผู้หญิงและเด็ก:เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันจิตวิทยาออนไลน์.

อวิศา จันทรแสนดอ. (2544). **ความรุนแรงในครอบครัว: มุมมองของผู้หญิง**. รายงานการวิจัย โครงการฝึกอบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา รุ่นที่ 4 พ.ศ. 2542-2544. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Bowker, L.H. (1998). On the difficulty of eradicating masculine violence. In L.H. Bowker, (Ed.), **Masculinities and violence**. (pp. 1-14). Thousand Oaks, CA: Sage.

Charles, N. (2000). **Feminism, the state and social policy**. New York, NY: St.Martin Press.

Dominelli, L, & McLeod, E. (1989). **Feminist social work**. London: MacMillan.

Dore, M.M. (1994). Feminist pedagogy and the teaching of social work practice. **Journal of Social Work Education**, 30 (1): 97-106.

Gelles, R.J. (2000). Myths about family violence. In N. Benokraitis. (Ed.). **Feuds about families: Conservative, centrist, liberal, and feminist perspectives**. (pp. 318-324). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Gilligan, C. (1982). **In a difference voice: Psychology theory and women development**. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Lewis, J.A., et al. (2001). **Management of human service programs**. 3rd Edn. Belmont,CA: Wadsworth/Thomson Learning.

Mullaly, R. (1993). **Structural social work: Ideology, theory and practice**. Toronto, On: McClelland & Stewart.

Reinharz, S. (1992). **Feminist methods in social research**. New York, NY: Oxford University Press.

Unger, R. & Crawford, M. (1996). **Women and gender: A feminist psychology**. 2nd Edn. New York, NY: McGraw-Hill Co.

Van Meter, D.S., & Van Horn, C.E. (1975). The policy implementation process: A conceptual framework. **Administration & Society**, 6 (4) (February): 455-488.

Wood, G., & Roche, S. (2001). Situations and representations: Feminist practice with survivors of male violence. **Families in Society**, 82 (6). November-December, (pp. 583-590).